

DIGITOITUJEN KULTTUURIPERINTÖAINEISTOJEN TUTKIMUSKÄYTTÖ JA TUTKIJAT

Tiina Hölttä

”Digi on siellä missä tietokoneenikin, alkuperäisen luokse täytyisi matkustaa.”

Tampereen yliopisto
Informaatiotieteiden yksikkö
Informaatiotutkimus ja
interaktiivinen media
Pro gradu -tutkielma
Helmikuu 2016

Tutkielman tarkoituksena oli luoda yleiskuvaa ja ymmärrystä selvittämällä julkisvaroin digitoitujen kotimaisten kulttuuriperintöaineistojen tutkimuskäyttöä, tutkijoita ja siihen kytkeytyviä ilmiöitä. Tavoitteena oli tunnistaa digitaalisten palvelujen käyttäjäryhmiä, tutkimuskäytön ominaispiirteitä ja aineistolajeja sekä käyttäjien kokemia esteitä ja ongelmia.

Pyrkimys oli kerätä ja välittää käyttäjälähtöisiä kokemuksia sekä tutkimuksen tarpeista esille nousevia kehittämisajatuksia palveluja tuottaville muistiorganisaatioille. Ongelmanratkaisuja etsittiin tukeutumalla digitaaliseen arkistoon ja kirjastoon yhdistettyyn aiempaan tutkimukseen ja kirjallisuuteen.

Verkkokäyttöisiä digitaalisia arkisto- ja kirjastopalveluja on rakennettu jo lähes parikymmentä vuotta ja niihin on käytetty paljon taloudellisia resursseja, mutta toisaalta niiden hyödyllisyydestä tutkimukselle, käytöstä tai käyttäjistä ei ole olemassa paljoakaan tietoa. Tutkimuksen tarkastelun kohteena olivat Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston digitaaliset kulttuuriperintöaineistot ja niiden käyttöön saattamisen verkkopalvelut: Digitaaliarkisto (Kansallisarkisto), Digi ja Doria (Kansalliskirjaston aineistot).

Tutkimusmenetelmänä käytettiin laadullista tutkimusotetta, mikä sallii moniulotteisia ilmiön tarkasteluja tuoden esille palan tutkittavasta maailmasta. Aineisto kerättiin verkkokyselynä ja saatiin 112 vastausta. Tutkimusaineiston analyysi tehtiin tietokoneavusteisesti sisällönanalyysinä. Tekstiaineistoa luokiteltiin ja pelkistettiin teemoiksi sekä tyypeiksi. Aineistoa jäsennettiin myös kvantifioimalla vastauksia taulukoiksi.

Tuloksina selvisi, että digitaaliset kulttuuriperintöpalvelut ovat tulleet jäädäkseen. Ne ovat asemoituneet osaksi tietoyhteiskunnan kansalaisten jokapäiväistä elämää ja luonnollista tiedonhankintaa. Käyttö jakaantui tieteelliseen ja harrastuspohjaiseen historia-painotteiseen tutkimukseen. Suurimman käyttäjäryhmän muodostivat sukututkijat ja historia oli odotetusti tutkijoiden edustamista tieteenaloista yleisin, mutta myös muita tieteenaloja tuli esille. Aineistoja käytetään tieteellisen ja sukututkimuksen ohella opetukseen, opiskeluun, viranomaistehtävien hoitoon, harrastus- ja viihdekäyttöön. Digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen tutkimuskäytöstä erottui neljä pääkäyttötyyppiä, joita olivat tutkimustoiminta, koulutus, työ ja vapaa-aika. Käyttäjät kokivat suurimpina esteinä ja ongelmina, ettei uudempia aineistoja ole digitaalisina käytettävissä, käyttörajoitukset estävät kotikäytön, puutteet haettavuudessa ja hankalat käyttöliittymät.

Tämän päivän käyttäjille digitaaliset kulttuuriperintöaineistot ilmaisina, helposti saavutettavina ja omalta koneelta käytettävänä, hyvälaatuisina korvikkeina, ovat täysin luonnollinen lähdevaranto, jota ilman ei enää tulla toimeen. Käyttäjien suurimmat odotukset kohdistuvat uudempien asiakirja-, sanomalehti- ja kartta-aineistojen digitalisointiin ja tekijänoikeusvapaiden aineistojen lisäämiseen kyseisissä verkkopalveluissa.

Avainsanat: historian tutkijat, kulttuuriperintö, käyttötutkimus, muistiorganisaatiot, sukututkijat, verkkopalvelut

Esipuhe

”Kaikki uudistukset, joilla pystyy tutkimaan aineistoja kotikoneelta otetaan kiitollisena vastaan. On kuitenkin jo vuosi 2015!” (Sukututkija id57)

Olen ilokseni saanut tätä pro gradu -tutkielmaa kirjoittaessani huomata, kuinka viisaita ajatuksia käyttäjillä on esittää kokemuksistaan kulttuuriperintöaineistojen käytössä ja tarpeissa, jotka kenties vielä odottavat ratkaisuja. Toinen tekemäni huomio on, että arkisto- ja kirjastoalan tutkijat eri puolilla maailmaa työskentelevät innolla löytääkseen ja osoittaakseen kehittämiskohteita informaatiotutkimuksen ja muiden tieteiden tukemin keinoin tavoitteinaan entistä paremmat käyttäjäpalveluratkaisut. Digitaaliset kulttuuriperintöpalvelut kaiken kaikkiaan ovat vasta nuoruusikäisiä – ehkäpä juuri siksi niihin kohdistetaan käytön ohella niin paljon odotuksia...

Sanonta ”Finis coronat opus” päättäköön tämänkertaisen oppimismatkan. Välitän parhaimmat kiitokset kaikille mukana kulkeneille, erityisesti ohjaaja Pekka Henttoselle ja graduseminaariryhmäläisille mielenkiintoisista keskusteluista ja tuesta, samoin opettajille, perheelle, ystäville, työkavereille ja muistiorganisaatioiden yhdyshenkilöille, unohtamatta tärkeimpiä, eli kyselyyn vastaajia, jotka tekivät tämän tutkimuksen ylipäätään mahdolliseksi!

Mikkelissä 31.1.2016

Tiina Hölttä

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	1
2	VIITEKEHYS	4
	2.1 Kulttuuriperintöaineistojen digitointi – sisällöistä palveluiksi.....	5
	2.2 Muistiorganisaatiot digitoijina ja palvelujen kehittäjinä	11
	2.3 Tieteen ja tutkimuksen ryhmittelyä aloittain	13
3	KIRJALLISUUSKATSAUS	16
	3.1 Aikaisempia tutkimuksia ja selvityksiä	16
	3.2 Digitoitujen aineistojen käyttäjät ja käyttäjien palveluodotukset.....	22
	3.3 Digitoitujen aineistojen tutkimuskäyttö – mitä se voi olla?	27
	3.3.1 Digitaaliset ihmistieteet osana kulttuuriperintöaineistojen käyttöä	29
	3.3.2 Sukututkimus ja kulttuuriperintöaineistojen käyttö.....	32
	3.4 Digitoitujen aineistojen tutkimuskäytön esteitä ja ongelmia.....	33
4	TUTKIMUSASETELMA JA MENETELMÄT	37
	4.1 Tutkimuskysymykset ja rajaukset	37
	4.2 Tutkimusmenetelmät	38
	4.2.1 Tutkimusaineiston keruumenetelmä.....	39
	4.2.2 Tutkimusaineiston analyysimenetelmät	41
	4.2.3 Tutkijan position hahmottaminen.....	45
	4.3 Tutkimuksen toteutus	45
5	TUTKIMUSYMPÄRISTÖN KUVAUS	48
	5.1 Kansallisarkisto	48
	5.1.1 Kansallisarkiston aineistojen tutkijasalikäyttö ja käyttäjät.....	49
	5.1.2 Kansallisarkiston Digitaaliarkisto	51
	5.2 Kansalliskirjasto	53
	5.2.1 Kansalliskirjaston digitoitujen aineistojen verkkopalvelu Digi.....	54
	5.2.2 Kansalliskirjaston digitoimat sisällöt Doria-julkaisuarkistossa.....	56
6	TUTKIMUSTULOKSET JA TULKINTA	58
	6.1 Vastaajien taustatiedot	58
	6.2 Digitaalisten palvelujen käyttäjäryhmät ja tieteenalat.....	60
	6.2.1 Käyttäjäryhmät	60
	6.2.2 Käyttäjien pää- ja alatieteiden alat.....	61
	6.3 Kulttuuriperintöpalvelujen yleinen tuntemus ja käyttötarkoitus	62
	6.4 Digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen tutkimus- ja muu käyttö	66
	6.5 Käyttäjien palveluissa kokemia esteitä ja ongelmia	72
	6.5.1 Digitaaliarkisto-palvelun esteitä, ongelmia ja kiitoksia	75
	6.5.2 Digi- ja Doria-palvelun esteitä, ongelmia ja kiitoksia.....	76
	6.6 Käyttäjien esittämiä ratkaisuja käytön esteisiin ja ongelmiin	78
	6.7 Käyttäjän valintoja – digitaaliset vastaan painetut aineistot.....	82
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA KESKUSTELU	87
8	POHDINTA.....	100
	LÄHTEET	104
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Eri puolilla maailmaa ja erityisesti 2000-luvun trendinä on ollut painettujen aineistojen digitalisointi, millä tarkoitetaan prosessia, jossa fyysiset aineistot muutetaan sähköiseen muotoon. Suomessa kulttuuriperintöaineistojen digitalisointi on pääosin muistiorganisaatiosektorin tehtävä. *Muistiorganisaatioilla* tarkoitetaan julkisen sektorin toimijoita, kuten arkistoja, kirjastoja ja museota. Viimeisten yli kymmenen vuoden aikana muistiorganisaatioilla on ollut yhteinen visio ja tahtotila painettujen kulttuuriperintöaineistojen muuntamisesta digitaalisiksi ja jakamisesta käyttöön verkon kautta, jotta aineistojen saavutettavuus ja käytettävyys paranevat. Käyttäjien ei tarvitse matkustaa satoja kilometrejä eri paikkakunnille aineistojen luokse, vaan digitaaliset aineistot ovat hiiren painalluksien päässä käyttäjän määrittämässä paikassa ja ajassa, mikäli aineistojen käyttöä eivät esimerkiksi tekijänoikeuskysymykset rajoita. Alkuperäiset primaariaineistot eivät myöskään enää kulu tai rikkoudu asiakkaiden käytössä entisellä tavalla, vaan ne voivat pääsääntöisesti toimia varmuuskappaleina ja varmistaa informaatioyhteiskunnan paremman säilymisen myös tulevaisuuden tutkijapolville.

Kansalliskirjastot ja -arkistot ovat jo vuosien ajan panostaneet aineistojen digitointiin ja niiden käyttöön saattamiseen. Nykyisten suomalaisten kulttuuriperintöaineistojen luontiin verkossa on käytetty viimeisten yli kymmenen vuoden aikana paljon taloudellisia resursseja. Toisaalta jatkuvaa ja kestävästä pitkäaikaisrahoituksesta näiden tämän tutkimuksen kohteena olevan kahden julkisorganisaation – Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston – hallussa olevien painettujen kulttuuriperintöaineistojen digitalisointiin ei opetus- ja kulttuuriministeriön taholta ole koskaan myönnetty.

Painettuja aineistoja korvaavien digitaalisten objektien pitkäaikaissäilytysratkaisuja myös suunnitellaan ja luodaan parhaillaan niin meillä Suomessa Kansallinen digitaalinen kirjasto (KDK) -projektissa kuin Euroopan komission rahoittamissa projekteissa, että maailman arkistoissa ja kirjastoissa, sekä näihin sidoksissa olevissa yhteisöissä ja muissa organisaatioissa. Tämän hetken kehitystrendinä ja tutkimussuuntauksena on muistiorganisaatio toimijoiden keskuudessa jo olemassa olevien digitaalisten massakoelmien sisältöjen haettavuuden ja käytettävyyden parantaminen erilaisin matemaattisin ja tiedonlouhinnan menetelmin sekä digitaalisten ihmistieteiden tutkimusyhteisöjen perustaminen.

Internetissä on ajan hengen mukaisesti runsas tarjonta painetuista kulttuuriperintöaineistoista muodostettuja digitaalisia kirjasto- ja arkistokokoelmia. Niiden hyödyllisyyttä ja käyttökelpoisuutta akateemiseen tutkimukseen tai sukututkimukseen ei esimerkiksi Suomessa ole liiemmin tutkittu. Tämän vuoksi on tarpeellista selvittää, käytetäänkö kohteena olevia suomalaisia digitoituja kulttuuriperinnön tietovarantoja tutkimuksen apuna ja mitä se tutkimuskäyttö mahdollisesti on. Tässä pro gradu -tutkielmassa luodaan yleiskuvaa kohteena olevista Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston palveluista ja selvitetään julkisvaroin digitoitujen kotimaisten kulttuuriperintöaineistojen tutkimuskäyttöä, tutkijoita sekä siihen liittyviä ilmiöitä. Kotimaisen tutkimuksen ollessa aihealueelta lähes olematonta, lähdeaineistona käytetään pääosin kansainvälistä informaatiotutkimukseen ja arkistotieteeseen sidoksissa olevaa kirjallisuutta.

Tutkielman näkökulmana ja keskeisenä ajatuksena on, kuinka tunnistamalla Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston palvelujen käyttäjiä, tutkimuskäyttöä ja käyttöön kohdistuvia esteitä tai ongelmia, voidaan palvelujen tuottajille kerättävän tiedon avulla pyrkiä ensin ymmärtämään, ja sitten parantamaan näitä verkkopalveluja entistä käyttäjälähtoisemmiksi sekä tarjoamaan käyttäjille tutkimusta tukevia ratkaisuja pitkällä tähtäimellä. Pyrkimyksenä on tuoda esille tutkijoiden esittämää ja tutkimuksen tarpeista lähtevää digitaalisiin kulttuuriperintötietovarantoihin perustuvaa tietoa verkkopalveluiden ja tutkimusinfrastruktuurien edelleen kehittämiseksi. Tutkimuksen tarkoituksena on tunnistaa ja kuvailla käyttäjiä, tutkimuskäytön ominaispiirteitä sekä palvelujen käyttöön sidonnaisia ongelmia, ja välittää tämä kerätty ja analysoitu tutkijan ääni palveluiden tuottajille.

Tutkimuskohteeseen, Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen verkkopalveluihin, liittyvää aihetta ja ilmiöitä on tarkoitus peilata soveltuvan kirjallisuuden, aiemmin tehtyjen tutkimuksien ja kyselyllä kerätyn tutkimusaineiston kautta. Lyhyesti esitettynä erilaiset tiedontarpeet ohjaavat tutkijoiden tiedonhankintaa, mikä johtaa tiedon etsintään ja löytyneen tiedon käyttöön tai uuteen etsintään. Digitaaliset verkkopalvelut tuovat digitaalisen kulttuuriperinnön suoraan tutkijan työpöydälle ilman käyntiä fyysisessä arkistossa. Tässä yhteydessä onkin syytä esittää esimerkiksi seuraavia kysymyksiä: Kuka onkaan käyttäjä? Mitä aineistoja hän käyttää? Ovatko käyttäjät jaoteltavissa tiettyihin ryhmiin? Mitä esteitä käyttäjät mahdollisesti kohtaavat palvelujen käytön yhteydessä?

Tutkimustulokset selventävät vallitsevia ennakkokäsityksiä ja antavat tarkempaa kuvaa painetuista aineistoista digitoitujen kulttuuriperintöaineistojen käytöstä, niiden osuudesta olla osa tutkimuksen lähdeaineistoja sekä kohteena olevista verkkopalvelujen käyttäjistä. Tulokset ovat hyödyllisiä koko muistiorganisaatiosektorille. Erityisesti ne antavat kahdelle suurelle suomalaisen painetun aineiston julkiselle sisällönhaltijalle ja digitoijalle – Kansallisarkistolle ja Kansalliskirjastolle – aikaisempaa täsmällisempää tietoa tarjoamiensa digitaalisten palveluiden käytöstä, asiakkaiden käyttökokemuksista ja käyttäjistä sekä hyödyistä että mahdollisista esteistä ja ongelmista erityisesti tutkimustyöhön yhdistettynä. Tutkimustulokset luovat myös keskusteluavauksia ja suuntavat mahdollisesti edellä mainittuja organisaatioita uusien painettujen kulttuuriperintöaineistojen digitointimahdollisuuksien ja tutkijoiden tarpeiden syvällisempään kartoittamiseen sekä olemassa olevien verkkopalvelujen edelleen kehittämiseen saatuja tuloksia hyödyntäen.

Tutkielma jakautuu kahdeksaan päälukuun. Tutkielman teoreettista taustaa hahmotellaan ensin luvun kaksi viitekehyksessä ja syvemmin kirjallisuuskatsauksen luvussa kolme. Tutkimusasetelma ja -menetelmät esitellään luvussa neljä. Tutkimusympäristön kuvaus tehdään poikkeuksellisesti laajuutensa vuoksi omana lukunaan viisi. Siinä esitetään tutkimuksen kohteena olevat toimijat Kansallisarkisto ja Kansalliskirjasto palveluineen, ja luodaan samalla esiyymmärrystä kulttuuriperintöaineistojen palvelujen käyttöön ja käyttäjiin. Tutkimuksen tulokset tulkintoineen kuvataan kuudennessa luvussa. Sen jälkeen seitsemännessä luvussa käydään keskustelua tuloksista ja luodaan johtopäätöksiä tutkimuksesta kirjallisuuteen yhdistettynä sekä tuodaan esille mahdollisia jatkotutkimusaiheita. Lopuksi pohditaan saatuja tuloksia ja arvioidaan tehtyä tutkimusta.

2 VIITEKEHYS

Erilaisten informaatiopalvelujen tärkein tavoite on vastata palvelujen käyttäjien vaatimuksiin löytää ja saada käyttöönsä heille relevantteja tietoaaineistoja. Tämän vuoksi on oletettavaa, että käyttäjät ovat tai ainakin heidän tulisi olla verkkopalvelujen suunnittelun keskipisteenä riippumatta siitä, miten palvelut on järjestetty ja minkälaisina ne tarjotaan käyttöön. Internetin leviämisen ja World Wide Webin (WWW), eli hajautetun hypertekstijärjestelmän myötä viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana, on erilaisten verkkopalvelujen määrä kasvanut moninkertaisesti. Ne ovat nyt merkittävä osa lähes kaikkea päivittäistä toimintaa nyky-yhteiskunnassa. Toki informaatioon sidoksissa olevat palvelut kirjastoissa ja arkistoissa ovat olleet merkittävässä roolissa jo kauan ennen tietokoneiden keksimistäkään, samoin kuin käyttäjät ja informaation helppokäyttöisyysvaatimukset palvelujen kantavina taustavoimina. (Chowdhury & Chowdhury 2011, 1.)

Internet ja Web ovat muuttaneet informaatiokäsitystä ja sen tärkeyttä jokapäiväisessä elämässä. Käyttäjistä ja tietojärjestelmien käytettävyydestä on tullut merkittävä tutkimuskohde kytkeytyen eri alojen ohjelmistojärjestelmien kehittämiseen, liikkeenjohtamiseen sekä kaikenlaiseen verkkopalvelujen suunnitteluun ja kehittämiseen. Aiemmin tiedon hakuun ja käyttöön osallistuivat lähinnä vain harvat ja valitut yhteiskuntamme jäsenet, jotka olivat akateemisia ja jo mukana tutkimustoiminnassa, tai toimivat tietyissä ammateissa, kuten lakimiehinä tai lääkäreinä. Lähes kaikkien tietopalvelujen, kuten esimerkiksi digitaalisten kirjastojen ja arkistojen tietopalvelujen tiedonhaku- ja asiointijärjestelmien toiminnat perustuvat standardoitujen WWW-tekniikoiden käytölle. (Chowdhury & Chowdhury 2011, 3–5.)

Toisaalta on yhä selvempää, mikäli analogisista lähteistä peräisin olevaa tietoa ei ole helposti saatavilla digitaalisessa muodossa, valtaosalle potentiaalisia käyttäjiä sitä ei yksinkertaisesti ole olemassa lainkaan, väittää esimerkiksi Conway (2015, 52) monien muiden alan kirjoittajien yhtyessä tähän näkemykseen. Tämän vuoksi kulttuuriperintöaineistojen digitalisointiin sekä erilaisiin sisällöistä muodostettuihin verkkopalveluihin kohdistuu paljon kiinnostusta ja suuria odotuksia. *Kulttuuriperintöaineistoilla* tarkoitetaan tässä tutkielmassa yksinkertaisesti muistiorganisaatioiden hallussa olevien kokoelmien ja arkistojen sisältöjä.

Luvussa käsitellään aluksi, mitä tekijöitä ja keskeisiä käsitteitä tai termejä liittyy painettujen kulttuuriperintöaineistojen muodonmuutokseen ensin digitaalisiksi objekteiksi, sekä sitten verkkopalveluiksi arkisto- ja kirjastokontekstissa laajassa mittakaavassa tarkasteltuna. Sen jälkeen jatketaan muistiorganisaatioiden, tässä arkistojen ja kirjastojen, digitoinneilla sekä rooleilla palvelujen kehittäjinä, sivuten molemmissa alaluvuissa samalla niiden keskeistä roolia toimia kohteena olevien aineistojen pitkäaikaissäilyttäjinä. Luvun lopussa tehdään lyhyt katsaus tieteeseen, sekä tieteen ja tutkimuksen alakohtaisiin ryhmittelyihin osana tehtävän tutkimuksen taustoitusta.

2.1 Kulttuuriperintöaineistojen digitointi – sisällöistä palveluiksi

Wendy Duff (2010) kirjoittaa artikkelissaan 2000-luvun antamasta suuresta lupauksesta päästä suoraan käsiksi historiallisiin arkistoaineistoihin. Lupaus täyttyy siten, että verkossa olevien arkistohakemistojen avulla aineisto ensin etsitään ja sitten löydetty sähköiset kokotekstiaineistot ladataan verkkopalveluista suoraan käyttäjän omalle näytölle. Tiedonetsijät, jotka eivät ole koskaan käyneet fyysisissä arkistoissa, voivat nyt käyttää verkkoaineistoja, jotka täyttävät käyttäjien monenlaisia niin tietoon kuin todisteiden etsintään liittyviä tarpeita. Kuitenkaan lupaus yleisestä pääsystä arkistoaineistoihin ei ole täysin todellista ilman arkistonhoitajien tarvittaessa tarjoamaa tietopalveluapua käyttäjien ja etsityn aineiston välillä. Arkistojen tietopalvelut ovat täten olennaisia sekä paikan päällä käytettyinä että etäkäyttäjille. (Duff 2010.)

Käsitteellä *arkisto* on kolme peruserkitystä. Se voi tarkoittaa ensinnä arkistohuonetta, fyysistä tilaa, missä arkistoaineistot säilytetään. Toinen merkitys viittaa arkistojen säilyttävään organisaatioon tai laitokseen, kuten tutkielman kohteena olevaan Kansallisarkistoon. Kolmas arkisto-sanan merkitys tarkoittaa arkistonmuodostajan toiminnan ja sen tehtävien hoidon tuloksena syntyneitä asiakirjojen tai asiakirjallisten tietojen kokonaisuutta – arkistoa, josta käytetään myös nimitystä arkistofondi. (Lybeck ym. 2006, 16.) Kaikki arkiston peruserkitykset esiintyvät tutkielmassa, mutta erityisesti sisältöjen käyttö osana palveluita on kiinnostuksen kohteena. Lybeckin ym. (2006, 14) mukaan arkisto ei ole kokoelma, vaan se on toiminnallinen kokonaisuus, mikä on säilytettävä sellaisenaan sekoittamatta aineistoja toisten arkistonmuodostajien aineistoihin.

Viirin (2014, 29–30) mukaan kansalliskirjastojen ydintehtävä kussakin maassa on säilyttää kyseisten maiden julkaistut teokset. Viiri tekee käsitteiden *arkisto* ja *kirjasto* ter-

mistön käyttöön liittyvän havainnon monien muiden tavoin (Vrt. Conway 2015; Ross 2007). Digitaaliseen aikakaudelle näyttää olevan ominaista, että käsitteiden ”arkisto” ja ”kirjasto” roolit ovat sekoittumassa toisiinsa. Tämä ilmenee esimerkiksi terminologian käyttötilanteiden tarkastelujen yhteydessä, kuten siinä, että kirjasto hoitaa ja ylläpitää verkkoarkistoa – ei siis verkkokirjastoa. Vastaava esimerkki maailmalta löytyy muun muassa Iso-Britannian kansalliskirjastolta (British Library 2015), jolla on muun muassa meneillään projekti nimeltä ”Endangered Archives”, eli suomennettuna ”Uhanalaiset arkistot” (<http://eap.bl.uk>). Kansalliskirjasto käyttää myös arkisto-nimitystä ylläpitämäänsä Suomen verkkoarkistosta, jonne on haravoitu suomalaista aineistoa vuodesta 2006 alkaen (Kansalliskirjaston www-sivusto 2014).

Seamus Ross oli ensimmäinen tutkija, joka teki selvän väitteen arkistokäytäntöjen soveltuvuudesta digitaalisten kirjastojen sisältöjen hallintaan, vaikka Waters ja Garrett (1996; tässä Conway 2015, 57) olivat kymmenen vuotta aiemmin vieneet arkistointiajattelua kohti digitaalista säilyttämistä. Ross (2007, 7) kysyy ensin: ”Mikä tarkalleen ottaen onkaan *digitaalinen kirjasto*?” ja sitten vastaa kysymykseensä seuraavasti:

”Digitaalisella kirjastolla tarkoitetaan infrastruktuuria, politiikoita ja menettelytapoja sekä tarpeellisia organisatorisia, poliittisia ja taloudellisia mekanismeja, jotka mahdollistavat pääsyn digitaalisiin sisältöihin ja niiden säilyttämisen.” (Ross 2007, 7).

Ross (2007, 8) jatkaa pohdintaansa: ”Jos ajattelemme tarkasti digitaalisia kirjastoja, voimme helposti todeta, että ne voivat olla kirjastoja nimeltään, mutta arkistoja luonteeltaan.” Digitaalisten kirjastojen sisällöt ovat verkossa tarjolla aina kun niitä halutaan käyttää. Käyttäjät odottavat, että voivat luottaa käyttämäänsä sisältöön ja tarkistaa sen aitouden (vaikkei välttämättä sen luotettavuutta, reliabiliteettia). Lisäksi he vaativat tietoa sisältöjen luonnin kontekstista ja todisteita alkuperästä. Näitä arkistojen teoreettisia ja operatiivisia valmiuksia, kuten arkistojen suunnittelun, hallinnan ja käytön prosesseja, on kehitetty vähintään kolmensadan vuoden ajan. Arkiston viitekehys koostuu tuotannon, hallinnan, arvonmäärityksen, viestinnän, säilyttämisen ja kuratoinnin tiedontarpeista. Viitekehys tukee myös eritasoisten käyttäjille suunnattujen arkistopalvelujen organisointia ja suuntaamista. Ross myös huomauttaa, että vaikka käsitteet ovat peräisin arkistotieteen maailmasta, ne kuuluvat yhtä hyvin digitaalisten kirjastojen maailmaan.

Tässä tutkielmassa hyväksytään Rossin digitaalisen kirjaston määritelmä. Digitaaliset arkistot ja kirjastot (tässä tarkoitetaan erityisesti kansallisarkistoja ja -kirjastoja) näh-

dään samankaltaisina laajojen julkisten kulttuuriperintöaineistojen haltijoina, palvelujen tuottajina sekä pitkäaikaissäilytyksestä vastaavina toimijoina, joiden aineistolajit eroavat pääosin toisistaan näiden kohdeinstituutioiden erilaisten yhteiskunnallisten tehtävien vuoksi, mutta digitointiprosessit verkkopalveluineen pääosiltaan vastaavat toisiaan.

Jacobsin (1999; tässä Huysman & Wit 2002, 18) mukaan digitointi, massaräätälöinti, verkostotalous ja globalisaatio vaikuttavat tietoon perustuvan osaamistalouden olemassaoloon, määritellen sekä käyttämiämme tuotteita ja palveluita että työskentelyämme tuottaessamme niitä. Tuotteet sisältävät yhä suurempia määriä lisättyä tietoa perustuen siihen, että ihmiset oppivat nykyään eri tavalla kuin ennen. Lisää tietoa tarvitaan myös tuotteiden suunnitteluun, koska ulkopuolisen paineen kasvaessa, markkinoille on tuotettava entistä nopeammin yksilöllisiä tarpeita vastaavia räätälöityjä tietotuotteita ja palveluita. (Huysman & Wit 2002, 18.) Tämän takia esimerkiksi tutkijoiden tutkimuskäyttö ja ennen kaikkea heidän käsityksensä kansallisiin painettujen aineistojen tietovarantopalveluihin kohdistamistaan tiedontarpeista ja informaatiokäyttämisenestä, on lisäarvo erityisesti palvelujen tuottajille ja kehittäjille. Miksei myös tiedeyhteisölle itselleen, mitä kannattaa selvittää enemmänkin, kuten tässä tutkielmassa pyritään tekemään.

Historian tutkimus ja digitaalinen säilyttäminen ovat itsessään jo kiinnostavia tutkimuskohteita. Arkistot ja muut muistiorganisaatiot ovat valtaviin haasteiden sekä mahdollisuuksien edessä niin digitoidessaan kuin säilyttäessään informaation sisältöjä. Samoin kuin tilanteissa, joissa uusi tietolähde on yhä enemmän jo alkujaan syntynyt digitaalisessa muodossa (engl. born digital -aineistot). (Viiri 2014, 2.) Tutkielman kohteena ovat analogisten aineistojen digitointiin ja käyttöön liittyvät kysymykset, vaikka digitaaliseen säilyttämiseen kuuluu yhtälailla syntyjään digitaaliset, eli sähkösyntyiset aineistot. Näihin aineistoihin viitataan vain tarpeellisilta osin ja ne rajataan muuten tutkielman ulkopuolelle. Digitaalisen aineiston pitkäaikaissäilyttämisen mahdollisuudet ja haasteet koskevat kuitenkin kokonaisuutena sekä analogisesta aineistosta digitaaliseksi muunnettuja että jo syntyjään olevia sähköisiä aineistoja.

Tietotekniikka ja Internet pakottavat kulttuuriperintöalaa miettimään, miten he haluavat olla edustettuina verkossa, miten käsitellä analogisista aineistoista digitoimiaan tietosisältöjä ja minkälaisen palvelujen välittämistä digitaalisia sisältöjä käyttäjille jaetaan käytettäväksi. Digitaalinen humanistinen tutkimus (digital humanities research) liittyy läheisesti sähköisen aineiston säilyttämiseen. Viime vuosikymmenen aikana on nähty

valtavaa kasvua sähköisen säilyttämisen välineiden ja palvelujen kehityksessä, mikä samalla hyödyntää digitaalisten aineistojen pitkäaikaissäilytysratkaisujen tekemistä. Painettujen aineistojen digitointi on tärkeä tuki humanistiselle tutkimukselle. Digitointi ja Internet parantavat aineistojen saatavuutta ja käytettävyyttä, mutta se voi myös auttaa säilyttämään vanhoja ja hauraita papereita sekä nauhoja. Digitaalisen säilyttämisen haasteet ovat samankaltaisia koko muistiorganisaatiosektorilla. (Viiri 2014, 25.) Digitaalisiin ihmistieteisiin kohdistuvaa humanistista tutkimusta käsitellään tutkielmassa tarkemmin vielä myöhemmin.

Laaja-alainen digitointi toimintana on tiivis sekoitus manuaalisia ja koneavusteisia prosesseja (Conway 2015, 58). Sen tuloksena syntyy erikoislaatuisia visuaalisia ja tekstuaalisia korvaavia kokoelmia, joilla on ylivoimaisen pitkäaikainen kulttuurinen ja tutkimuksellinen arvo. Arkistotieteelle ja digitaaliselle humanismille avautuu yhä merkittävämpiä oppimismahdollisuuksia ymmärtää digitaalista korvikkeellisuutta (toimimista sijaittallenteina – surrogaatteina) arkistolähteistä riippumattomien korvikekokoelmien jatkuvan lisääntymisen myötä. Yksi merkittävämpiä vaatimuksia surrogaateista koostuvien (digitaalisten korvaavien tallenteiden) kokoelmien pitkäaikaiselle käytölle, on kohdella näitä digitaalisia surrogaatteja kuten arkistoaineistoja. Ne ansaitsevat tulla hallituiksi ja säilytetyiksi kuten arkistot. (Conway 2015, 51.)

Käytän tässä tutkielmassa näistä alkuperäisen aineiston korvaavista tallenteista jatkossa lyhyempää nimitystä surrogaatti. Conway (2015, 52) avaa käsitteen *surrogaatti* seuraavasti: ”Surrogaatti on jotakin sellaista, mikä korvaa tai ottaa paikan joltakin muulta, eli tässä tapauksessa alkuperäiseltä lähteeltä.” Toisin sanoen alkuperäinen lähde (ensisijainen primäärilähde) korvataan käytössä digitaalisella kopiolla, mitä nimitetään surrogaatiksi (toissijainen sekundaarilähde). Surrogaattien säilytys on ennemminkin seurausta laajamittaisista digitoinneista lähtökohtana niiden pitkäaikainen kulttuurinen ja tutkimuksellinen arvo, kuin niiden vaihtelevasta ominaislaadusta. (Conway 2015, 52.)

Arkistolähteistä peräisin olevien digitaalisten surrogaattien luomisessa on kyse paljon mielenkiintoisemmasta ja monimutkaisemmasta kuvausprosessista kuin pelkästään kopiointista yhdeltä tallennusvälineeltä toiselle, toteaa Conway (2015, 52). Hän käyttää digitaalisen muunnoksen yhteydessä termiä ”secondary provenance”, eli viittaa arkistotieteelle keskeiseen proveniensi- eli alkuperäperiaatteeseen, mikä tässä näyttäytyy uudelleen digitointeina, useina tietojärjestelmiin syötettyinä versioina sekä alkuperäisläh-

teiden korvauksina digitaalisilla surrogaateilla (Conway 2015, 58–66). Toisaalta Ketelaar (2007, 191) muistuttaa, että arkistotieteen on myös mukauduttava uuden teknologian myötä ja uusittava käytötapaansa. Digitaaliaikana arkistotieteeseen kuuluvilla alkuperä- ja muilla periaatteilla voidaan nähdä uusia käytötapoja samaan aikaan kun kehitetään uusia ratkaisuja, teorioita ja menetelmiä, jotka kykenevät paremmin vastaamaan nykyajan haasteisiin. (Ketelaar 2007, 191.)

Provenienssin perinteinen merkitys tarkoittaa Scottin (1966, 493) mukaan asiakirjojen alkuperäistä kokonaisuutta tai järjestystä tallennusjärjestelmässä. Kun digitaalisia surrogaatteja tuotetaan suuria määriä, kopiointi sisältää jäämiä olosuhteista, joissa ne luodaan. Monitieteisten alojen tutkijat, joita askarruttavat kysymykset arkistosta paikkana muistaa ja unohtaa, kokevat voimakasta vertauskuvallista merkitystä näistä jälkiin kohdistuvista käsityksistä, joiden mukaan jäljet pystyvät samanaikaisesti toimimaan sekä näkyvinä merkkeinä todisteista että korostamaan niiden puuttumista tai katoamista. (Conway 2015, 53–54.)

Saksalaisen mediateoreetikon ja historioitsijan Jens Ruchatzin (2008, 370) mukaan jäljet luodaan tahattomasti, minkä vuoksi ne ovat erityisen totuudenmukaisia ja luotettavia todistuksia syntyprosessista. Jäljen tunnustaminen on eräänlaisen koodauksen tulkinnan muoto. Pitämällä jälkeä näkyvänä todisteena menneestä ja uudistamalla menneisyyden tilanne, saadaan esille myös alkuperä. Digitaalisten kuvien prosessi tuottaa poikkeuksellisen paljon jälkiä, mutta ne eivät selitä, mistä ne ovat aiheutuneet. Jäljillä on kuitenkin väistämätön vaikutus luottamukseen, mikä on puolestaan oleellista digitaalisten surrogaattien käytön hyväksynnässä tutkimuksen lähteinä. (Ruchatz 2008, 370.)

Useat tutkijat käyttävät verkkopalveluissa olevia digitaalisia kuvaobjekteja sen sijaan, että käyttäisivät alkuperäiskokoelmia tutkimuslähteinään. Digitoinnin teoreetikko Melissa Terras (2011, 43) tekee kirjoituksessaan tärkeän huomion digitointituotannon prosessien ja sen laadun syvemmästä merkityksestä todeten, että tekninen digitointiprosessi voi johtaa kuvan tahattomaan vääristymään ”artefaktiin”, millä tietotekniikassa tarkoitetaan näkyvää tai kuultavaa virhettä. Tällainen vääristymä saattaa olla omiaan lisäämään epäilyksiä surrogaattia kohtaan. Toisaalta Terras kysyy: ”Jos emme voi luottaa keinoihin, joilla toistetaan alkuperäiset tekstit digitaalisina kuvakopioina, voimmeko myöskään luottaa lukemaamme?”

Terras (2011) jatkaa pohdiskeluaan siitä, miten tutkijat voivat tunnistaa digitoitujen kuvien laatua, mikä johdattaa keskusteluun representaatiosta (tulkinta, esitys, kuvaus). Digitalisointia voidaan pitää vaihtoehtoisena representaation muotona, mikä tuo digitaalitekniikan teorit, kuten jäljittelyn ja kuvailun mukaan keskusteluun. Visuaalisten todisteiden muuntaminen selkeäksi kuvaukseksi tästä informaatiosta tallennettuna tietokoneen tiedostoiksi erikielisin termein, sisältää kaikkia kyseiseen prosessiin kuuluvia ongelmia ja hankaluuksia. Terrasin mukaan tiedeyhteisö ei ole vielä kovin syvällä pohdinnoissa, mitä digitaalisista teksteistä riippuvuus tulee merkitsemään alalle niin käytännössä kuin teoriassa. Laadun, kopioinnin, representaation ja merkittävyyden tulisi olla osa vuoropuhelua, kun keskustelemme dokumenttiaineistojen digitaalisista surrogaateista. Toistaiseksi me kuitenkin vasta rakennamme käsityksiä siitä, mitä tarkoitetaan virtuaalisien artefaktien representaatioihin kohdistuvalla luottamuksella, kirjoittaa Terras (2011, 43.) Ross (2007, 8–13) puolestaan käyttää diplomatiikka-tiedettä apunaan osoittamassa, miten arkistonhoitajat voivat tarjota takeita digitaalisten dokumenttien aitoudesta ja jopa luotettavuudesta. Arkistokäytäntöjen tutkimuksen tulee olla vähintään yhtä tiukkaa kuin arvonmäärityksen tutkimuksen. Laatu on digitaalisen objektin ominaisuus, minkä lisäksi tulee huomioida myös aitous ja luotettavuus, toteaa Ross (2007).

Mitkä osatekijät käytännössä vaikuttavat siihen, että digitaalisia surrogaattikokoelmia kutsutaan, hallitaan ja ylläpidetään arkistoina? Vastaus kysymykseen sisältää vähintään seuraavat viisi osatekijää. Ensinnäkin muistiorganisaatioiden toimijoiden tulee tunnistaa tietoresurssien sisällöntuottajaorganisaatio, kenen aineistoja digitoidaan tuotantoprosessissa. Toiseksi on kirjattava kaikki muutostapahtumat, joilla voi olla mahdollisia vaikutuksia loppukäyttäjän tekemään tulkintaan näkemästään ja ymmärryksestä digitaalisen surrogaatin käytössä. Kolmanneksi on pidettävä huolta siitä, että aineiston toissijaista provenienssia koskevat metatiedot tuodaan esiin välittömästi ymmärrettävällä tavalla. Neljänneksi digitaalista arkiston säilyttämistä koskevaa viestintää on suunnattava omille asiakasyhteisöille käyttäjän luottamuksen ylläpidon ja säilyttämisen vuoksi. Viidenneksi palvelun tuottajien tulee käydä jatkuvaa keskustelua digitaalisten tietovarantojen suurimpien käyttäjäyhteisöjen käyttäjien kanssa. (Conway 2015, 66.)

Conwayn (2015, 54) mielestä erottelu ”digitoiminen hakukäyttöä” ja ”digitoiminen säilytystä” varten on keinotekoinen ja harhaanjohtava. Syy erotteluun on syvällä arkiston- ja kirjastonhoitajien ammatillisissa näkökulmissa. Digitaalisessa maailmassa käytön ja säilytyksen yhteys on luonnollinen ja itsestään selvä digitaalisen muunnoksen seuraus,

vaikka hakukäytön ymmärretään täysin toteutuvan vain toimivissa sähköisissä verkko-ympäristöissä, joissa käyttöoikeudet ovat hallinnoituja. On erittäin tärkeää erottaa mahdollisuudet laajasta, avoimesta ja universaalista pääsystä verkkosisältöihin esteistä, joita esimerkiksi kansainvälinen tekijänoikeuslaki asettaa. (Conway 2015, 54.)

2.2 Muistiorganisaatiot digitoijina ja palvelujen kehittäjinä

Suomalaisilla muistiorganisaatioilla on tärkeä yhteiskunnallinen tehtävä muuntaa painettuja aineistoja digitaalisiksi ja kehittää digitaalisten aineistojen jakelukanavia palvelujärjestelmineen. Palvelujärjestelmien tavoite on tarjota käyttäjille pääsyjä kansallisen kulttuuriperinnön tietovarantoihin ja luoda osallisuutta näiden muistiaineistojen hyödyntämiseen käyttäjän omien tiedontarpeiden edellyttämin käyttötarkoituksin sekä -tavoin.

Helsingin yliopiston entinen rehtori Ilkka Niiniluoto on esittänyt artikkelissaan ”Digitointi tukee yliopistoja” seuraavaa:

”Kirjastot, arkistot ja museot (KAM) ovat ”muistiorganisaatioita” joiden yhteisenä intressinä on löytää keinoja uhanalaisten kirjojen ja tallenteiden pelastamiseksi. Analogista tallennusta soveltavan mikrokuvauksen rinnalle on noussut entistä merkittävämpään asemaan digitointi, jonka avulla voidaan tallentaa sekä teosten näköispainoksia että niiden asiasisältöä. Myös digitoitujen aineistojen säilyvyyteen ja käytettävyyteen liittyy ongelmia, joiden takia paperikopiot ovat tulevaisuudessakin välttämättömiä. Tutkijan ja opettajan näkökulmasta digitoidulla tekstillä ja muilla e-aineistoilla on erinomaisia ominaisuuksia, kuten niiden saatavuus ja löydettävyys, käyttömahdollisuudet oman työpöydän tietokoneelta käsin sekä nopeat hakujärjestelmät.” (Niiniluoto 2005.)

Niiniluodon kirjoitus kokoaa yhteen jo aiemmin tutkielmassa esitettyjä näkemyksiä sekä vahvistaa tutkimukselle merkityksellisten kulttuuriperintöaineistojen sisältöjen muuttamista sähköiseen muotoon ja palveluiksi, joihin tutkijat pääsevät helposti verkon välityksellä kiinni. Conway (2015, 56) pitää selvänä, että laajamittaisella kulttuuriperinnön digitoinnilla, ja tätä kautta synnytyillä tietovarannoilla, on valtava vaikutus näihin digitaalisia surrogaattikokoelmia hallitseviin muistiorganisaatioihin, mutta myös taustalla oleviin tietovarantojen hallinnointimekanismeja sääteleviin teorioihin. Kulttuuriperintöaineistoihin kuuluvien surrogaattien tutkimuksen avain on hyväksyä arkistot sosiaalisina konstruktioina (rakennelmina), joiden jättämien jälkien merkitykset muuttuvat ajan mittaan kuvailun, muutoksien ja käytön seurauksena.

Massadigitointi, julkisrahoitteiset kokoelmat ja avoin saatavuus verkossa olivat Suomen Lontoon instituutin tekemän kyselyn mukaan tutkijoiden mielestä paras tulevaisuuden kuva, vaikkei kaikkia kulttuuriperintöaineistoja olekaan mahdollista digitoida. Digitaalisten verkkosisältöjen nopea kasvu on tarjonnut julkisesti käytettäväksi ennennäkemättömän määrän aineistoja. Sisällöt, jotka oli ”haudattu” jonnekin, ovatkin yhtäkkiä saatavilla. Merkityksellisen informaation löytämiseksi tarvitaan ammattitaitoa, mitä kirjaston- ja arkistohoitajilla on – heitä tarvitaan käsittelemään näitä valtavia tietomassoja ammattimaisesti. He kykenevät avaamaan tutkijoille polkuja sisältöihin, ja ovat täten osa kriittistä historian tutkimusprosessia. Tulevaisuudessa tutkijat vierailevat yhä harvemmin fyysisissä arkistoissa tai kirjastoissa, mutta silti he kaipaavat hyviä puhelin- ja verkkopalveluja sekä opetusohjelmia aineistojen etsinnän tueksi. (Viiri 2014, 26.)

Elintärkeä osa digitointia on säilyttää asiakirjojen alkuperäinen yhteys, parantaa käytettävyyttä erilaisilla metatiedoilla ja rajapinnoilla, sekä rakentaa uusia yhteyksiä muihin verkkoaineistoihin (Viiri 2014, 26). *Metatieto* on Kansallisen digitaalisen kirjaston sanaston (2015) mukaan aineiston kontekstia, sisältöä ja rakennetta, sekä niiden hallintaa ja käsittelyä koko elinkaaren ajan kuvaavaa tietoa. Metatietoa käytetään aineiston haakuun, paikallistamiseen, pitkäaikaissäilyttämiseen sekä aineiston tunnistamiseen. Laajojen sisältökokonaisuuksien eli kriittisen massan luominen ja paljon resursseja vaativien verkkopalvelujen rakentaminen, ovat verkkoaineistoilla tehtävän vakavan tutkimuksen edellytyksiä. (Viiri 2014, 26–27.)

Muistiorganisaatiot palvelevat parhaiten tarjoamalla niin korkealaatuisia ja laajalti saatavutettavia hakupalveluja kuin mahdollista niille verkkokäyttäjille, jotka eivät halua käyttää alkuperäisiä aineistoja, tai ovat valmiita jopa maksamaan surrogaattien käytöstä. Palvelujen ja digitaalisten sisältöjen tulee olla helposti löydettäviä ja haettavia. Hakukoneiden avulla voidaan parantaa arkistohakemistojen näkyvyyttä ja avata käyttäjille pääsyjä tietokantojen sisältöihin monenlaisten rajapintojen kautta. Tällöin käyttäjät, jotka eivät ole etukäteen tietoisia tarjolla olevista digitaalisista aineistoista, voivat paikantaa itselleen relevantteja tiedonlähteitä verkkohakujen avulla. (Hill 2004, 147.)

Digitointi ja digitaalisten aineistojen pitkäaikaissäilytys on taloudellisesti mitattuna kallista. Digitointiprojektit on suunniteltava analysoimalla hyötyjä ja kustannuksia, mutta ihmisten taidoilla ja asenteilla on samalla todella suuri merkitys toteutuksessa, koska suurin kustannuserä on henkilöstön palkkoja. Digitointia pitääkin ajatella pitkän aikäv-

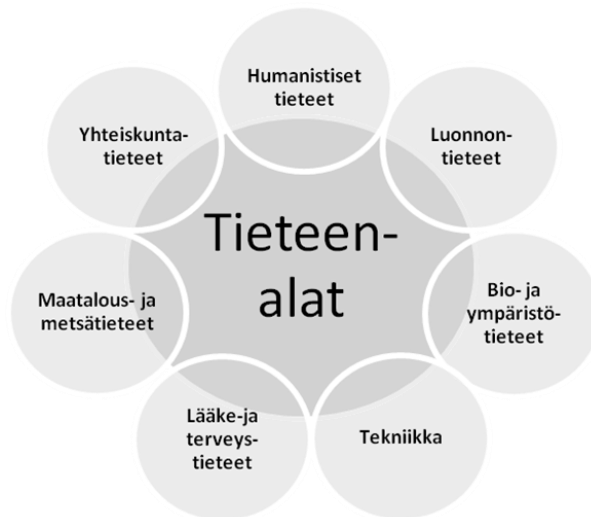
lin investointina niin osaamisen kuin infrastruktuurin näkökulmasta katsottuna, sillä digitaalisesta säilyttämisestä aiheutuu kokonaisuudessaan huomattavia kustannuksia. Vaikka digitointiprosessia voidaan automatisoida paljon, se on silti työtuntisidonnaista. Ihmisiä tarvitaan varmistamaan, että aineistojen metatieto on riittävän hyvää pitkäaikaissäilyttämistä varten. Analogisia aineistoja ei tule unohtaa, vaan tulevaisuudessa on mietittävä yhä uusia tapoja linkittää näitä aineistoja digitoituihin kokoelmiin. Tällä varmistetaan se, etteivät tutkijat myöskään niitä unohtaa. (Viiri 2014, 33–34.)

Digitointi ei ole nyt, mutta se ei myöskään koskaan tule olemaan täysin automatisoitu prosessi, sillä nykyiset laajamittaiset digitointiohjelmat ovat edelleen uusiin ”tietotyöläisiin” kytköksissä olevia osittain manuaalisia prosesseja. Näihin pitkälti ihmistyöhön rakentuviin pyrkimyksiin digitalisoida painettuja aineistoja sitoutuu valtavia pääoma-arvoja ja investointeja, mikä ilmenee muun muassa uusina tietotuotteina, kuten suomalaisena digitaaliarkistona tai historiallisten sanomalehtien verkkopalveluna. Surrogaattien säilyttämistä ei myöskään voida tiukasti sitoa säilytysaikaan. Pääsy korvaaviin aineistoihin synnyttää tarpeen myös säilyttämiseen. Digitaalinen käyttö luo alati uusia riippuvuuksia. Kaupallisiin toimijoihin kohdistuu odotuksia siitä, että kaikki arkistoaineistot pitäisi digitoida ja laittaa verkkoon, koska muistiorganisaatioilla ei ole resursseja vastata tähän kysyntään. (Conway 2015, 55.)

2.3 Tieteen ja tutkimuksen ryhmittelyä aloittain

Suomen Akatemia (2014) on koonnut suomalaisen tieteen tilasta raportin, jossa kuvataan yliopistojen ja tutkimuslaitosten toiminnan laajuutta sekä bibliometrisin menetelmin mitattua tieteellistä vaikuttavuutta. Yleisesti ottaen Suomen tieteen taso on vakaata ja maailman keskitasoa parempaa huolimatta siitä, että 2000-luvulla useat aiemmin takana olleet OECD-maat ovat menneet viittausindikaattorien perusteella Suomen ohitse.

Suomessa on 14 yliopistoa ja eri tieteenaloja yhteensä 54. Suomen Akatemian (2014) raportissa todetaan, että tieteenaloittain tarkasteltuna Suomen yliopistolaitos on varsin hajanainen, sillä esimerkiksi puolet tieteenaloista on edustettuina vähintään kuudessa yliopistossa. Lisäksi kolmannessa osassa tieteenalayksiköistä on professoreita henkilötyövuosina mitattuna kolme tai vähemmän. *Päätieteenalat* Suomen Akatemian (2014) raportin mukaan luokiteltuina ovat kuvan 1 mukaiset.

KUVA 1. Päätieteenalojen ryhmittely Suomessa (Suomen Akatemia 2014, 48)

Päätieteenalat jakaantuvat Suomen Akatemian Tieteen tila 2014 -raportin tietojen perusteella kuvassa 2 esitettyihin tieteenaloihin. Bio- ja ympäristötieteet ovat aiemmin kuuluneet luokan ”Luonnontieteet” alle, mutta vuoden 2014 raportoinnissa ne muodostavat jo kokonaan oman tieteenalan alatieteineen.

KUVA 2. Kansallinen tieteenalaluokitus - tieteenalat alatieteineen (Suomen Akatemia 2014, 48–49)

Suomen Akatemian -raportissa (2014, 35) pohditaan, pysykö Suomi mukana, kun tiede ja tutkimus muuttuvat. Sen mukaan digitalisaatio, nousevien maiden panostukset tieteen seen sekä globaalin tiedeyhteisön kehittyminen muuttavat voimallisesti tieteen tekemisen tapaa kiristäen samalla kilpailua. Uudistettu tutkijakoulutus, avatut julkiset tietovarannot sekä avoimen tieteen ja tutkimuksen käytäntöjen edistäminen ovat esimerkkejä keinoista, joilla Suomi pyrkii vastaamaan muutokseen. Uudistuksien tarkoituksena on luoda houkuttelevampia tutkimuskeskittymiä, lisätä yhteistyötä ja tukea strategisia valintoja. Näillä tavoitellaan yhä laadukkaampaa ja vaikuttavampaa tutkimusta. Tämän tutkielman yksi kiinnostuksen kohde on saada jonkinasteista kuvaa, miltä tieteenaloilta Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston digitoitujen aineistojen käyttäjät tulevat sekä minkälaisen tutkimuksen tekoon kyseiset aineistot soveltuvat. Käytetäänkö kirjallisia digitaalisia kulttuuriperintöaineistoja myös muilla kuin humanististen tieteiden alalla? Ovatko historiatieteilijät tutkimuskäyttäjien pääjoukko? Mielenkiintoa herättää myös kysymys, minkälaisen koulutustaustan edellä mainittujen palvelujen käyttäjät omaavat?

Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2004, 20–22) mukaan *tutkimukseksi* nimitetään monenlaista toimintaa kuten tietojen keräämistä, luokittelua ja tilastotietojen esityksiä. Tutkimus on syntynyt inhimillisistä ongelmista, jotka pyritään ratkaisemaan arkiajattelua tehokkaammilla tavoilla. Tähän tarvitaan uutta tietoa, jotta ymmärretään paremmin ratkaistavien ongelmien luonnetta ja voidaan löytää parantuneeseen ymmärrykseen perustuvia keinoja selvittää ongelmia. Tiede ja tutkimus ovat monimutkaisia toimia.

Tieteellisellä tutkimuksella on vaatimuksia liittyen universalismiin (yleispätevyyteen), yhteisöllisyyteen (tieto on tiedeyhteisölle yhteistä), puolueettomuuteen (tutkijan riippumattomuus) ja järjestelmälliseen epäilyn periaatteeseen (tieteellisten tulosten tarkastelu tiedeyhteisössä julkisesti ja kriittisesti). Hirsjärvi ym. (2004) kuvailevat tutkimuksen avulla saatavan tieteellisen tiedon muun muassa täsmentävän ongelmiin liittyviä kysymyksiä, auttavan vapautumaan perinteisistä ajattelutottumuksista ja sidonnaisuuksista, rikastuttavan arkitiedon luomaa kuvaa asioista ja tilanteista, herättävän kiinnostusta ja systemaattista kiinnipääsyä uusiin alueisiin, mutta myös luovan uusia käsitteitä, joiden avulla syntyy uusia näkökulmia. Tutkimus on jatkuvaa tiedon etsintää ja tiedonhankintaa. (Hirsjärvi ym. 2004, 23–25.) Tämän tutkielman laatiminen ja tutkielman kohteena olevien digitaalisten kansallisten kulttuuriperintöaineistojen tutkimuskäyttö ovat alisteisia edellä esitetyille vaatimuksille.

3 KIRJALLISUUSKATSAUS

Luvussa kolme tuodaan ensin esille aikaisempia tutkimuksia ja selvityksiä digitoitujen kulttuuriperintöaineistojen tutkimuskäytöstä (alaluku 3.1). Sitten luodaan kuvaa digitoitujen aineistojen käyttäjistä ja käyttäjien digitaalisiin palveluihin kohdistamista odotuksista tiedontarpeisiinsa kytkeytyneinä (alaluku 3.2). Kolmantena kuvataan digitoitujen aineistojen tutkimuskäyttöä käyttäjien informaatiokäyttäytymiseen peilaten (alaluku 3.3). Neljäntenä käsitellään kirjallisuudessa esitettyjä esteitä ja ongelmia, mitä digitoitujen aineistojen tutkimuskäytön yhteydessä käyttäjät ovat kohdanneet (alaluku 3.4).

3.1 Aikaisempia tutkimuksia ja selvityksiä

Suzanne R. Graham (2000) selvitti kahden viittausanalyysin avulla historioitsijoiden elektronisten aineistojen käyttöä vuosien 1997–2000 aikana. Tieteelliset kirjastot tarjosivat jo tuolloin digitalisointiohjelmiensa ja elektronisten lehtitilauksiensa kautta historioitsijoille pääsyjä varsin runsaasiin primaari- ja sekundaariaineistoihin verkossa. Graham tutki, millainen vaikutus historia-alan julkaisujen tekemiseen oli elektronisten aineistojen hankintaan tehdyillä suurilla investoinneilla. Viittausanalyysitutkimus keskittyi täyspitkiin artikkeleihin, mitkä oli julkaistu kahdessa merkittävässä historiallisessa aikakauslehdessä (American Historical Review, lyhenne AHR ja Journal of American History, lyhenne JAH). Tutkimusartikkelit oli kirjoitettu niissä historian tiedekunnissa, jotka olivat viiden merkittävimmän elektronisen keskuksen perustaneita tai huomattavia digitointihankkeita käynnistäneitä yhdysvaltalaisia yliopistoja (Cornell, Michigan, Rutgers, Virginia ja Eteläinen Mississippi).

Grahamin (2000) tutkimuksen tuloksena oli, etteivät historian tutkimusyhteisöt juuri-kaan viittaneet hallussaan oleviin elektronisiin resursseihin, eikä niitä merkittävästi sisällytetty tutkimusartikkelien lähdeluetteloihin. Kirjastonhoitajat ja arkistonhoitajat silti jatkoivat tieteellisten sähköisten verkkojulkaisujen ja harvinaisten uusiomateriaalien tarjontaa. Edellä mainitut historia-alan aikakauslehdet eivät myöskään kehittäneet minkäänlaista elektronisten aineistojen viittausstandardia. Kahteen lehteen tehty viittausanalyysi osoitti, että yli 192 historioitsijan joukosta vain kahdeksan käytti elektronisia lähteitä tutkimuksiensa lähdeluetteloissa vuosien 1997 ja 2000 välillä Yhdysvalloissa. Graham ei kuitenkaan vielä uskaltanut tutkimuksen lyhyen aikajänteen vuoksi väit-

tää, että olisi syntymässä historioitsijoiden keskuudessa kasvava suuntaus hyväksyä elektronisten aineistojen käyttö tutkimuslähteinä. (Graham 2000.)

Graham (2002) teki myös toisen tutkimuksen liittyen historioitsijoiden elektronisten tietovarantojen käyttöön. Ensimmäinen huomio tästä tutkimuksesta oli se, että 2000-luvun alkupuolella erityisesti opiskelijat, eivätkä tutkijat, painostivat kirjastoja ja arkistoja sekä tutkimuslaitoksia investoimaan verkkopalveluihin ja digitointihankkeisiin. Opiskelijat halusivat käyttää tieteellisiä aineistoja digitaalisina, akateemiset historian-tutkijat sen sijaan käyttivät primäärilähteitä edelleen tutkimuksena peruslähteinä. Grahamin tutkimuksen työhypoteesi oli, että historioitsijat käyttävät elektronisia tietovarantoja, kuten esimerkiksi verkkohakemistoja, tietokantoja, arkistohakemistoja ja bibliografioita löytääkseen todellisia alkuperäaineistoja. Tutkimuksen alkaessa vuonna 1999 tieteellisten yhteisöjen verkkotyökalujen käytöstä akateemiseen tutkimukseen oli kirjoitettu hyvin vähän ja lähinnä humanistisilla tieteenaloilla. (Graham 2002.)

Tämä Grahamin (2002) toinen tutkimus keskittyi löytämään vastauksia neljään kysymykseen: Käyttivätkö historioitsijat elektronisia aineistoja lähdeviitteinään, millainen oli heidän sen hetkinen elektronisten aineistojen käytön tasonsa, miten hyödyllisenä he pitivät näitä aineistoja ja mitä rajoituksia he olivat kokeneet elektronisia aineistoja käyttäessään. Vastaukset olivat odotustenmukaisia. Elektronisten aineistojen käyttö oli erittäin alhaista verrattuna painettuihin kirjoihin, aikakauslehtiin tai sanomalehtiin. Satayksitoista historioitsijaa oli kirjoittanut 128 artikkelia, joista vain kuudessa (4,6 prosenttia) oli viittaus elektroniseen aineistoon. Aikakauslehtien analyysi osoitti, että vain 3,6 prosenttia, eli 21 artikkelia tutkituista 584 artikkelista, mainitsi ainakin yhden digitaalisen lähteen. Samaan aikaan organisaatioiden verkkosivuja ja sanomalehtiarkistoja alkoi tulla yleisesti näkyville jo verkkopalveluina. Elektronisten aineistojen käytön tasoa koskevan kysymyksen vastauksena saatiin, että verkkotietokantoja tutkittiin enemmän paikallisten aineistojen löytämiseksi vuonna 2000 kuin 1997. (Graham 2002.)

Kolmas vastaus elektronisten aineistojen hyödyllisyydestä tutkimuksessa osoitti, ettei vielä ollut voimakkaita mieltymyksiä käyttää sähköisiä versioita, huolimatta niiden käytön kätevyyydestä ja moniulotteisista hakumahdollisuuksista. Yli 40 prosenttia historioitsijoista ei ollut koskaan käyttänyt tieteellisten instituutioiden digitaalisia arkistoja, mutta puolet oli kiinnostuneita tai erittäin kiinnostuneita käyttämään. Neljännen elektronisten aineistojen rajoituksia koskevan kysymyksen vastaus osoitti, että historioitsijat olivat

eniten huolissaan siitä, että digitointiprosesseissa menetetään mielekkäitä asiayhteyteen kuuluvia yksityiskohtia. Enemmistö historioitsijoista arvioi yllättävästi, että Internetissä olevat tietovarannot ovat riittävän pysyviä tullakseen mainituiksi tieteellisissä tutkimuksissa. Sen sijaan digitoidun surrogaatin rinnastaminen alkuperäiseen aineistoon oli haasteellista, sillä 50 prosenttia historioitsijoista ei uskonut, että digitoitu dokumentti vastaa alkuperäistä. Osaa tästä selittänee menetetty kontekstietä, osaa se, ettei täydellistä artefaktia voida siirtää biteiksi. Lisäksi historioitsijat olivat sitä mieltä, etteivät heidän kollegansa arvosta digitaalisia lähdeviittauksia yhtä paljon kuin painettujen aineistojen. Toisaalta enemmistö historioitsijoista vastasi myös, että he käyttäisivät painettua lähdettä, vaikka digitaalinen surrogaatti olisi saatavilla. (Graham 2002.)

Grahamin (2002) tutkimuksessa löydettiin vain muutamia viittauksia tehdyn digitaalisessa muodossa olevaan historia-aiheiseen kirjallisuuteen. Tutkimus osoitti, että verkkokäyttöiset historian alan tietovarannot olivat tarpeellisia, vaikka niitä ei mainittu tutkimusten lähdeluetteloissa. Kyselyvastaukset osoittivat kiinnostusta ja alkavaa tiedeyhteisön käyttöä, mutta tutkijoilla oli myös vakavia huolenaiheita ja epäilyksiä digitaalista muotoa kohtaan. Tiedon puute saatavilla olevista digitaalisista tietovarannoista ja käsitys siitä, että kollegat kunnioittivat enemmän painettuja tietoaineistoja, ei myöskään ollut hyvä todellisen käytön mittari, arvioi Graham (2002) saamiaan tutkimustuloksia.

Digitointien vaikutuksia tutkimusprosesseihin, tutkimuskäyttöön ja käyttäjiin ei ole ylipäätään paljon tutkittu tai selvitelty. Anneli Sundqvist teki vuonna 2007 kirjallisuuskatsauksen arkistoalan aikakauslehtiin ja tietokantoihin aiheenaan asiakirjojen käyttö. Tutkimuksen tarkoituksena oli antaa yleiskuva siitä, miten käyttäjät ja asiakirjojen käyttö on käsitteellistetty modernin arkistotieteen diskurssissa. Euroopan unionin kulttuuriperintöalalle sijoitettiin 2000-luvun edetessä valtavia resursseja digitointiin ja digitoitujen kulttuuriesineiden käytön lisäämiseen. Kirjastot, arkistot, museot ja yliopistot toimivat näiden digitointihankkeiden vastuuorganisaatioina sekä palvelujen tuottajina. Kysymykset käytöstä, käyttäjistä ja aineistoihin pääsystä olivat kuitenkin jääneet vähälle huomiolle. (Sundqvist 2007, 623–625.)

Sundqvist (2007, 624) kirjoitti, että käyttäjän (*user*) ja käytön (*use*) käsitteellistäminen on tärkeää siksi, että se ohjaa tapaa, kuinka käyttäjät ja heidän tarpeensa vastaanotetaan, sekä miten nämä tiedot vaikuttavat käyttäjille suunnattujen asiakirjahallinnon, arkistojärjestelmien ja palvelujen suunnittelutapoihin. Tutkimuksesta Sundqvist käyttää eng-

lanniksi kääntämäänsä Smedbergin (1995; tässä Sundqvist 2007, 629) tekemää määritelmää, mikä vapaasti suomennettuna kuuluu seuraavasti:

”Arkistokontekstissa käsitteen *tutkimus* määritelmä on laaja. Itse asiassa kaikenlainen tiedonhankinta arkistoista lasketaan tutkimukseksi. On riittävää todeta, että arkistoaineistoja käytetään monen tyyppiseen tutkimukseen – aina tiedonetsinnästä tutkimukseen ja kulttuuritarkoituksiin yleensä.”

Sundqvist (2007, 630–647) esitteli katsauksessa useiden kirjoittajien käyttöä koskevia tutkimuksia, kuten Lindrothin (1995) akateemiseen tutkimukseen keskittyvää, mutta samalla asiakirjojen yleistä käyttöä kuvaavaa tutkimusta. Lindrothin mukaan käyttö voidaan jakaa tarkoituksen mukaan kolmeen ryhmään, joita ovat: asiakirjojen käyttö osana tavanomaista liiketoimintaa, osana kansalaisten tiedon etsintää ja oikeudellisia vaatimuksia sekä käyttö tutkimukseen. Sundqvist nosti esille Shephardin ja Yeon (2003) arkistohallinnon käsikirjassa esitellyn tutkimuksen yleisen käytön mallin, jossa käyttötarkoitukset jaetaan liiketoiminnan (hallinto, lainsäädäntö, palvelut, talous), vastuullisuuden (oikeudelliset ja muut vaatimukset) tai kulttuurin (erilaisten ilmiöiden ymmärrys) mukaan. Lisäksi Sundqvist viittasi myös Tibbon (2003) 400 amerikkalaiselle historioitsijalle tekemään kyselytutkimukseen ja sen havaintoihin, missä ilmeni, että nykyajan sanomalehdet ovat useimmin käytettyjä ja eniten hyödyllisinä pidettyjä tutkimuslähteitä. Historioitsijoiden keskuudessa paljon käytettyjä ja arvostettuja tutkimuslähteitä olivat myös julkaisematon kirjeenvaihto, päiväkirjat ja käsinkirjoitetut käsikirjoitukset.

Näyttäisi siltä, ettei *käyttöä* ole laadittu tai käsitteellistetty arkistokontekstissa lainkaan, kun taas käyttäjiin on kohdistettu jonkin verran huomiota 1980-luvulta lähtien, totesi Sundqvist. Tosin käyttötarkoituksista voidaan johtaa suuntaviivoja asiakirjojen ja arkistojen todelliseen käyttöön. Sundqvistin käymän kirjallisuuden perusteella tutkimukset muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta koskivat arkistoja tietovarantoina ja historian-tutkijoita erilaisine tavoitteineen, laajuuksineen ja menetelmineen. Vertailujen tekeminen on tämän vuoksi vaikeaa, mutta muutama havainto yleisistä suuntauksista on kuitenkin mahdollista Sundqvistin mielestä tehdä. Näitä ovat käyttäjien mieltymykset epävirallisten lähteiden ja kanavien käyttöön, arkistonhoitajien rooli toimia välittäjänä käyttäjän ja aineiston välillä (vrt. Conway ja Viiri aiemmin) sekä kokeneiden ja noviisikäyttäjien erot. Kirjallisuus tarjoaa Sundqvistin mielestä yleisen näkymän käyttöön ja käyttäjiin, eikä se perustu teoreettiseen päättelyyn, mutta ei myöskään empiiriseen tutkimukseen. Arkistojen tutkimuskäyttäjät jaetaan usein historian tutkimuksen alalla aka-

teemisiin tutkijoihin, sukututkijoihin ja vapaa-ajan harrastehistorian tutkijoihin. Vain harvat tutkimukset mainitsevat muunlaista käyttöä kuin historian tutkimus tai muita käyttäjäluokitteluja kuin esimerkiksi lakimiehet, toimittajat, opettajat, virkamiehet tai yksityishenkilöt. (Sundqvist 2007, 647–649.)

Edelliset Sundqvistin esille tuomat luokittelut ovat samalla yksi lisäperuste nyt tehtävälle tutkimukselle muistiorganisaatioiden kulttuuriperintöaineistojen tutkimuskäytöstä ja käyttäjistä. Löytyykö kyselytutkimuksessa muun kuin historia-alan käyttöä ja käyttäjiä? Entäpä toimiiko Sundqvistin kirjallisuudesta kokoamat käyttäjäluokittelut suomalaisten digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen käyttäjien jakona?

Sundqvistin (2007, 649) mukaan olisi tärkeää lisätä tietoisuutta muusta kuin historian alaan liittyvästä käytöstä. Sundqvist toisaalta piti välttämättömänä, että jonkinlainen yleiskäsitys on oleellinen osa monimutkaisten ilmiöiden analysointia, mutta suurinta osaa hänen käsittelemäänsä kirjallisuutta vaivasi se, etteivät käsitteet olleet analyttisiä, vaan ne otettiin itsestään selvinä ja ilman lisätutkimusta. Sundqvistin kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena oli tarjota operatiivisia käsitteitä, joita on mahdollista soveltaa käytännön arkistoihin ja asiakirjahallintoon – luoda ymmärrystä käyttöön ja käyttäjiin liittyvään ilmiöön.

Svenska litteratursällskapet i Finlandin rahoittamassa projektissa ”Tutkijoiden ääni ja sähköiset aineistot” selvitettiin suomalaisten muistiorganisaatioiden (arkistojen, kirjastojen ja museoiden) digitoitujen kulttuuriperintöaineistojen käyttöä laajalla muistiorganisaatioille ja tutkijoille suunnatuilla kyselyillä vuonna 2011. Kyselyyn saatiin 54 vastausta muistiorganisaatioilta ja tutkijoilta 121 vastausta. Tutkimuksessa selvitettiin arkistonjohtaja Mikael Korhosen esianoin (Hupaniittu 2012, 4) muun muassa minkälaisia digitoituja aineistoja tutkijat tarvitsevat, miten he näitä aineistoja löytävät sekä miten muistiorganisaatiot ottavat huomioon tutkijoiden tarpeita digitointisuunnitelmia tehdessään ja kehittäessään hakujärjestelmiä. Outi Hupaniittu laati projektin loppuraportin. Sen tarkoitus oli kaksijakoinen: kehittää litteratursällskapetin digitoitujen aineistojen tieto-, tutkija-, asiakaspalveluja sekä hakujärjestelmiä, mutta myös toimia puheenvuorona keskusteluissa, kuinka käyttäjät tulee ottaa paremmin huomioon aineistoja digitoitaessa sekä miten muistiorganisaatioiden pitää parantaa aineistojen saatavuuspalveluja. Selvitys tehtiin humanistisen tutkimuksen näkökulmasta ja siinä keskityttiin selvittämään kyseisen vuoden 2011 tilaa sähköisten aineistojen merkityksestä tutkijayhteisölle.

(Hupaniittu 2012, 4–6.) Suomalaisiin muistiorganisaatioihin ja tutkijoihin kohdistettu selvitys taustoittaa sekä tukee hyvin myös tämän tutkielman tavoitteita sekä tehtäviä saman aihepiirin ja osittain samojen toimijoiden vuoksi.

Suomessa kulttuuriperintöaineistojen digitoinnin toistaiseksi paras opetus- ja kulttuuriministeriön erillisrahoittama kultainen ajanjakso ajoittuu vuosille 2008–2010, joiden tuloksena digitoidun kulttuuriperintöaineistojen määrä nousi kolminkertaiseksi edeltäneeseen aikaan verrattuna. Kansallisen digitaalisen kirjaston (KDK) ja sähköisen aineiston erillisrahoitushankkeista on tehty useita ja erilaisia muistiorganisaatioiden näkökulmiin keskittyneitä selvityksiä, mutta käyttäjien näkökulmaa ei ole niissä nostettu esille. Perinteisiä asiakaskyselyjä laajemmat selvitykset sähköisten aineistojen käytöstä tai digitoinnin vaikutuksista tutkimusprosesseihin ovat myös toistaiseksi jääneet tekemättä. (Hupaniittu 2012, 5.) Myös tämä vahvistaa nyt tehtävän tutkimuksen tarvetta ja käsitystä siitä, että käyttäjien ääntä tulee välittää muistiorganisaatioiden toimijoille toistuvasti joko heidän itsensä keräämänä tai muilla tavoin.

Suomen Lontoon instituutin tekemässä selvityksessä ”Digital Humanities and Future Archives” tarkasteltiin Digital humanities -alaa ja kulttuuriperinnön sähköistä säilyttämistä. Sampo Viirin (2014) kirjoittama raportti selvitti, mitä ovat tulevaisuuden arkistot ja miten avoin data sekä digital humanities -tieteenala edistävät innovatiivisten arkistokäytäntöjen luomista ja tukevat historian tutkijoiden työtä. Selvitys oli tehty viimeisimmän digitaalisen humanistisen tutkimuksen ja digitaalisen kulttuuriperinnön säilyttämisen kontekstissa painopistealueinaan historian tutkimus ja tulevaisuuden arkistot. Selvityksessä käytettiin vertailumainaa Iso-Britanniaa, Irlantia ja Suomea. Tutkimuksen keskeiset tulokset olivat seuraavia:

- Sähköiset verkkoaineistot hyödyttävät tutkijoita sekä edistävät maantieteellistä ja sosioekonomista tasa-arvoa.
- Digitaalinen historian tutkimus voi kaventaa akateemisen ja populaarihistorian välistä kuilua sekä lisätä poikkitieteellistä että kansainvälistä yhteistyötä.
- Uudet digitaalisen ajan työkalut eivät vielä ole muuttaneet historian tutkijoiden enemmistön tutkimusmenetelmiä olennaisesti, mutta niitä pitäisi sisällyttää historian opetussuunnitelmiin.
- Kirjastot, arkistot ja yliopistot näkevät sähköisen säilyttämisen haasteet samalla tavoin, mikä kannustaa entisestään yhteistyöhön.
- Digitointiprojektit edellyttävät paljon työtä, uusia taitoja ja asenteita.

- Julkisen ja yksityisen sektorin kumppanuudet kulttuuriperintösektorilla saattavat olla ristiriitaisia, mutta yhteistyö myös luo uudentyyppisiä mahdollisuuksia.
- Digital humanities -hankkeiden yhteiskunnallisen vaikutuksen mittaaminen on vaikeaa, mutta mahdollista todennäköisesti lähitulevaisuudessa. (Viiri 2014.)

Sinn ja Soares (2014, 1795–1798) laativat tutkimusraportin amerikkalaisten historioitsijoiden kokemuksista käyttää digitaalisia kulttuuriperintökokoelmia tutkimuksissa ja ”American Historical Review”-ssa julkaisemien artikkelien lähdeaineistoina sekä historioitsijoiden mielipiteistä koskien heidän käyttämien digitaalisten kokoelmien hyödyllisyydestä historian tutkimukseen. Historiantutkijoiden mielipiteet digitaalisia kokoelmia kohtaan muuttuvat hitaasti myötämielisemmiksi kasvavan käytön tahdissa, vaikka enemmistö edelleen pitää parempana aineiston alkuperäistä muotoa. Sinn ja Soares havainnoivat kirjallisuuskatsauksessaan digitaalisiin tietoresursseihin kohdistuneen käytön ja käyttäjien tutkimuksen jakaantuneen tähän mennessä kolmen eri lähestymistavan mukaan: aineisto- (myös instituutio- ja järjestelmäkokeskeisiä), asiakas- tai tuotekeskeisiä.

3.2 Digitoitujen aineistojen käyttäjät ja käyttäjien palveluodotukset

Muistiorganisaatiot tarvitsevat yksinkertaisesti enemmän tietoa käyttäjistään ja heidän tarpeistaan voidakseen ymmärtää paremmin käyttäjien ja palvelujärjestelmien välistä toimintaa sekä siihen kohdistuvia kehittämistarpeita. Lomakepohjaisilla arviointikyselyillä voidaan kerätä tietoa esimerkiksi käyttäjien ja verkkosivuston välisestä vuorovaikutuksen luonteesta ja laadusta. Arkistot usein keräävät käyttäjiltään palautetta sekä fyysisten että digitaalisten aineistojensa käytöstä ja palveluista, mutta myös haasteista, joita käyttäjät kohtaavat palveluja käyttäessään. Duff ym. (2008) huomasivat tutkimuksessaan, että näitä kerättyjä tietoja harvoin analysoidaan järjestelmällisesti, jotta nähtäisiin, vastaavatko palvelut ja järjestelmät muistiorganisaatioiden tavoitteita tai käyttäjien tarpeita. He myös näkevät käyttäjäpalautteiden arvioinnit välttämättöminä, jotta palvelut ja asiakasjärjestelmät voidaan suunnitella paremmin käyttäjien tarpeita ja tiedonetsintätapoja vastaaviksi. (Duff ym. 2008, 144–145.)

Tom Wilson (2008) on tutkinut käyttäjiä informaatiokäyttäytymisen (engl. information behaviour) näkökulmasta ja toteaa, että käyttäjä on kiinnostanut informaatiotieteitä jo pitkään. Lähes kaikessa alan kehitystyössä on Wilsonin mukaan ollut kyse siitä, kuinka voidaan helpottaa käyttäjän asiakirjojen tai muunlaisen informaation etsintää ja mahdol-

lisuuksia käyttää aineistoja. Käsite *informaatiokäyttäytyminen* on määritelty Yleisessä suomalaisessa asiasanastossa (YSA 2014) seuraavasti:

”Informaatiokäyttäytyminen tarkoittaa yksilön toiminnan kokonaisuutta suhteessa informaatioon eri tiedonlähteiden ja -kanavien kautta. Informaatiokäyttäytyminen voi olla suunnitelmallista tai sattumanvaraista tiedonhankintaa, mutta se sisältää myös informaation ja sen lähteiden tai kanavien tietoisien välttämisen ja huomiotta jättämisen.”

Myös Chowdhury ja Chowdhury (2011, 110) korostavat erityisesti, kuinka tärkeää on jonnen tietotuotteiden tai palveluiden suunnittelua, on tunnistaa mahdolliset käyttäjät, tallentaa käyttäjien informaatiokäyttäytymistä, sekä selvittää tehtäviä ja toimintoja, joita käyttäjät tarvitsevat varsinaisia tietotuotteita ja palveluja käyttäessään. Käyttäjistä ja heidän käyttötavoistaan saatujen tietojen avulla on mahdollista luoda käyttäjäprofiileja, mitkä muodostavat perustan jatkosuunnittelulle tuotteen tai palvelun elinkaaren aikana.

Koottua käyttäjätietoa voidaan hyödyntää esimerkiksi verkkopalvelun käytettävyydestä tuoksessa. Tietotuotteet ja -palvelut on usein suunniteltu palvelemaan eri käyttäjäryhmi- en ja käyttäjien markkinoita. On myös tärkeää, että käyttäjätietoa ja muodostettuja käyt- täjäprofiileja päivitetään aika ajoin. Käyttäjätietoja kerätään harvoin systemaattisesti tai tallennetaan myöhempää käyttöä varten. Tietotuotteiden tai -palveluiden kehitystyön suunnittelun alkaessa käsitykset käyttäjien vaatimuksista ja käyttäytymisestä ovat usein hämäriä ja laaja-alaisia. Ilman selkeää tietoa ja ymmärrystä käyttäjistä erityispiirteineen, on melko selvää, ettei myöskään käyttäjille suunnatuista tuotteista tai palveluista tule välttämättä kovin yhteneväisiä tai käyttäjien tarvenäkökulmasta katsottuna hyvin suun- niteltuja. Verkkopalvelujen käyttäjät ovat vielä yleisesti ottaen tuntemattomia, toisin kuin fyysisten palvelujen käyttäjät, jotka tulevat tutuiksi arkistojen ja kirjastojen henki- lökunnalle ajan myötä. (Hill 2004, 139.) Voitaneen esittää kysymys: Tulisiko palvelujen tuottajien tuntea verkkokäyttäjät paremmin? Vastaus lienee itsestään selvä.

Uusien tai uudistettavien tietotuotteiden tai palveluiden kehittämistyön yhteydessä tal- lennetaan yleensä runsaasti tietoa projektien suunnitteluasiakirjoihin, joita lähteinä käyt- tämällä on mahdollista saada hyödyllistä tietoa mahdollisista markkinoista ja käyttäjistä. Kehittämisprojektien yhteydessä luodaan usein myös erilaisia käyttäjäskenaarioita, joita käytetään muun muassa käytettävyydestutkimuksien yhteydessä (Vrt. Hill 2004). Käyttä- jäprofiilien tuottamiseen tarvittavaa informaatiota voidaan täten kerryttää eri lähteiden avulla. Markkinoista ja käyttäjistä hyödyllistä tietoa tarjoavia lähteitä ovat esimerkiksi

markkinaseurantaraportit, liiketoimintasuunnitelmat, toiminnalliset vaatimusmäärittelyt sekä tutkimus- ja liiketoiminta-analyyseja koskevat raportit. (Chowdhury & Chowdhury 2011, 111.) Toisaalta erityisesti arkistokokoelmia kerätään ja säilytetään tämän päivän ja tulevaisuuden tutkimusta varten arkistonhoitajien tekemään sisältöjen arvonmäärittelyyn perustuen, eikä niinkään vastauksena asiakkaiden kysyntään tai vaatimuksiin. Arkistoaineistojen digitointiprojektien käynnistäminen perustuu samankaltaiselle ennakkoinnille, missä arkistoaineistojen ja digitaalisten verkkokokoelmien odotetaan palvelevan laajempia tarkoituksia kuten kulttuuriperintöä. (Sinn 2012, 1536.)

Tibbo (2002, 2) kirjoittaa, että tutkimalla käyttäjien tiedontarpeita ja tiedonhankintakäyttäytymistä sekä paikkaamalla aukkoja käyttäjien ja arkistonhoitajien keskinäisessä ymmärryksessä arkistoinnin tarkoituksesta tai arkistokäytäntöjen sidoksista, päästään kiinni tietoon ja pitkäaikaissäilytykseen digitaalisen maailman kautta jäsenytyneenä. Käyttäjätutkimukseen perehtyneen Paul Conwayn (2000) mielestä säilyttäminen digitaalisessa maailmassa on ennen kaikkea digitaalisten tuotteiden jatkuvaa ylläpitoa ajan tasalla. Hän korostaa ajatusta, että säilyttäminen on todellisuutta, eikä pelkästään vertauskuva tai käytön (saatavuuden) symboli. Conway jäljittää säilyttämistä ja pääsyä tietolähteille viidenkymmenen viime vuoden ajalta, selittäen sitä, miten kirjaston- ja arkistonhoitajat aikanaan näkivät säilyttämisen ja aineiston saavutettavuuden myös toisiaan poissulkevana toimintana. Digitaalisessa informaatiossa nämä toiminnat ovat yhteensopivia ja sulautuneet toimiin, joilla on kiinteä yhteys digitaalisten objektien säilytykseen. (Conway 2000, 5–18.)

Käsitteet käyttäjät, käyttäjien tiedontarpeet ja informaation helppokäyttöisyys ovat merkitykseltään tulleet yhä haastavammiksi. Tämän seurauksena tutkimuksen keskeinen painopiste nykyisenä digitaalisena aikakautena liittyy yhä enemmän verkkopalveluiden käyttäjiin ja käyttäjien erilaisiin tiedontarpeisiin kohdistuvien kysymysten ratkaisuihin. Esimerkiksi seuraavat kysymykset tai paremminkin niiden vastaukset avaavat käyttäjien määrittelyn vaatavuutta:

- Keitä nykyisten verkkopalvelujen käyttäjät ovat, ja kuinka heidät voidaan tunnistaa, kun kuka tahansa mistäpäin maailmaa voi olla potentiaalinen käyttäjä?
- Miten tulee arvioida paikallisesti tai etänä tietojärjestelmiä käyttävien ryhmien ja yksittäisten käyttäjien tarpeita?
- Miten arvioidaan, vastaako olemassa oleva järjestelmä ja sen palvelut käyttäjien vaatimuksia?

- Miten tulee seurata käyttäjien nopeasti muuttuvia tarpeita ja käyttäytymistä muuttuvassa tieto- ja viestintätekniiikan sekä internetin muutoksille alisteisessa maailmassa ja kyetä sekä muuttamaan että parantamaan verkkopalveluja vastavasti? (Chowdhury & Chowdhury 2011, 2–3.)

Kysymyksien listaa voidaan jatkaa vaikka kuinka pitkälle. Käyttäjiin ja heidän tiedon- tarpeisiin liittyvät kysymykset ovat monimutkaisia, mutta tietoteknologian nopean muuttumisen vuoksi ne tulevat entistä haastavammiksi koko ajan. Lähes kuka tahansa maailmassa voi olla mahdollinen verkkopalvelun ja sen tietosisältöjen käyttäjä. Palvelujen kehittäjillä on käyttäjäkunta, joista enemmistö on tuntemattomia, näkymättömiä, fyysisesti eri paikoista kotoisin olevia, erilaisia ominaispiirteitä ja luonteita omaavia sekä erikielisiä ja -kulttuuritaustaisia ihmisiä. (Chowdhury & Chowdhury 2011, 3.)

Tutkijan ääni -kyselyssä pyydettiin suomalaisia muistiorganisaatioita nimeämään sähköisten aineistojensa pääkäyttäjryhmät organisaatioilla käyttäjistään oleviin tietoihin perustuen. Tuloksena oli, että konkreettista tietoa digitoitujen kulttuuriperintöaineistojen käyttäjistä on vain harvalla – kokonaisuudessa organisaatiot tuntevat käyttäjänsä huonosti. Oletuksia ja arvostuksia sen sijaan on. Muistiorganisaatiot nimesivät tärkeimmäksi käyttäjäryhmäkseen akateemiset tutkijat. Lisäksi seuraavat käyttäjäryhmät valikoituivat vastauksissa tärkeysjärjestyksessä: opiskelijat, muut, historian harrastajat, sukututkijat, muut työssään tarvitsevat (oma henkilökunta, virkamiehet jne.), lehdistö ja opettajat. Sukututkijoiden vasta viides sija on yllättävä, arvioi Hupaniittu (2012, 20). Kyselyn tuloksien perusteella käyttäjät oli mahdollista jakaa kolmeen suureen ryhmään: akateemiset – harrastajat – muut. Tilastoinnin erot olivat suuria eri muistiorganisaatioiden välillä, eikä lukujen perusteella voida tietää, löytääkö käyttäjä etsimänsä aineiston, ja onko hän palvelun käyttöön ylipäättään tyytyväinen. Huomioitavaa oli, ettei tilastointi mittaa palvelujen toimivuutta tai käytettävyyttä. (Hupaniittu 2012, 20–21.)

Yhdysvaltalaisutkijoiden tekemä haastattelututkimus paljasti sen, että muistiorganisaatiot nojautuvat mieluusti verkkokäyttöä kuvaaviin tilastoihin sen sijaan, että selvittäisivät sähköisten aineistojen käyttäjien mielipiteitä. Käyntilukujen keräämistä pidetään helppona, ja samalla muistiorganisaatioiden tulokset näyttävät paremmilta. Pelkät käyntimäärät vinouttavat kokonaiskuvaa, koska on mahdollista, että sähköisten aineistojen käyttäjät poikkeavat vähintäänkin erilaisten tarpeidensa ja toiveidensa kautta perinteisten arkistojen käyttäjistä. (Duff ym. 2008, 156.)

Aineistojen käytettävyyteen käyttäjien näkökulmasta vaikuttaa luonnollisesti käyttöliittymät ja niiden tekniset toteutusratkaisut. Käyttäjien suosituin tiedonhakatapa oli Tutkijan ääni -kyselyn perusteella selailu, toisena tarkennettu aiheen mukainen kysely ja kolmantena tietyn asiakirjan, valokuvan, esineen tai muun aineiston etsintä. Sukututkijat yleisemmin kohdistivat haun suoraan haluttuun kohteeseen. Kielitieteilijöille tällainen hakutapa oli lähes vieras. Akateemisille tutkijoille selaaminen oli keskeistä aineistoja haettaessa, perusteluina puutteelliset hakemistot. Tulokset kuvasivat todellisuudessa sitä, etteivät asiakkaat lähtökohtaisesti tunteneet muistiorganisaatioiden kokoelmia tai niiden luettelointi- ja kuvailuperusteita, vaan kyseessä oli tapa yksilöidä tarvitsemansa kohde. Tästä syystä on luonnollista, että erilaiset haut, mitkä eivät edellytä aineiston etukäteistuntemusta, ovat käyttäjille tärkeitä. Käyttäjät haluavat itse kohdentaa ja selaila aineistoja ilman muistiorganisaatioiden valmiiksi luomia hierarkioita. Toisaalta käyttäjät pitävät ohjeista, joissa kerrotaan, miten sisältöjä on ajateltu haettavan. Ensisijaisia hakuliittymien kehitysohjelmiin kohdistuneita toiveita olivat käyttäjälähtöiset monipuoliset hakuominaisuudet ja käytettävyyden parantaminen. Käyttäjät toivoivat jäseneltyjä, yhdenmukaisia ja yhteensopivia järjestelmiä, ei jokaisen palveluntarjoajan erillisiä ja erikoisia käyttöliittymäratkaisuja. (Hupaniittu 2012, 49–55.)

Kyselytutkimuksessa (Hupaniittu 2012, 80–95) ilmeni myös, että tutkimusyhteisöjen käyttäjien mielestä sähköisten aineistojen mukanaan tuomat edut saavutetaan laadukkaalla digitoinnilla ja aineistojen käyttöön asettamisella. Riittävä laatu saavutetaan seuraavia periaatteita noudattamalla: aineistot digitoidaan kokonaisuuksina, läpinäkyvästi ja kontekstualisoiden, liittäen aineistoihin tarvittavat metatiedot, hakemistot ja luettelot, sekä luomalla toimivia, hakuominaisuuksiltaan helppokäyttöisiä, yksinkertaisia ja käyttövarmoja verkkopalveluja. Paras hyöty saavutetaan, mikäli muistiorganisaatiot ottavat huomioon tutkijoiden toiveet ja odotukset sekä tekevät yhteistyötä heidän kanssaan. Digitoiminen on arvokas apu tutkimuksen kehitykselle ja edistykselle. Lisäksi huomioitavaa on, että sähköisen aineiston kulttuurinen arvo kasvaa samassa suhteessa sen käytön kasvun kanssa. Seuraava selvityksessä (Hupaniittu 2012, 92) esitetty johtopäätös: ”Muistiorganisaatiot tuntevat oman aineistonsa perin pohjin, mutta käyttäjät ovat aineistojen käytön parhaita asiantuntijoita”, johdattaa meidät seuraavaan alalukuun 3.3 tarkastelemaan digitoitujen aineistojen tutkimuskäyttöä lähemmin.

3.3 Digitoitujen aineistojen tutkimuskäyttö – mitä se voi olla?

Uudet teknologiat ovat muuttaneet akateemisen tutkimuksen tekoa ja opetusta jo vuosia, väittää Yhdysvalloissa vuosina 2011–2012 tehty Ithaca S+R tutkimus. Sen tulokset perustuvat kymmenien historian tutkijoiden, kirjastonhoitajien, arkistonhoitajien ja muiden tukipalveluiden tarjoajien haastatteluihin. Painetuista julkaisuista siirtyminen sähköisiin julkaisuihin muuttaa samalla myös kustantamista, hankintoja, tietovarantojen säilyttämistä sekä palveluja. Tutkijat odottavat kirjastoilta, arkistoilta, humanistisilta keskuksilta, tiedeyhteisöiltä ja kustantajilta, puhumattakaan tiedekunnista seuraavan sukupolven tutkijoiden kouluttajina, kyvykkyyttä tukea ja keskustella käyttäjien kanssa vuorovaikutteisesti uusista ja avautuneista mahdollisuuksista luoda yhä innovatiivisempia tukipalveluja. Tutkimusta tukevat tahot, kuten kirjastot ja arkistot, ovat omalta osaltaan myös halukkaita syventämään ymmärrystään käyttäjien ja asiakkaiden muuttuvista tarpeista. (Rutner & Schonfeld 2012, 3–4.)

Rutner ja Schonfeld (2012, 7) tuovat esille, että historioitsijat ja jatko-opiskelijat käyttävät arkistoja pääasiallisesti ensisijaisina lähteinä ja kirjastoja toissijaisina. Historioitsijat käyttävät sekoituksena sekä perinteisiä että kehittyviä tieteellisiä käytäntöjä. Heillä on tarpeita erilaisista tukipalveluista, joita he eivät yleensä saa. Viiri (2014) puolestaan muistuttaa digitaalisten aineistojen käytön yhteydessä siitä, että meistä on jo tullut lahjakkaita nykyisen tutkimusteknologian käyttäjiä. Aiemmin kirjastonhoitajat tekivät asioita, joita lähes kaikki ihmiset tekevät hakukoneiden kanssa tänä päivänä. Valtavat datamäärät vaativat tiedonetsijöiltä taitoa poimia oleelliset aineistot ja järjestää tiedostoja uudella tavalla. Digitaalinen informaatio on aina tavalla tai toisella rakenteista, ja käyttäessään tällaista informaatiota tutkija tekee samanaikaisesti jonkinlaista analyysia tästä infrastruktuurista, mikä samalla muuttaa käsitystä käytettävästä viestintäkanavasta. Digitaalikameroiden ja skannereiden käyttö lähdeaineistojen kopioinnissa on tuonut mukanaan merkittäviä muutoksia historian tutkijoiden tutkimuskäytäntöihin, mikä toisaalta edellyttää hyvää tietämystä tekijänoikeuksista ja lisensseistä. (Viiri 2014, 16–17.)

Erilaisten tiedonhakua tukevien apuvälineiden, kuten arkistohakemistojen digitointi, on ollut merkittävä edistysaskel kaikille käyttäjille koskien sekä suurta yleisöä että tutkijoita. Tämä mahdollisuus on iso apu ja askel eteenpäin tutkijoiden tiedonhankinnassa, sillä tutkija voi perehtyä kokoelmaan etukäteen verkossa ennen käyntiään fyysisessä arkis-

tossa, mikä tekee arkistokäynnistä strategisesti aiempaa paremmin suunnitellun. (Rutner & Schonfeld 2012, 9–10.)

Suomalaisessa Tutkijan ääni -kyselyssä selvisi, että muistiorganisaatioiden tärkein aineistonvalinnan kriteeri on käyttö, kun käyttäjien mielestä aineiston kunnan pitäisi olla ensisijainen kriteeri ja käyttö vasta toissijainen. Kaikki perinnetieteilijät esimerkiksi olivat sitä mieltä, että aineiston huono kunto on tärkein digitointia ohjaava tekijä. (Hupaniittu 2012, 62–63.) Näen tuloksen hieman hämmennystä herättävänä sikäli, että muistiorganisaatioiden ensisijainen tehtävä käytön ohella on huolehtia kansallisen kulttuuriperinnön säilyttämisestä nykyisille ja tuleville tutkijasukupolville. Mikä ohjaa muistiorganisaatioiden digitointivalintoja? Ohjaako niitä suurten massojen kiinnostus ja käyttö, vai muistiorganisaatioiden omat mahdollisesti käyttäjäkunnasta ja huonokuntoisista aineistoista poikkeavat näkemykset? Samalla pohdin, että eikö juuri aineistojen huonokuntoisuus ole osoitus ja seuraus niihin jo kohdistuneesta mielenkiinnosta ja laajasta asiakaskäytöstä?

Huonokuntoisen aineiston suojaaminen on kaikkien yhteinen etu. Laaja hyöty, laatu, tarpeellisuus, haluttavuus, nykykäyttö muistiorganisaatioiden vanhentuneiden arvostuksien sijalle, vapaa saatavuus ja ei-kuriositeetteja, vaan yleistä mielenkiintoa herättävät aineistot kokonaisuuksina, olivat käyttäjien esittämiä digitointivalintoja ohjaavia toiveita höystettyinä riittävillä metatiedoilla ja hyvällä käyttöliittymällä. (Hupaniittu 2012, 64–65.) Sähköistyvään kulttuuriperintöön sisältyy tärkeä huomio. Kyse kokonaisuudessaan ei ole pelkästään muistiorganisaatioiden asiasta, vaan myös keskeisestä tiedepoliittisesta kysymyksestä, mikä akateemisen maailman ohella yhdistyy julkisen tiedon avoimuuteen ja vapaaseen saatavuuteen sekä kansalaisyhteiskunnan kehittämiseen. (Hupaniittu 2012, 93.)

Keskiajan tutkija Tuomas Heikkilä käyttää puheenvuoron digitaalisten lähteiden käytöstä yhdistettynä tutkijalle ja tutkimukselle merkityksellisinä pidettyihin seikkoihin. Helposti saatavilla olevat lähteet houkuttelevat historian tutkijaa, mikä tarkoittaa käytännössä sitä, että rahoituksen ohella lähes yhtä tehokkaita tutkimuksen ohjaajia ovat digitointi ja tietokannat. Parhaimmillaan helposti saatavilla olevat lähteet, jotka on digitoitu alkuperäismateriaaleista korkealaatuisina, tarkkoina teksteinä ja kuvina, korostavat historian tutkimukselle täysin keskeistä lähdeyön merkitystä, mutta antavat samalla tutkimukselle uusia sisältönäkökulmia. Pelkona on, etteivät tutkijat vaivaudu jalkautumaan

arkistoon, kirjastoon tai museoon ja tutkimaan alkuperäisaineistoja. Sähköiset aineistot eivät aina korvaa alkuperäisaineistojen käyttöä. Alkuperäisaineistojen digitoimiseen liittykin ristiriitainen paradoksi, jossa tutkimuksen primärlähteistä otetut kuvat tavoittavat sähköisessä muodossaan valtavan yleisön, mutta samanaikaisesti alkuperäismateriaalien suojeluun vedoten, muistiorganisaatiot asettavat digitoidut aineistot käyttökieltoon, ja täten hankaloittavat tutkijoiden työtä. Keskiajan tutkimuksessa saman tekstin jokainen käsikirjoitusversio voi poiketa sisällöltään, muodoltaan, kuvitukseltaan, kirjoitusajaltaan ja -paikaltaan, väreiltään tai marginaalimerkinnöiltään, minkä vuoksi alkuperäisen aineiston tulee olla tarvittaessa tutkijan käytettävissä. (Hupaniittu 2012, 10–11.)

Käyttäjien käytössä ja muistiorganisaatioiden digitointivalinnoissa suosimia aineistolajeja selvitettiin ja vertailtiin osana Tutkijan ääni -kyselyä. Käyttäjien kymmenen käytetyimmän aineiston kärki oli sanoma- ja aikakauslehdet, asiakirjat, kirjat, valokuvat, kartat, televisio-ohjelmat, piirustukset ja julisteet sekä muut painotuotteet. Muistiorganisaatioiden digitoinneissa suosituimmat aineistolajit puolestaan olivat valokuvat, asiakirjat, esineet, haastattelut (ääninauha), kartat, kirjat, muut aineistot, taideteokset, elokuvat ja haastattelut (liikkuva kuva). Muistiorganisaatioiden ilmoittama käytetyin aineistolaji, valokuvat, poikkesi suuresti käyttäjien ilmoittamasta käytetyimmästä aineistolajista, mikä oli sanoma- ja aikakauslehdet. Ne olivat muistiorganisaatioiden listalla vasta sijalla 15. Asiakirjat olivat toiseksi käytetyin aineistolajiryhmä sekä käyttäjien, että muistiorganisaatioiden tuloksissa. Muistiorganisaatioiden digitoinneissa esineet olivat kolmanneksi tärkein digitoinnin kohdelaji, mutta käyttäjien käytössä niiden sijoitus oli loppupäässä, eli sijalla 19. (Hupaniittu 2012, 25.) Sanoma- ja aikakauslehtien digitoinnin alhainen sijaluku muistiorganisaatioiden tuloksissa johtunee siitä, että niiden digitointi on keskitetty yhdelle toimijalle. Kansalliskirjaston Digitointi- ja konservointikeskus digitoi digi.kansalliskirjasto.fi-palveluun kaikki suomalaiset sanoma- ja aikakauslehdet.

3.3.1 Digitaaliset ihmistieteet osana kulttuuriperintöaineistojen käyttöä

Käsite *Digital Humanities* (engl. lyhenne DH) näyttää viime vuosien kirjallisuuden valossa käytetyn hakuterminä yhä useammin digitaalisten kirjastojen, arkistojen ja kulttuuriperinnön digitointiprojektien yhteydessä. Käsitteen juuret ulottuvat aina 1940-luvulle asti, mutta menetelmät ja tavoitteet ovat vaihdelleet paljon ajan sekä teknologisen edistyksen myötä. (Vanhoutte 2013, 125–127.) Käsitteen suomennokseksi näyttää

vakiintuvan kevään 2015 aikana Suomen Akatemian (2015) käyttämä termi ”digitaaliset ihmistieteet” ja siitä näkee käytettävän myös lyhennystä DIGIHUM.

Tällä hetkellä käsitettä pyritään määrittelemään useissa artikkeleissa ja kirjoissa eri kirjoittajien voimin. *Digitaalisilla ihmistieteillä* tarkoitetaan Viirin (2014) mukaan IT-teknologian (engl. Information technology) hyödyntämistä humanististen alojen tutkimuksessa, opetuksessa ja julkaisemisessa. Sen voidaan nähdä vastaavan täysin uudellaisiin kysymyksiin, tai esittävän dataa esimerkiksi aiemmin mahdottomalta tuntuneella tavalla, tai tarkoittavan digitaalisten työkalujen käyttöä perinteisissä kysymyksissä, mutta siten, että digitoituneet aineistot ja tekstin hakuvälineet yhdessä tekevät tutkimusprosessista huomattavasti nopeamman ja tehokkaamman. Digitaalisten ihmistieteiden ala pyrkii tutkimusprojekteissaan rajojen ylitykseen ja poikkitieteellisyyteen humanististen tieteiden, yhteiskuntatieteiden, taiteiden ja luonnontieteiden välillä. Alan projektit ovat monesti poikkitieteellistä informaatiotutkimuksen, tietotekniikan, kirjastojen ja arkistojen ammattilaisten kesken tehtävää yhteistyötä. (Viiri 2014, 5–6.)

Viirin (2014, 2) mukaan Suomessa käsite Digital Humanities tunnetaan, mutta toistaiseksi meillä on vielä melko vähän muodollista osallistumista tällä osa-alueella. Kansainvälinen Digital Humanities alan yhteistyöverkosto CenterNet ei listaa yhtään keskusta Suomeen vuonna 2014, vaikka edistysaskelia on tapahtunut muun muassa yhteisen DH-professorin perustaminen Helsingin yliopiston ja sen Kansalliskirjaston Digitali- ja konservointikeskuksen yhteyteen. Kyselyyn vastanneet haastateltavat edustivat monipuolista näkökulmaa digitaalisen humanismin aihealoilta: kirjastonhoitajia, arkistinhoitajia, akateemisia tutkijoita ja ruohonjuuritason aktivisteja. (Viiri 2014, 4.)

Tolonen ja Lahti (2015) pitävät Digital Humanities käsitettä maailmalla jo vakiintuneena. Digitaalisilla ihmistieteillä tarkoitetaan Tolosen ja Lahden (2015) mukaan erityisesti modernien tietojenkäsittelymenetelmien käyttöä humanistis-yhteiskunnallisessa tutkimuksessa, joka koskee laajoja historiallisia, kirjallisia tai kieltä ja kuvaa yhdistäviä digitaalisia aineistoja. He korostavat, että kaikki kulttuuriperintöaineistot kuten kuva, ääni ja liike tekstiaineistojen ohella ovat digitaalisille ihmistieteille soveltuvaa aineistoa. Digitaalisuuden tutkimus ilmiönä on yksi digitaalisten ihmistieteiden ulottuvuus. Sen seurauksena esimerkiksi laadullisen tutkimuksen tueksi ja vakiintuneiden menetelmien rinnalle otetaan käyttöön tuoreita näkökulmia mahdollistavia uudellaisia tutkimusaineistoja ja -menetelmiä. Informaatiotieteiden menetelmiä on tarkoitus hyödyntää perinteiseen

humanistis-yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Monitieteisellä yhteistyöllä monimuotoisista digitaalisista aineistoista esimerkiksi tiedonlouhinnan ja etäluennan sekä kvantitatiivisen analyysin avulla voidaan kulttuuriperintöaineistojen datasta tehdä odottamattomia havaintoja. (Tolonen & Lahti 2015.)

Vanhoutte (2013) katsoo, että Digital Humanities on varmasti, muttei lopullisesti korvannut käsitteen Humanities Computing (tietotekniikkaa hyväksi käyttävä tutkimus). Yhteisymmärrys on saavutettu siitä, että termi ”Digital Humanities” näyttää viittaavan humanistiseen tutkimukseen digitaalisella aikakaudella. Käsitteeseen liittyy sana digitaalinen, mikä liittyy teknologian, eli välineelliset elementit mukaan ilman, että käytetään ammattikieleen liittyviä ilmaisuja tietokone, laskenta tai laskennallinen, mikä ei kuitenkaan ratkaise määrittelykysymystä. Digitaaliset ihmistieteet tarjoavat suuren yhteisen sateenvarjon kaikille digitaalisen ajan humanistitieteilijöille. Alan tutkijoiden tulisi esittää itselleen seuraava kysymys, vaikka se avaisi ”matopurkin” tai ”helvetin portit”: ”Mitä se on, mitä me teemme digitaalisten ihmistieteiden alalla, ja miten se liittyy maailmaan?” Vanhoutten mukaan voimme ehkä määrittellä tämänhetkistä DIGI-HUM-alaa nykyisen tietomme mukaisesti. Tällä hetkellä digitaalisten ihmistieteiden ala yrittää mallintaa ympäröivää maailmaamme onnistumisien ja epäonnistumisien kautta, jotta ymmärtäisimme paremmin sen, mitä me tiedämme ja mitä emme tiedä ihmiskunnasta, sen toiminnasta, artefakteista ja tallenteista. (Vanhoutte 2013, 144–147.)

Digitaaliset ihmistieteet voivat siis toimia tutkijoille keinona lisätä poikkitieteellistä, kansainvälistä yhteistyötä ja tehdä vertailua tutkimushankkeiden kesken. Sen avulla voi sitouttaa julkisyhteisöä paremmin, kuroa umpeen erilaisia kuiluja ja rakentaa siltoja tiedeyhteisöjen, kuten esimerkiksi humanististen ja yhteiskuntatieteiden välille. Yhteistyö GLAM-sektorilla on myös tutkijalle monentyyppisiä näköaloja ja viestintäkanavia tarjoava mahdollisuus, vaikkei projektityöskentely esimerkiksi edellä mainitulle sektorille ominaisissa crowdsourcing- eli yhteisöllistämisen projekteissa välttämättä tutkimustyön ydintä paljon muuttaisikaan. Suomenkielisten digitaalisten sisältöjen käsittely suoranaisesti on ilmeinen haaste ulkomaisille tutkijoille, mutta moniin muihin osatehtäviin osallistuminen on mahdollista ilman kielen ymmärrystä. (Viiri 2014, 20–23.) On mielenkiintoista havaita, mahtaako digitaaliset ihmistieteet käsitteenä näkyä vielä millä tavoin tutkimusaineiston käyttäjien ilmaisuissa.

3.3.2 Sukututkimus ja kulttuuriperintöaineistojen käyttö

Sukututkimus (engl. genealogy) ja perhehistorian (engl. family history) tutkimus ovat Yakelin (2004) mukaan esimerkkejä arkielämän tiedonhankinnasta, mikä tarjoaa samalla ainutlaatuisen esimerkin sekä tiiviistä että laajasta arkistojen ja kirjastojen käytöstä. Yakel toteaa, että vaikka sukututkimus toiminnan luonteeltaan on jatkuvaa tietointensivistä henkilökohtaista toimintaa, on sitä siitä huolimatta tutkittu harvoin tiedonhankinnan tutkimuksen näkökulmasta. Tämän vuoksi sukututkimuksen tiedonhankinnan ongelmien luonne ja sukututkijoiden henkilökohtaisen tiedonhallinnan käytännöt ovat yhä epäselviä. (Yakel 2004.)

Darby (2013, 73) huomauttaa, että ammattimaisesti hankittuja sukututkimustietoja on käytetty jo pitkään oikeus- ja lääketieteen aloilla, mutta viimeaikainen amatööri- ja harrastustutkijoiden räjähdysmäinen kiinnostus esi-isiensä löytämiseksi on tapahtunut paljolti internetin sekä yleisesti saatavilla olevien laaja-alaisten kokoelmien johdosta. Yakel (2004) jatkaa toteamuksella, että aiempien esi-isien löytäminen on sukututkijalle keino löytää omaa nykyistä identiteettiä, mikä on tärkeä ulottuvuus ylipäätään sukututkimuksessa. Sukuhistorian tutkimus on toimintaa ilman selkeää lopullista päämäärää, lisätietojen etsintä jatkuu huolimatta selville saaduista tosiseikoista tai päivämääristä, tavoitteena ovat laajemmat kertomukset linkitettyinä sekä nykyisyyteen että menneisyyteen. Sukututkimustyön ydintoimintaa ovat eri lähteistä saatavien tietojen hallinta, mikä tapahtuu pitkälti käsitteiden ”tarina”, ”arkistot” ja ”sukutaulut” ympärillä. Termejä sukututkija (engl. genealogist) ja perhehistorioitsija (engl. family historian) käytetään kirjallisuudessa hyvin epäjohdonmukaisesti ja vaihdellen. Yakelin (samoin Darby 2013, 73) mukaan jotkut pitävät ensin mainittujen olevan henkilöitä, jotka harjoittavat sukututkimusta ammattimaisesti muiden puolesta, ja perhehistorioitsijat harjoittavat itse sukututkimusta harrastajapohjalta. (Yakel 2004.)

Iso-Britanniassa suosituin historian tutkimuksen osa-alue on sukututkimus, mikä johtuu pitkälti tämän osa-alueen digitoiduista aineistoista ja verkkokäyttömahdollisuuksista. Esimerkiksi British History Online -verkkoportaalin käyttäjien enemmistö ei ole akateemisia tutkijoita, vaan he ovat sukututkijoita. Digitoidut aineistot helpottavat myös akateemisten käyttäjien tiedonhankintaa. (Viiri 2014, 8–9.)

Sukututkijat löytävät verkon eri palveluita käyttäessään uusia ominaisuuksia, joita he toivovat näkevänsä ennen pitkää myös käyttämiensä suomalaisten muistiorganisaatioiden palveluissa. Esimerkiksi amerikkalaisessa Ancestry.com-verkkopalvelusta lähtöisin oleva toiminnallisuus, missä voidaan liittää samaan paikkaan kohdistuvia etsittyjä ja löydettyjä lähteitä, koetaan hyödyllisenä. Tällöin on mahdollisuus tehdä vertailuja ja havaita tietoaaukkoja helposti sekä jakaa tätä tietoa eteenpäin muiden käyttöön, mikäli käyttöliittymä sen sallii. Esimerkin mukaan sähköistetylle kulttuuriperintöaineistolle voidaan rakentaa yhteistä tutkimusta tukeva paikka erillisten säilytys- ja käyttöympäristöjen sijaan. Sukututkija haluaa mielellään myös tehdä merkintöjä suoraan sivun oheen erillisen dokumentin sijasta esimerkiksi voutintilejä tai muita isoja niteitä käyttäessään. Historiallisten karttojen tutkimus helpottuisi huomattavasti, mikäli vanhoihin karttoihin liitettäisiin koordinaatit ja luotaisiin käyttöliittymä, missä voi liikkua ajassa, paikassa ja mittakaavassa. (Hupaniittu 2012, 78–79.)

3.4 Digitoitujen aineistojen tutkimuskäytön esteitä ja ongelmia

Suomalaisessa Tutkijan ääni -kyselyssä selvitettiin sähköisten aineiston käytön ongelmia ja esteitä. Yksi keskeisiä tämäntyyppisiä tuloksia oli se, etteivät tutkijat ajattele samalla tavalla aineistoista kuin kulttuuriperinnön pitkäaikaissäilytyksestä vastaavat muistiorganisaatiot. Erityisesti tutkimusta tekeville on tärkeää tiettyjen primaariaineistojen saavutettavuus myös digitoinnin jälkeen. Käyttäjien kritiikki kohdistui aineistojen heikentyneeseen saavuttavuuteen tai jopa katoamiseen (käyttökiellot) tutkimuksen ulottamattomiin digitoitien jälkeen. Osa vastaajista ei myöskään koskaan ollut käyttänyt sähköisiä kulttuuriperintöaineistoja, minkä arveltiin kyselyn tulkinnoissa merkitsevän sitä, etteivät sähköiset aineistot ja käyttäjät löydä toisiaan. (Hupaniittu 2012, 35.)

Vastaajia pyydettiin nimeämään syitä, minkä vuoksi he eivät käytä saatavilla olevia sähköisiä kulttuuriperintöaineistoja. Seuraavat käyttöä estävät seikat nousivat esille: Aineistoja ei löydetä, eikä niiden olemassa oloa tiedetä, tekniset ongelmat kuten hankalakäyttöiset käyttöliittymät, heikko tai tutkimukseen riittämätön digitoinnin laatu ja puutteelliset metatiedot estävät käyttöä. Käyttöä rajoittavina ja estävinä koettiin myös maksullisuus, kalliit käyttöoikeudet, puutteelliset ja keskeneräiset hakutyökalut sekä tutkimuksen kannalta epäsovikat digitoitavat (aineistossa värillisiä merkintöjä, digitointi tehty harmaasävyinä). Eräs historian tutkimusta tekevä muu akateeminen vastaaja

ilmoitti käyttämättömyyden syyksi sen, ettei sanomalehtikirjaston uudempaa aineistoa voi käyttää kotoa käsin, koska ne ovat rajoitetussa käytössä vain vapaakappalekirjastoissa. Käyttäjillä näyttää olevan hyvin käytännönläheinen tapa suhtautua sähköisten aineistojen käyttöön. Mikäli digitointi helpottaa aineiston käyttöä, silloin se pitäisi toteuttaa. Jos käyttöä estetään tai vaikeutetaan kirjautumisilla tai muilla tavoin, tulee alkuperäisaineistojen käytöstä ensisijaista. (Hupaniittu 2012, 36–37.)

Lähes puolet Tutkijan ääni -kyselyn vastaajista olivat sitä mieltä, etteivät pelkät sähköiset aineistot korvaa kokonaan alkuperäisaineistoja. Alkuperäismateriaaleja tarvitaan tutkimuksen lähdeaineistoina edelleen huolimatta siitä, ettei digitoinnin yksi lähtökohta, eli kulttuuriperinnön alkuperäisaineiston suojaaminen kokonaan käytöltä, toteudukaan. Alkuperäisaineistojen käyttökieltojen ohittamiseen ja käyttöön saamiseen oli tarvittu erityislupia, erityisiä perusteluja, suosituksia tai henkilösuhteita, mikä käyttäjän kannalta koetaan selkeästi ongelmallisena. Eri vastaajaryhmissä (historian ja perinteen tutkijat, harrastajat) noin 50–60 prosenttia pystyi käyttämään vain sähköisiä aineistoja. Poikkeuksena olivat kielentutkijat, joista vain 20 prosentilla oli käytössään tutkimuksen lähteeksi riittävä sähköinen aineisto. (Hupaniittu 2012, 38–39.)

Käyttäjän toimintaa ohjaa vähimmän vaivan laki (Zipf 1949). Digitoinnin yleinen lähtökohta, aineiston saatavuuden ja käytettävyyden helpottaminen, ei aina toteudu, jolloin eturistiriidat palvelujen tuottajien ja käyttäjien välillä näyttäisivät toisinaan olevan ilmeisiä. Käyttäjä ei saa suojasyistä ja aineiston käyttökiellon vuoksi käyttää alkuperäistä aineistoa, eivätkä surrogaatit yksinomaan ole tutkimuskäyttöön riittäviä.

Sinnin ja Soaresin (2014) tutkimuksessa historiantutkijat jakoivat innokkaasti kielteisiä kokemuksiaan digitaalisten kulttuuriperintöaineistopalvelujen käytöstä. Useat mainitsivat palvelujärjestelmien toiminnallisuudet ja yleiset käytettävyyden puutteet, kuten tehottomat haku-, selailu- ja navigointitoiminnot sekä hakujärjestelmän ja näytön rajapintaratkaisut. Osa historioitsijoista oli huolissaan digitaalisten kuvien heikosta laadusta. Muutama ilmaisi pelkoa digitaalisten resurssien riittävydestä ja monimuotoisuuden puutteista. Arkiston- tai kirjastonhoitajan kanssa käytävän vuorovaikutuksen puute koettiin myös käytön esteenä. Historioitsijat valittivat puuttuvista kuvateksteistä ja sen mukanaan tuomista haettavuusesteistä, mikä tulkittiin osoitukseksi historioitsijoiden asenteiden muuttumisesta hyväksyviksi. Historioitsijat olivat huomanneet, että digitaalisiin aineistoihin ja niiden käyttöön liittyy myös hyödyllisiä ominaisuuksia. Alun perin moni-

sivuisten aineistojen käyttö ainoastaan yksisivuisina ladattavina tiedostoina ärsytti. Puutteelliset ja standardoimattomat nimeämiskäytännöt, kuvailun virheellisyydet sekä taustatietojen puutteet koettiin tiedonhaun esteinä. Useimmat esille tuoduista esteistä koskivat ennemminkin tekniikkaa ja sen mukanaan tuomia sisältöjen etsintävaikeuksia, selailu- tai tiedostojen lataamiongelmia kuin arkistointia tai käsitteellisiä ongelmia. Suosittujen digitaalisten arkistokokoelmien käyttö osoitti, että hyödyt hyvistä sisällöistä ”voittavat” vaikeudet palvelujärjestelmien käytössä. (Sinn & Soares 2014, 1801.)

Tutkijan ääni -kyselyn palautteissa havaittiin seuraavia keskeisiä ongelmia: Digitoitu aineisto ei ole alkuperäisen kanssa yhtäpitävä (luotettavuuden puute, lisätyö pakkovertailuista aineistojen välillä, puuttuvat meta- ja digitointiprosessin taustatiedot), digitoinnin riittämätön laatu (erityisesti mikrofilmidigitointi), tietokantojen syöttövirheet, aineistokokonaisuuksien hahmotettavuus (puutteelliset viitetiedot, liian suuret kokonaisuudet), vaikeudet tulkita vanhoja käsialoja, harmaasävy- ja mustavalkodigitoinnit hävittävät yksityiskohdat, pienikokoiset esikatselukuvat ja vesileimat estävät käyttöä. Sähköiseen aineistoon viittaaminen koettiin ongelmalliseksi, koska pelätään epäluotettavuuden leimaa ja vakiintuneet viittauskäytännöt puuttuvat. (Hupaniittu 2012, 38–39.)

Aineistojen hajanaisuus on käyttäjän kannalta ongelma. Organisaatiot ovat digitoineet samoja tai toisiinsa kytköksissä olevia aineistoja tai samalla organisaatiolla voi olla useita käyttöliittymiä, joissa on samoja aineistoja. Taustalla oleva syy tähän on yksinkertainen. Käyttöliittymät on toteutettu organisaation rakenteiden, rahoitusmallien ja hankkeiden näkökulmasta, ei käyttäjälähtöisesti. Lisäksi organisaatioiden verkkosivut eivät ohjaa käyttäjää näiden digitoitujen aineistojen luokse, vaan käyttäjän on tiedettävä, mitä etsiä. Verkko-osoitteiden lyhytikäisyys ja järjestelmämuutokset vaikeuttavat aineistojen uudelleen tavoittamista. Käyttäjät toivoivat muistiorganisaatioilta kattavia, koottuja ja toisiinsa linkitettyjä digitaalisia aineistoja sekä Kansallista digitaalista kirjastoa yksinkertaisempaa yhteistyötä. (Hupaniittu 2012, 40–41.)

Digitaalisten sisältöjen käyttö voi estyä esimerkiksi siksi, ettei käyttäjä ole opiskelija tai henkilökunnan jäsen, joilla on laajemmat käyttöoikeudet aineistoihin (Rutner & Schonfeld 2012, 12). Digitoitavien aineistojen valintaa voi ohjata aineistojen laajuuden ja luonteen lisäksi myös tekijänoikeudet. Verkkosisältö saattaa vääristää tutkimusta aloilla, joilla perinteisesti on digitoitu ”tärkeitä” aineistoja, ja myös siksi, että ne ovat julkisesti tai muulla tavalla helposti saatavilla. Tutkijat voivat jättää huomioimatta kaiken sen

muun ei-verkossa olevan aineiston olemassa olemattomana. On myös mahdollista, että erittäin suositut kokoelmat itsestään selvinä digitoitavien sisältöjen valintoina voivat ohjata tutkimuskäyttöä. (Viiri 2014, 28.)

Tutkijan ääni -kyselyn 121 vastaajasta noin puolet oli tunnistanut digitoitua aineistoa koskevia käyttöä haittaavia rajoituksia. Aineistorajoitusten ongelmat listattuina ovat seuraavankaltaisia: eri aineistojen epäyhtenäiset suoja-ajat, epäreiluina koetut vaihtelevat käyttöoikeudet, vapaa käyttö tutkijasaleissa keinotekoinen rajoitus, maantieteelliset erot maakunta-arkistoihin ja vapaakappalekirjastoihin, tekijänoikeuksien painottuminen taloudellisiin oikeuksiin, aineistojen tulisi olla vapaasti saatavilla tieteelliseen tutkimukseen, käytäntöjen kirjavuus ja vaihtelevuus sekä yhtenäisten sääntöjen ja tulkintojen puutteet eri aineistojen kohdalla. Mikäli perustelut tiedetään, rajoitukset ovat ymmärrettäviä ja hyväksyttävissä. Osa aineistoista tulee jatkossakin olemaan tietosuojaa-, tekijänoikeus- tai muista käyttöoikeussyistä tutkijasaleissa käytettävää aineistoa. (Hupaniittu 2012, 44–46.) Ilman laajaa yhteiskunnallista keskustelua ja tekijänoikeuskysymysten ratkaisua vapaamman käytön sallimiseksi, on käyttäjien sopeuduttava vallitsevaan tilanteeseen, mutta myös tuotava julki näitä kokemiaan käytön esteitä eri tilaisuuksien tullen.

Kulttuuriperintöaineistopalvelujen käyttäjille näkyvät esteiden ja ongelmien syyt ovat monivivahteisia, kuten edellä on jo tullut ilmi. Duffin ym. (2008, 158–160) tutkimuksessa ilmeni, että muistiorganisaatiot arvostavat käyttäjiltä saamaansa palautetta, mutta he myös itse kohtaavat monia esteitä, mitkä vaikuttavat vallitsevien olosuhteiden parannuspyrkimyksiin. Kyse on ensisijaisesti resurssien puutteesta, sillä verkkopalvelujen tuottajilla ei juuri koskaan ole aikaa miettiä parannuksia, onnistumisia tai epäonnistumisia. Ei ole myöskään rahaa palkata ulkopuolisia asiantuntijoita, eikä aikaa tai edes asiantuntemusta tehdä käyttäjälähtöisiä arviointitutkimuksia itse. Samaan aikaan verkkopalveluihin kohdistuu kasvavia odotuksia, mikä toteutuksessa nostaa toiminnan tasoa ja lisää työmäärää entisestään, sillä sähköisten aineistojen hallinnan haasteisiin on kyettävä myös vastaamaan. Ajanpuute liittyy taloudellisten resurssien puutteeseen. Suunnittelua ja kehitystyötä ei ole mahdollista tehdä tarvittavalla syvällisyydellä, saati tehdä käytettävyydestä. Lopulta paras ja halvin käytettävyyden testauksen muoto on se, että vain käynnistetään palvelusivusto ja kerätään käyttötietoja verkkopalvelimen loki-tiedoista sekä otetaan käyttäjien palaute vastaan. Muistiorganisaatiot pelkäävät käyttäjien negatiivisista palautteista johtuvaa rahoituksen menetystä, mutta se samalla nähdään keinona saada lisää rahaa palvelujen parantamiseksi. (Duff ym. 2008, 158–160.)

4 TUTKIMUSASETELMA JA MENETELMÄT

Tutkielmassa tarkastellaan digitoitujen kulttuuriperintöaineistojen tutkimuskäyttöä ja käyttäjiä. Käyttäjakeskeinen näkökulma on vähäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta puuttunut tutkimuskäyttöä ja käyttäjiä koskevasta tutkimuksesta lähes täysin. Muistiorganisaatiot pitävät aineistoihinsa kohdistuvaa tutkimusta arvokkaana ja tutkijoita tärkeimpinä asiakkaina, mutta todellisuudessa ne eivät tunne digitaalisten palvelujen käyttäjäkuntaansa, eivätkä juuri tiedä, minkälaiseen tutkimukseen digitaalisia kulttuuriperintöaineistoja käytetään, kuten edellä olevassa kirjallisuuskatsauksessa olemme havainneet.

Alaluvussa 4.1 käydään ensin lävitse tutkimusta ohjaavat kysymykset ja rajaukset. Sen jälkeen alaluvussa 4.2 ja sen alaluvuissa tuodaan esille tutkimuksen keruu- ja analyysimenetelmät sekä hahmotetaan tutkimuksen tekijän asemaa. Luvun neljä lopuksi alaluvussa 4.3 käsitellään tutkimuksen toteutusta. Tutkimusympäristön kuvauksen esitetään poikkeuksellisesti omana lukuna viisi sen laajuuden vuoksi.

4.1 Tutkimuskysymykset ja rajaukset

Tutkielmassa selvitetään suomalaisten digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen tutkimuskäyttöä ja käyttäjiä sekä luodaan kuvaa siitä, millä tieteenaloilla valittujen muistiorganisaatioiden verkkopalveluiden digitaalisia sisältöjä käytetään. Tutkimuksen taustajatuksia kirjallisuuden perusteella ovat ennako-olettamukset siitä, että historian tutkijat muodostavat käyttäjien enemmistön ja historia on tieteenaloista edustetuin tutkimusala. Etukäteen tiedostetaan myös sukututkijat aineistojen todennäköisinä käyttäjinä. Näihin ennako-olettamuksiin pyritään saamaan vahvistusta tutkimusympäristön taustatarkastelulla ja varsinaisella kyselyllä kerättävällä kokemusperäisellä tutkimusaineistolla sekä sen tulkinnoilla. Tutkielmassa suhtaudutaan avoimesti tutkimuksen määrittelyyn, eikä pelkästään pitäydytä akateemisessa tutkimuksessa, vaikka sen erottaminen muusta tutkimuskäytöstä on yksi tavoite. Koko työn taustalla oleva tarkoitus on paremman ymmärryksen luominen valittujen digitaalisten verkkopalveluiden tutkimuskäytöstä ja käyttäjistä sekä siihen kytkeytyneistä ilmiöistä, ja siitä mahdollisesti seuraava käyttäjien äänen välitys ongelmien ja ratkaisuehdotuksineen kohdepalvelujen sisällönhaltijoille ja digitoinnin tuottajille palvelujen edelleen parantamiseksi pitkällä tähtäyksellä.

Tutkielman tuloksena selviää, missä määrin suomalaiset tutkijat käyttävät muistiorganisaatioiden tarjoamia digitaalisia aineistoja tutkimuksen lähdeaineistoina, minkälaiseen tutkimukseen nykyisiä aineistoja käytetään ja kuinka valitut digitoidut aineistot vastaavat tutkijoiden palveluodotuksia ja tarpeita, sekä mitä esteitä ja ongelmia tutkijoilla on Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston digitaalisten verkkopalvelujen ja niiden sisältöjen käytössä. Tutkimuksessa selvitetään käytön esteiden yhteydessä myös, mitä suomalaisia kulttuuriperintöaineistoja tutkijat tarvitsevat digitaalisina, mutta niitä ei kenties vielä ole tarjolla. Lisäksi selviää, kuinka luotettavina käyttäjät kokevat muistiorganisaatioiden digitaaliset aineistot alkuperäisaineistoihin verrattuina ja mitkä tekijät luottamukseen mahdollisesti vaikuttavat. Luottamukseen sisältyy myös viittauskäytännöt.

Tutkimuskysymykset tarkemmin esitettyinä ovat seuraavat:

1. Mitä käyttäjäryhmiä on tutkimusaineiston perusteella eroteltavissa, ja mitkä ovat Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston verkkopalvelujen suurimmat käyttäjäryhmät?
2. Millaiseen tutkimukseen Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston digitoimia kulttuuriperintöaineistoja käytetään, ja mihin aineistolajeihin tai kokoelmiin käyttö kohdistuu?
3. Millaisia tutkimuksen tekoa haittaavia esteitä ja ongelmia tutkijat ovat kohdanneet Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston digitoituja kulttuuriperintöaineistojen verkkopalveluja käyttäessään, ja miten näitä palveluja voidaan mahdollisesti korjata?

Tutkielmassa ei käsitellä jo digitaalisena syntyneiden (Born Digital) aineistojen käyttöä, vaan keskitytään muistiorganisaatioiden digitaalisiksi muuntamiin, alun perin painettujen kulttuuriperintöaineistojen käyttöä ja käyttäjiä koskevaan lähdekirjallisuuteen sekä siitä keskustelusta johdettuun tutkimukseen. Toinen tutkimusta ohjaava valinta kohdistuu muistiorganisaatioiden rajaukseen. Tutkimus keskittyy Kansallisarkiston Digitaaliarkiston ja Kansalliskirjaston digitoitujen aineistojen verkkopalvelujen Digin ja Dorian tutkimuskäytön ja -käyttäjien selvittämiseen. Nämä kohteena olevat palvelut esitellään luvussa viisi. Museo- ja galleriasektori eivät ole mukana kuin yleisinä mainintoina.

4.2 Tutkimusmenetelmät

Metodologinen valinta oli toteuttaa tutkimus kvalitatiivista, eli laadullista tutkimusotetta käyttäen, mutta määrällistä dataa ei jätetty hyödyntämättä, mikäli tutkimusaineisto sitä

tuotti. Tuomi ja Sarajärvi (2013, 9) näkevät laadullisen tutkimuksen olevan eräänlainen sateenvarjo useille sen alla oleville erilaatuisille laadullisille tutkimuksille. Alasuutarin (2011, 83–88) mukaan laadulliselle tutkimukselle on luonteenomaista kerätä aineistoa, joka tekee mahdolliseksi monenlaisia tarkasteluja näkökulmaa, linssiä ja polttoväliä vapaasti vaihdellen. Teoreettinen viitekehys määrittää, millainen aineisto kannattaa kerätä, tai päinvastaisesti aineiston luonne luo raamit teoreettiselle viitekehykselle sekä käytettäville metodeille. Näiden määritysten tekeminen on kuitenkin ongelmallista edellä mainituista monista mahdollisista tarkastelukulmista johtuen. Kvalitatiivista aineistoa kuvaavia ominaisuuksia ovat moniulotteisuus, ilmaisullinen rikkaus, monitasoisuus sekä monimutkaisuus. Alasuutari (2011) huomauttaa, että kvalitatiivinen aineisto on näyte tutkimuksen kohteena olevasta kielestä ja kulttuurista – pala tutkittavasta maailmasta. Kvalitatiivisen tutkimusaineiston laadullinen analyysi sisältää karkeasti määriteltynä havaintojen pelkistämisen ja arvoituksen ratkaisemisen -vaiheet (Alasuutari 2011, 39).

Yksilön käsitykset ilmiöstä, ilmiölle annettavista merkityksistä ja tutkimuksessa käytetyistä menetelmistä vaikuttavat tutkimuksen tuloksiin, eli tutkimustulokset eivät ole käyttäjästä tai havaintomenetelmästä täysin irrallisia. Laadullinen tutkimus ei kuitenkaan voi puhtaasti olla teoriatonta tai empiiristä. Näkökulmasta riippuu, kumpi puoli painottuu enemmän. Empiirinen ja teoreettinen analyysi eroavat havaintoaineiston tarkastelun ja argumentoinnin osalta. Aineiston keräämis- ja analyysimetodit ovat empiirisessä analyysissä korostuneita – ne selostetaan tarkasti ja ovat osa tulosten uskottavuutta. Teoreettiseen analyysiin ei sitä vastoin ole varsinaista menetelmää (metodia), vaan havaintoaineistoa tarkastellaan uskottavaan lähdekäyttöön tukeutuvien perustelujen (argumentaation) kautta päätyen eräänlaiseen ongelmaeseen ratkaisuun. Empiirisessä analyysissä on tutkimusetiikan takia pidettävä huolta, ettei yksittäistä henkilöä voida tunnistaa, mutta teoreettinen analyysi perustuu yksittäisten väitteiden ja niiden esittäjien tunnistamiseen. Laadullinen tutkimus on tyypiltään empiiristä ja aineistoa tarkastellaan empiirisessä analyysissä kuvatuin tavoin. (Tuomi & Sarajärvi 2008, 20–22.)

4.2.1 Tutkimusaineiston keruumenetelmä

Laadulliselle tutkimukselle yleisiä aineiston keruumenetelmiä ovat haastattelu, havainnointi, kysely ja erilaisten dokumenttien sisältämä tieto. Vapaissa tutkimusasetelmissä on luontevaa käyttää havainnointia, keskustelua tai omaelämäkerta-aineistoja aineiston hankinnan menetelminä, mutta formaalimmissa ja strukturoidummissa tutkimusasetel-

missa kokeelliset menetelmät ja strukturoidut kyselyt ovat yleisimpiä. Haluttaessa tietää, mitä ihminen ajattelee tai miksi toimii tietyllä tavalla, on luontevaa kysyä siitä. Kyselyn ja haastattelun jyrkkä erottelu ei liene järkevää, mutta ne eivät myöskään ole täysin synonyymeja toisilleen. Lomakekysely tai -haastattelu tunnetaan useimmiten kvantitatiivisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä, mutta sitä on mahdollista käyttää myös laadullisessa tutkimuksessa, jolloin kyselyyn vastanneita henkilöitä tyypitellään vastaustensa perusteella laadullisiin luokkiin. (Tuomi & Sarajärvi 2008, 71–72, 74.)

Koska tutkimus kohdistui verkkopalvelun käyttäjiin ja käyttöön, oli luontevaa, että tutkimusaineisto kerättiin *verkkokyselynä* kulttuuriperintöaineistojen käyttäjien luonnollisen käyttöympäristön välityksellä. Tässä tutkimuksessa se tarkoitti Kansallisarkiston Digitaaliarkiston ja Kansalliskirjaston digitaalisten aineistojen Digin ja Dorian käyttöliittymiä. Verkkokyselytutkimusten etuina ovat Miettisen ja Vehkalahden (2013, 84) mukaan niiden keräilyvaiheen helppous ja edullisuus. Kyselylomake taltioi vastaukset suoraan sähköiseen muotoon, jolloin niitä ei tarvitse erikseen syöttää ja samalla välttää erillisen koodauksen yhteydessä mahdollisesti tehtäviltä virheiltä. Verkkokyselytutkimus voi olla joko otos- tai näyteperustainen. Edellä kuvatut seikat (vastaajien luonnollinen käyttöympäristö, keräilyn helppous ja edullisuus) puolsivat verkkokyselyn laadintaa tutkimusaineiston keräysmenetelmänä.

Tämän tutkielman kyselytutkimusta voidaan pitää tarkemmin määritellen näyteperustaisena itsevalikoituneena verkkokyselynä, missä vastauslomake on avoimesti kaikkien käyttäjien saatavilla linkkiosoitteena kohteena olevien digitointipalvelujen käyttöliittymissä, ja kyselystä voidaan tiedottaa eri tiedotuskanavien kautta. Miettisen ja Vehkalahden (2013) mukaan on pohdittava, voidaanko itsevalikoituneita verkkokyselyjä pitää luotettavina, koska vastaaja voi itse valita osallistumisensa kyselyyn, eikä tällöin voida olla varmoja, mitä populaatiota aineisto edustaa. (Miettinen & Vehkalahti 2013, 85–90.)

Miettinen ja Vehkalahti (2013, 97) varoittivat lisäksi siitä, että Internetin käyttömahdollisuus ja itsevalikoituneen verkkokyselyn mainostaminen voivat rajata kehikkoperusjoukkoa, samoin kuin vastaajan henkilökohtainen kiinnostus vastaamiseen. Tätä en nähtynyt tehtävän kyselyn esteenä. Kysely jakautui koko populaatiolle tai populaatiota edustavalle ryhmälle, eikä rajautunut ainoastaan tietylle ryhmälle, koska vastaajia haettiin nimenomaan avoimesti niihin verkkopalveluihin kytkeytyneenä, joissa käyttäjä tietoa etsiessään jo liikkuu. Toisaalta vastaajan kiinnostus kyselyyn vastaamiseen oli luonnol-

lisesti perusedellytys, mikä riippui monista tekijöistä, kuten kyselyn aihealueesta, motivaatiosta ja ajankäytön mahdollisuuksista. Nämä olivat tekijöitä, joihin saattoi varautua, mutta mihin en juuri voinut vaikuttaa kuin kyselystä tiedottamalla.

4.2.2 Tutkimusaineiston analyysimenetelmät

Kvalitatiivisen aineiston analyysin tekemiseen on useita tapoja. Useat oppaat esittävät, että aineiston analysointia tehdään yhtäaikaaisesti aineiston keruun, tulkinnan ja narratiivisen raportoinnin kanssa. Se, kuinka erillisinä toimintoina aineiston luokittelu, analyysi ja tulkinta pidetään, riippuu tutkijasta. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 136.) mukaan aineiston analyysi voidaan tehdä ainakin kolmella tavalla. Ensiksikin aineisto voidaan purkaa ja edetä siitä suoraan analyysiin luottamalla enemmän tai vähemmän tutkijan intuition. Toiseksi aineisto puretaan, koodataan ja edetään sitten analyysiin. Kolmas tapa on yhdistää purkamis- ja koodaamisvaihe ja siirtyä sen jälkeen analyysiin. (Eskola & Suoranta 2008, 150.) Tutkimusaineiston purkamisella Eskola ja Suoranta tarkoittavat esimerkiksi haastatteluaineiston siirtämistä nauhoilta kiintolevylle, mitä tässä tutkimuksessa ei tehty, koska aineisto oli jo suoraan sähköisessä muodossa. Purkamisena ja koodaamisena voitaneen nähdä tässä tutkimuksessa aineiston siirto E-lomake-ohjelmasta ja sen jälkeen tapahtunut aineiston käsittely esimerkiksi Excel-, SPSS- tai Atlas.ti-ohjelmissa.

Analyysi voi alkaa jo haastattelutilanteessa, jolloin tutkija voi havainnoidessaan ilmiötä aloittaa tyypittelyn tai mallien hahmottelun, mikä tässä tutkimuksessa tarkoitti lomakekyselyn laatimisvaihetta, jossa jo alkoi joidenkin luokkien hahmotus ja muodostaminen. Laadullisen tutkimuksen aineiston analysointi tapahtuu lähellä aineistoa ja sen kontekstia. Tutkija käyttää joko induktiivista aineistolähteistä tai abduktiivista joihinkin teoreettisiin johtoihin perustuvaa päättelyä aineiston analyysiin. Laadulliseen tutkimukseen ei ole yhtä ja oikeaa analyysitapaa tai -tekniikkaa. Kyselyn merkitysanalyysin tuloksena voi olla merkitysten tiivistäminen (lyhennys), luokittelu (koodaus luokkiin), narratiivi (tekstin ajallinen ja sosiaalinen järjestäminen), tulkinta (piilomerkitykset, spekulatiivisuus, tulosten laajeneminen) tai merkitysten luominen ad hoc -menettelyin (parhaaksi katsottu tapa). (Hirsjärvi & Hurme 2004, 136–138.)

Laadullisen aineiston perusanalyysimenetelmä on sisällönanalyysi, mitä käytettiin tässä tutkielmassa kerätyn tutkimusaineiston analyysimenetelmänä. Sisällönanalyysi on sekä yksittäinen metodi, että väljä erilaisiin analyysikokonaisuuksiin liitettävä teoreettinen kehys, jonka avulla voidaan tehdä monenlaista tutkimusta. Teoreettisella kehyksellä

tarkoitetaan kirjoitettujen, kuultujen sekä nähtyjen sisältöjen analysoimista, jolloin se menetelmänä ei rajoitu yksinomaan laadulliseen tutkimukseen. Sisällönanalyysin toteutuksessa on aluksi päätettävä, mikä aineistossa kiinnostaa. Toiseksi aineistosta erotetaan ja merkitään kiinnostavat asiat, poistetaan muut sekä kerätään nämä kiinnostavat asiat yhteen ja erilleen muusta aineistosta. Kolmantena aineisto luokitellaan, teemoitetaan ja tyypitellään sekä viimeisenä kirjoitetaan yhteenveto. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 91–94.)

Erotteluvaiheessa ilmiön tutkimuksen tarkoitus, tutkimusongelmat tai tutkimustehtävä rajataan, sen jälkeen aineistoa koodataan, eli tehdään muistiinpanoja, jäsennetään ja kuvaillaan aineistoa. Vaiheita seuraa luokittelu, missä aineistoa järjestellään määrittäen luokkia ja lasketaan näiden luokkien esiintymismääriä. Mikäli luokittelu tehdään aineiston perusteella, syntyvien luokkien määrästä ei etukäteen ennen analyysia ole tietoa. Luokkiin järjestetty aineisto esitetään usein taulukkona. Ennen teemojen, eli aiheiden mukaisten näkemysten etsimistä, aineisto usein ensin ryhmitellään tiedonantajien sukupuolen, iän tai muiden vastaavien tekijöiden mukaan. (Tuomi & Sarajärvi 2008, 89; 2013, 91–94.) Aineiston luokittelu on olennainen osa analyysia, sillä se luo pohjan, johon nojautuen yksinkertaistettua ja tiivistettyä aineistoa tulkitaan myöhemmin. Luokitettaessa tutkittavaa ilmiötä jäsennetään vertaamalla aineiston eri osia toisiinsa. Luokat on voitava perustella sekä käsitteellisesti että empiirisesti. Luokittelussa onkin kyse ihmiselle ominaisesta päättelystä, minkä vuoksi toisten tutkijoiden kehittämiä luokkia pidetään turvallisina, koska niitä on jo vakavasti pohdittu. Aineiston luokitusta seuraa useimmiten aineiston uudelleen järjestely laaditun luokittelun mukaisesti. Luokittelua ja aineiston koodaamista muodostettuihin luokkiin pidetään välivaiheina analyysin rakentamisessa. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 147–149.)

Teemoittelussa painottuu, mitä aineistossa sanotaan. Siinä on kyse aineiston pilkkomisesta sekä ryhmittelystä eri aiheiden mukaan. Teemoittelussa jäsennetään jonkinasteisia tarinajoukkoja. Tyypittelyssä puolestaan aineisto järjestetään tiettyjen ryhmien tyypeiksi samankaltaisuuksia etsimällä. Tarkoituksena on tiivistää aineistoa, joten edelleenkin ei ole mielekäästä muodostaa kymmeniä luokkia. Laadullisen tutkimuksen kannalta ei ole järkevää esimerkiksi kuuden haastateltavan henkilön joukosta muodostaa viittä tyyppi-luokkaa. Monipuolisen kuvan saanti tutkittavasta ilmiöstä tyypittelemällä edellyttää suhteellisen isoa tiedonantajajoukkoa. Tietyistä teemoista etsitään yhteisiä ominaisuuksia, mistä muodostetaan yhteinen näkemys, eli eräänlainen yleistys – tyyppiesimerkki. (Tuomi & Sarajärvi 2008, 89; 2013, 91–94.)

Tyypillisestä poikkeavien tapausten systemaattinen etsintä nähdään voimavarana ja kiinnostavana seikkana perinteisten yleisten tyyppien rinnalla. Tyyppejä voidaan muodostaa ainakin kolmella tavalla: autenttisenä yhden vastauksen tyyppiesimerkkinä laajemmasta aineistosta, yhdistettynä mahdollisimman yleisenä tyyppinä tai laajana tyyppinä, missä jotkut mukaan otettavat asiat ovat mahdollisesti esiintyneet vain yhdessä vastauksessa, ollen siitä huolimatta täysin mahdollisia, mutta epätodennäköisiä. (Eskola & Suoranta 2008, 181–182).

Sisällönanalyysimenetelmä pyrkii kuvaamaan tutkittavaa ilmiötä tiivistettynä ja yleisessä muodossa, jolloin kerätty aineisto saadaan järjestykseen johtopäätösten tekoa varten (Grönfors 1982, 161). Järjestetty aineisto tarvitsee lisäksi mielekkäitä johtopäätöksiä. Sisällönanalyysi on tekstianalyysia, missä etsitään sisällön tekstin merkityksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 103–104.) Tutkimusaineistoa ja sen analyysin suhdetta voidaan lähemmin kuvata seuraavasti: tutkimusaineisto kuvaa tutkittavan ilmiön ja analyysissa tavoitellaan sanallista sekä selkeää kuvausta tutkittavasta ilmiöstä kadottamatta sen sisältämää informaatiota. Toisin sanoen pyrkimyksenä on muodostaa hajanaisesta aineistosta järjellistä, selvää ja yhtenäistä ilmiötä koskevaa informaatiota loogisen päättelyn sekä tulkinnan keinoin. Tutkimusprosessin kaikissa vaiheissa tehdään laadullisen aineiston analyysia. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 107–108.) Eskola ja Suoranta (2008) vielä jaottelevat sisällönanalyysia ohjaaviksi tekijöiksi aineistolähtöisen, teoriaohjaavan ja teorialähtöisen analyysin.

Kyselyllä kerätyn tutkimusaineiston aineistolähtöisen sisällönanalyysin eteneminen ja vaiheet voidaan jakaa osiin seuraavasti: lomakkeiden vastausten lukeminen ja sisältöön perehtyminen, pelkistettyjen ilmaisujen etsiminen (koodaus) ja korostaminen, ilmaisujen listaaminen, samankaltaisuuksien ja erilaisuuksien etsiminen (klusterointi eli ryhmittely), ilmaisujen yhdistäminen ja alaluokkien luominen, alaluokkien yhdistäminen ja yläluokkien luominen alaluokista sekä yläluokkien yhdistäminen sekä kokoavan käsitteen muodostaminen. Pelkistämällä tarkoitetaan joko informaation tiivistämistä tai pilkkomista osiin. Sisällönanalyysia varten on määritettävä analyysiyksikkö, joka voi esimerkiksi olla yksinäinen sana, lauseen osa tai ajatuskokonaisuus. Luokitteluyksikkö voi olla joko tutkittavan ilmiön ominaisuus, piirre tai käsitys. Luokittelu tiivistää aineistoa, kun yksittäisiä tekijöitä sisällytetään yleisempiin käsitteisiin. Ryhmittely luo pohjan tutkimuksen rakenteelle sekä kuvaa alustavasti tutkittavaa ilmiötä. Ryhmittelyä seuraa aineiston käsitteellistämisen vaihe, jossa erotetaan ensin tutkimukselle olennaista tietoa, ja

sitten muodostetaan teoreettisia käsitteitä ja johtopäätöksiä. Luokituksia yhdistämällä käsitteellistämistä jatketaan niin kauan kuin aineiston tutkimus edellyttää. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 108–112; Hämäläinen 1987.)

Teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee myös aineiston ehdoilla. Aineistolähtöisen ja teoriaohjaavan sisällönanalyysin ero nähdään siinä, miten käsitteellistäminen tehdään. Aineistolähtöisessä analyysissä teoreettiset käsitteet muodostuvat nimensä mukaisesti aineistosta, mutta teoriaohjaavassa ne tuodaan ilmiöstä valmiina, tiedettyinä käsitteinä. Teoriaohjaavassa analyysissä esimerkiksi alaluokat muodostuvat aineistolähtöisinä ja yläluokat tuodaan teoriasta valmiina. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 117–118.)

Kuten edellä on jo tullut ilmi, laadullisen aineiston käsittelyssä on monta vaihetta ja se sisältää sekä analyysia että synteisiä. Aineiston analyysissä eritellään ja luokitetaan aineistoa, kun synteisissä puolestaan pyritään luomaan kokonaiskuvaa ja esittämään tutkittavaa ilmiötä uudesta näkökulmasta. Usein kvalitatiivisen aineiston tutkimusraporteissa tulosten esittäminen on pysähtynyt analyysiin ja tulkinnan osuus on jäänyt vähäiseksi, jolloin ilmiö ei ole tullut käsitetyksi tai syvällisesti ymmärretyksi. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 143–144.) Pysin ottamaan ohjeen huomioon tuloksia tulkittaessa.

Kvantifiointi antaa mahdollisuuden soveltaa määrällistä analyysia laadullisessa aineistossa. Aineistoista nousevia seikkoja voi eritellä taulukoituina tarkkoina lukuina, verrata eri ryhmiltä kerättyjä vastauksia, etsiä tapahtumiin vaikuttaneita tekijöitä, luokitella ja laskea niitä. Tutkimusraportissa tulee antaa mahdollisimman tarkka kuvaus tutkimuksen eri vaiheista huolimatta siitä, että kvalitatiivinen tutkimusote on yksilöllisempää ja ainutkertaisempää kuin perinteinen kvantitatiivinen tutkimus. Useita kriteerejä käyttävä luokitus kuvaa osuvimmin tutkittavaa ilmiötä, mutta samalla luokittelun mutkikkouden kasvaessa vastausten sijoittelu eri luokkiin vaikeutuu yksimielisyyden vähetessä. Mikäli luokkia on vähän, silloin luokittelu on helppoa, mutta tällöin todennäköisesti menetetään jotakin aineistoa olennaisesti kuvaavaa. (Eskola & Suoranta 2008, 164–167.) Vehkalahti (2014, 27) lisäksi korostaa, että luokittelu edustaa puhtaasti laadullista mittaustasoa, vaikka eri vaihtoehdot usein koodataan numeroilla. Numerot näissä yhteyksissä ovat merkitykseltään enemmän koodeja kuin lukuja.

Laadullisen tutkimuksen aineiston pelkistämistä, sisällön kuvaamista ja luokittelua voidaan tehdä tietokoneohjelmia hyväksi käyttäen. Tietokoneavusteiset ohjelmat helpottavat laadullisten aineistojen käsittelyrutiineja. Ne tuovat lisää ominaisuuksia luokitteluun

kuten huomioiden lisäämisen, muistiomahdollisuuden sekä alleviivaukset ja reunamerkinnyt. (Luoma ym. 2006, 425.) Ohjelmat eivät kuitenkaan tee tutkimuksesta sen tieteellisempää kuin muutkaan menettelytavat. Ohjelmat eivät tee tutkijoille kuuluvia ratkaisuja, kuten tutkimuksen ongelmanasettelua, teoreettisia tai metodologisia valintoja, johtopäätöksiä tai tulkintoja. Ne auttavat aineistojen ja ideoiden hallinnassa sekä tuovat erilaisia ja hyödyllisiä virikkeitä tehtävien ratkaisujen tueksi. (Luoma ym. 2006, 465.)

4.2.3 Tutkijan position hahmottaminen

Oma asemani tutkielman tekijänä ja tutkijana on aihealueeseen nähden sikäli otollinen, että olen toiminut noin kahdeksan vuoden ajan Kansalliskirjaston digitointi- ja konservointikeskuksen suunnittelijana muun muassa digitointiprosesseja mallintaen sekä kansalliseen että kansainväliseen projektitoimintaan osallistuen. Toiminta yhden muistioorganisaation jäsenenä on opettanut lähes joka päivä jotakin uutta. Tutkimusalue kuten muistioorganisaatioiden toimintakenttä on laaja ja alati muuttuva, joten koen pienenkin kokemuksen ja etukäteistiedon mahdollisena etuna pyrkimyksessä ymmärtää vaikeaselkoista ja moninaista kokonaisuutta sekä siihen liittyviä ilmiöitä. Toinen mielenkiintoinen kohdeorganisaatio, Kansallisarkisto, on näyttäytynyt minulle pääosin sekä nykyisten että lähes 20 vuotta sitten tehtyjen tieto- ja arkistohallintopainotteisten opintojen, mutta vähemmissä määrin työn kautta lukuun ottamatta alueellisia yhteistyöverkostoja.

Tutkielmassa pyrin objektiivisuuteen, mutta omat kokemukset ja hiljainen tieto ovat kuitenkin taustalla olemassa sekä mahdollisesti ohjaamassa tehtäviä ratkaisuja ja päätteilyä jopa itseni sitä tiedostamatta. Tutkielman aihealue – tutkimuskäyttö ja käyttäjät – eroavat viime vuosien työkokemuksista siinä, että työn painotus on ollut enemmän järjestelmä- kuin käyttäjakeskeistä, vaikka kokonaisvaltaisilla digitoinnin toimintajärjestelmämuutoksilla on välillinen osuus käyttäjälle näkyviin palveluihin asti. Toisaalta näissä nykyisissä maisteriopinnoissa muun muassa digitaaliseen kirjastoon ja arkistoon liittyvä tieto- ja informaatioarkkitehtuuri sekä arkistotieteen moninaiset kysymykset ovat olleet keskeisiä opiskelukohteita, jotka tuonevat lisäymmärrystä.

4.3 Tutkimuksen toteutus

Tutkimusaineisto kerättiin lomakekyselyinä, mikä toteutettiin Tampereen yliopiston ohjelmopalveluihin sisältyvällä Eduix Oy:n E-lomake 3 -ohjelmalla. E-lomake 3 on

selaimella käytettävä ohjelmisto, jonka avulla voidaan määritellä ja julkaista monipuolisia verkkolomakkeita sekä käsitellä niihin tulleet vastaukset. Tiedot ovat siirrettävissä esimerkiksi tilastotieteelliseen SPSS-analyysiohjelmaan, taulukkolaskentaohjelma Exceliin ja laadullisen aineiston ATLAS.ti-ohjelmaan. E-lomake -ohjelmisto tukee erittäin suuria vastausmääriä, vastaajien tai vastausten määrää ei ole rajoitettu millään tavoilla. (E-lomake 2015.)

Tutkimusaineiston keruu toteutui nelivaiheisena prosessina alkaen huhtikuussa 2015. Tutkimus alkoi kysymysten laadintavaiheella ensin tekstinkäsittelyohjelmaan, jatkuen siirrolla ja muokkauksella E-lomakeohjelmassa. Sitä seurasi E-lomakkeelle tehdyn kyselyn testausvaihe. Testaajiksi pyysin ensimmäisellä kierroksella oman graduseminaarin jäseniä, joiden antamien kommenttien jälkeen muokkasinkin kyselyä joiltakin osin. Sitten tiedotin Kansallisarkiston ja -kirjaston yhdyshenkilöitä, sekä pyysin heiltä kommentteja. Kansallisarkiston yhdyshenkilöt eivät esittäneet muutosehdotuksia. Kansalliskirjastolta sain muutamia kyselyä täydentäviä kommentteja. Lisäksi aiemmin tutkimustyötä tehnyt henkilö vielä testasi kyselyn. Lomakkeen kysymykset perustuivat viitekehuksesta ja kirjallisuuskatsauksesta esille nousseisiin tutkimuskysymyksiin sekä niissä esitettyihin luokkajakoihin, joita käytettiin soveltaen eri tutkimuksia yhdistellen hyväksi kyselyä laadittaessa. Muutoksien avulla pyrittiin selkeyttämään rakennetta, lyhentämään kyselyä sekä parantamaan sisällön loogisuutta muun muassa muutamilla arvolistojen arvojen täydennyksillä. Muutoksien jälkeen toteutettiin varsinainen tutkimuskysely.

Saateteksti (liite 1) ja E-kyselylomakkeen (liite 2) vastauslinkkiosoite toimitettiin Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston yhdyshenkilöille. Kysely avattiin 11.5.2015 Kansalliskirjaston kahdessa verkkopalveluosoitteessa www.digi.kansalliskirjasto.fi ja Kansalliskirjaston aineistojen www.doria.fi-sivuilla, ei koko Doriassa (liitteet 3 ja 4). Kysely oli ajastettu ja se oli avoinna 11.5.–30.6.2015. Kansallisarkiston Digitaaliarkiston yhteyteen linkitettyinä, osoitteessa <http://digi.narc.fi/digi/>, kysely oli auki 15.–30.6.2015 heti palvelun korjauksen valmistuttua (liite 5). Kyselyn kohdeorganisaatiot tiedottivat kyselystä sosiaalisen median Facebook-sivujensa, postituslistojensa ja digitoitujen aineistojen verkkopalvelusivustojensa kautta. Lisäksi tiedotin kyselystä 26.5.2015 Agricola-historiaverkon Ajankohtaista – Uutisia historiasta osiossa (liite 6).

Aineiston sisäinen analyysi ja tulkinta suoritettiin kyselyaineiston keräämisen jälkeen edellisessä alaluvussa 4.2.2 kuvatun sisällönanalyysin tavoin. Ennakko-olettamusta his-

torian- ja sukututkijoista palvelujen käyttäjinä ja historiasta vahvana tieteellisen tutkimuksen alana oli tarkoitus tarkkailla maltillisesti siten, ettei ennakkokäsitysten annettu ohjata tutkimusta. (Metsämuuronen 2006, 121). Aineistolähtöistä analyysiä valmisteltiin lukemalla vastauksia useaan kertaan pohtien samalla jatkokoodaustapoja sekä käsitteelyyn soveltuvien ohjelmien valintoja. Sitten aineiston luokittelua, kvantifiointia, teemoittelua sekä teemojen tiivistämistä edelleen tyypeiksi suoritettiin tietokoneavusteisena analyysinä ATLAS.ti-ohjelmistoa, Excel-taulukko-laskentaohjelmaa ja E-lomake 3 -sovelluksen ominaisuuksia hyväksikäyttäen. Ohjelman valintaan vaikutti sovelluksien ominaisuudet siten, että parhaaksi katsottu ohjelma valittiin tapauskohtaisesti kysymyksittäin, kysymysyhdistelmittäin tai tutkimuskysymyksiin suhteuttaen. Esimerkiksi kvantifiointiin käytettiin SPSS-ohjelmaa havaintomäärien selvittämiseksi. Atlaksella käsiteltiin tutkimusaineiston laajemmat avovastaukset ja lyhyissä lisätietovastauksissa käytettiin hyväksi E-lomakkeen ristiintarkastelu- tai Excelin taulukkorakenneominaisuuksia.

Tutkimuksen tulokset kerättiin sisällönanalyysin edetessä pala palalta kokonaisuudeksi ja esitettiin tulosluvussa. Aineistoa analysoitiin samankaltaisuuksia tai eroja eri luokkien, ryhmien ja teemojen välillä etsimällä, pyrkien samalla löytää joitakin tyypillisiä aineistoa kuvaavia seikkoja. Sisällönanalyysi toteutettiin pääosin aineistolähtöisesti tutkimusaineistoa ensin pelkistämällä, eli osiin pilkkomalla koodaamalla sanallisia tutkimusvastauksia avainsanoilla käyttäen analyysiyksikkönä joko yksittäisiä sanoja, lauseen osia tai ajatuskokonaisuuksia YSOa (Yleinen suomalainen ontologia -sanasto 2015) tai YSAA (Yleinen suomalainen asiasanasto 2015) tarvittaessa apuna käyttäen. Koodattu aineisto ryhmiteltiin samankaltaisuuksien (teemojen) mukaan, yhdistettiin luokaksi ja nimettiin luokat sisältöjä vastaaviksi. Sitten teemoja vielä tiivistettiin tarpeen mukaan tyypeiksi, ja taulukoitiin tai esitettiin tuloksia ja analyysia sanallisina kuvauksina, joista vähitellen muodostui tutkimusaineiston teoreettista käsitteistöä.

Tämän jälkeen päätösluvuissa empiirisiä tuloksia peilattiin vielä vuoropuheluna teoreettisen viitekehyksen ja kirjallisuuden kanssa, tarkoituksena muodostaa tutkimusaineistosta johtopäätöksiä ja jatkotutkimusaiheita sekä pohdittiin tutkimuksen antia. Seuraavassa luvussa esitetään tutkimusympäristön organisaatiot Kansallisarkisto ja Kansalliskirjasto sekä tutkimuksen kohteena olevat palvelut kyseessä olevilta organisaatioilta kerättyjen fyysisien ja digitaalisten käyttö- ja käyttäjätietojen taustoittaessa tehtävää tutkimusta.

5 TUTKIMUSYMPÄRISTÖN KUVAUS

Yli sadan vuoden ajan yhteiskunta on ylläpitänyt julkisin varoin laitoksia, jotka keräävät, tuottavat tai esittävät kulttuurihistoriaa ja taidetta. Kirjastot, arkistot ja museot muistiorganisaatioina tallettavat ja säilyttävät sekä ajatuksia että esineitä, joita on kauan ennen meitä kirjoitettu, maalattu, rakennettu tai veistetty. (Kaitavuori 2007, 6.)

Tämän tutkielman kohteena on selvittää Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston digitoimien kulttuuriperintöaineistojen tutkimuskäyttöä ja käyttäjiä. Seuraavissa alaluvuissa kuvataan lyhyesti ensin Kansallisarkistoa, sen nykyisiä tutkijasalipalveluita ja käyttäjiä sekä tuodaan esille fyysistä käyttöä ja Digitaaliarkiston (<http://digi.narc.fi/digi/>) käytön kuvauksia. Sitten tarkastellaan Kansalliskirjastoa ja sen digitoitujen aineistojen palveluita verkkopalveluosoitteessa: <http://digi.kansalliskirjasto.fi> ja <http://www.doria.fi>.

5.1 Kansallisarkisto

Arkistolain (831/1994) kolmas ja neljäs pykälä säätelee arkistolaitoksesta ja sen tehtävistä seuraavaa: Arkistolaitoksen muodostavat opetusministeriön alainen Kansallisarkisto ja sen alaiset maakunta-arkistot. Arkistolaitoksen tehtävä on varmistaa kansalliseen kulttuuriperintöön kuuluvien asiakirjojen säilyminen ja niiden käytettävyys, mutta myös edistää tutkimusta sekä ohjata, kehittää ja tutkia arkistotoimintaa. Arkistolaitoksen toiminnan tavoitteena on muun muassa se, että arkistolaitos on keskeinen osa sekä humanistisen että yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kansallista ja kansainvälistä infrastruktuuria (Arkistolaitoksen strategia 2015).

Kansallisarkisto (lyhenne KA) kertoo verkkosivuillaan (www.arkisto.fi) vastaanottavansa ja säilyttävänsä sekä viranomaisista että tutkimuksellisesti merkittävien yksityisten asiakirjoja, hankkivansa Suomen historian kannalta merkityksellistä arkistoainesta ja edistävänsä tällaisen arkistoaineiston käyttöä tutkimuksessa. Se myös vastaa siitä, että kunkin aikakauden yhteiskunnallinen todellisuuden kuva säilyy tutkimukselle aitona ja todistusvoimaisena sekä huolehtii, että säilytetyt asiakirjat ovat käytettävissä sekä tutkijasaleissa että osittain myös verkossa. (Kansallisarkiston www-sivusto 2015.)

Kansallisarkisto ja maakunta-arkistot ovat oikeita paikkoja hankkia tietoa esimerkiksi omista esivanhemmista, kotipaikkakunnan asiakirjoista tai vuoden 1918 sisällissodan

vankileireistä. Kansallisarkiston kokoelmat muodostuvat lukuisista eri viranomaisarkistoista, jotka ovat syntyneet viranomaisten toiminnan tuloksena. KA:ssa on lisäksi satoja yksityishenkilöiden, yhdistysten, sekä muiden yhteisöjen arkistoja ja kokoelmia, joiden asiakirjoja kutsutaan aineistoksi. Tutkijat muodostavat kuvaa Suomen eri aikojen historiasta ja yhteiskunnasta näitä aineistoja käyttämällä. (Forssell & Nuorteva 2007, 27.)

5.1.1 Kansallisarkiston aineistojen tutkijasalikäyttö ja käyttäjät

Kansallisarkiston keskeisiä tehtäviä on luoda sellaiset olosuhteet, joissa sen hallussa olevat aineistot säilyvät vuosisatojen ajan käyttökelpoisina huolimatta siitä, ovatko aineistot fyysisiä aineistoja, painetuista aineistoista digitaaliseen muotoon muutettuja tai sähkösyntyisiä (Forssell & Nuorteva 2007, 36–37). Kansallisperintöä säilyttävä ja tutkimusta turvaava sekä sen käyttöä edistävä haaste on vaativa tehtävä kaikin tavoin.

Tutkijasalin asiakkaista kerätään tietoa vieraskirjan avulla. Asiakkaat merkitsevät itse rasti ruutuun -menetelmällä, mikä heidän käyntinsä tarkoitus on. Valintavaihtoehdot ovat: suku-, tieteellinen ja muu tutkimus. Vieraskirjamerkinnot kootaan kuukausitaulukoiksi vuosittain järjestettyinä. Käyttäjät jaetaan merkintöjen mukaisesti sukututkijoiksi, tieteellisiksi tutkijoiksi ja muiksi tutkijoiksi. Kaikki asiakkaat eivät välttämättä tee merkintää vieraskirjaan. Tieto tutkimustarkoituksesta perustuu täysin asiakkaan omaan arvioon, joten tilasto ei ole täydellinen, vaan enemmän suuntaa antava. (Kontinen 2014; Taulukko 1.)

Taulukko 1. Kansallisarkiston tutkijasalin fyysiset kävijät ja käyttäjien segmentointi asiakasryhmiin v. 2011–2014 (Kontinen 2014.)

Kansallisarkiston tutkijasalin asiakkaat v. 2011–2014	Fyysiset kävijät	Jako asiakasryhmittäin			
		Sukututkijat	Tieteelliset tutkijat	Muut tutkijat	Asiakasryhmät, %:t yhteensä
Vuosi 2011	19 350	9 160	7 195	2 972	19 327
%:a	26,1 %	47 %	37 %	15 %	100 %
Vuosi 2012	19 221	8 695	7 188	3 239	19 122
%:a	25,9 %	45 %	38 %	17 %	100 %
Vuosi 2013	18 383	8 069	6 800	3 523	18 392
%:a	24,8 %	44 %	37 %	19 %	100 %
Vuosi 2014	17 226	6 784	6 943	3 525	17 252
%:a	23,2 %	39 %	40 %	20 %	100 %
Kävijät yhteensä	74 180	32 708	28 126	13 259	74 093

Taulukossa 1 on nähtävissä myös pieni ero fyysisten kävijöiden kokonaismäärän ja asiakasryhmiin jaettujen käyntimäärien välillä, mikä selittyy sillä, että osa kävijöistä ei avaa käyntinsä tarkoitusta. Fyysisten kävijöiden -sarakkeessa esitetään kävijöiden määrä ja suhteelliset osuudet neljältä vuodelta (v. 2011–2014) yhteenlaskettuina. Asiakasryhmittäinen jako kuvaa eri asiakasryhmien vuosittaisia suhteellisia osuuksia.

Tutkijasalin kävijämäärät ovat laskeneet tasaisesti vuosittain, mikä kokonaisuudessaan tarkoittaa reilun 2 000 kävijän laskua vuodesta 2011 vuoteen 2014. Selvittämisen arvoista on, onko fyysisten kävijöiden lasku selitettävissä digitaalisten aineistojen tarjonnan määrän kasvulla. Kävijöiden omiin ilmoituksiin perustuvista käyttäjäryhmien muutoksista voidaan tehdä lisää havaintoja (Kontinen 2014). Käyttäjäryhmittäisessä tarkastelussa huomataan, että noin 40 prosentin ryhmiä muodostavat sekä suku- että tieteelliset tutkijat. Loppujen 20 prosentin kävijöiden tutkijasalikäynnin tarkoitus on joku muu kuin tieteellinen tai sukututkimus, mikä ei käy ilmi saaduista kävijätiedoista. Merkille pantavaa asiakasryhmiä tarkasteltaessa on se, että sukututkijoita kävijöistä oli vielä vuonna 2011 lähes puolet, mutta vuonna 2014 enää 39 prosenttia. Vastaavasti tieteellistä tutkimusta tekevien kävijöiden suhteellinen määrä arkistossa on kasvanut muutaman prosenttiyksikön verran vuodesta 2011 vuoteen 2014, vaikka todellisuudessa tieteellisten tutkijoiden fyysiset käynnit ovat samaan aikaan vähentyneet muutamalla sadalla kävijällä. Sukututkijoiden fyysisten käyntien lasku on lähes moninkertainen tieteellisten tutkijoiden kävijämäärien laskuun verrattuna. Sukututkijat muodostivat vuosina 2011–2013 suurimman kävijäryhmän asiakkaiden omien käyntitarkoituseroitusilmoitusten perusteella, mutta vuonna 2014 tieteelliset tutkijat ohittivat sukututkijat ja muodostivat suurimman kävijäryhmän. (Taulukko 1.)

Taulukko 2. Arkistoyksiköiden ja henkilöasiakirjojen tutkimuskäyttömäärät Kansallisarkistossa v. 2014 (Kontinen 2014.)

KA:n tutkijasalin arkistoyksiköiden toimitukset v. 2011–2014	Arkistoyksiköt kpl	Puolustus-hallinnon henkilöasiakirjat kpl	Yhteensä kpl	%:a kaikista toimituksista v. 2011–2014
Vuosi 2011	28 094	0	28 094	24 %
Vuosi 2012	25 229	1 405	26 634	23 %
Vuosi 2013	29 657	1 597	31 254	27 %
Vuosi 2014	30 343	1 558	31 901	27 %
Toimitetut arkistoyksiköt ja henkilöasiakirjat yhteensä	113 323	4 560	117 883	100 %

Kansallisarkiston tutkijasalin arkistoyksiköiden toimituksissa voidaan havaita taulukon 2 mukaan noin 3–4 prosentin käyttömäärien kasvua vuosien 2011–2014 toimituksia keskenään verrattaessa, mikä arkistoyksikköjen tasolla tarkoittaa yli 2 000 arkistoyksikön käytön lisäystä vuosien 2011 ja 2014 lukuja verrattaessa. Kasvavat toimitusmäärät eivät näytä osoittavan sitä, että Kansallisarkiston fyysisten asiakirjojen käyttö olisi määrällisesti vähenemässä, vaan tilanne olisi päinvastainen. On mielenkiintoista nähdä, valottaako kyselyllä kerätty tutkimusaineisto tätä suuntausta millään tavoin.

5.1.2 Kansallisarkiston Digitaaliarkisto

Internet ja sähköpostit ovat muuttaneet tiedonetsijöiden tiedonhankintakäyttäytymistä, mutta samalla tiedosta on tullut kansainvälisempää. Valtavien aineistomassojen käyttäminen tutkimukseen fyysisesti tai tulostaminen paperille on hankalaa. Sähköisten aineistojen säilyttäminen aina tuleville tutkijapolville asti ja käyttöön saattaminen myös tämän päivän tutkimusta varten edellyttävät vaativaa tietotekniikkaa. Verkkomaailman käyttäjälle on tärkeää saada aineisto helposti käyttöön koti- tai työkoneelta. Tämän vuoksi vanhoja asiakirjoja, karttoja ja muita aineistoja digitoidaan, jotta niitä voidaan asettaa käytettäväksi verkon kautta digitaaliarkistopalveluina, kuten Kansallisarkisto tekee. Suomen vuosisatoja vanha kulttuuriperintö siirtyy vähitellen uuteen käyttömuotoon. Digitointi antaa entistä useammalle mahdollisuuden päästä kiinni tutkimuslähteisiin helposti. Toisaalta se myös turvaa lähdetietoja häviämislähteenä, koska analoginen alkuperäisasiakirja ei enää kulu käytössä, kun digitaalinen surrogaatti (korvike) on tutkimuskohteena. (Forssell & Nuorteva 2007, 36.)

Tutkijan ääni -kyselyn käytetyimmäksi verkkopalveluksi nousi Arkistolaitoksen Digitaaliarkisto akateemisten tutkijoiden ja kaikkien vastauksien perusteella. Sukututkijat ja historian harrastajat käyttävät henkilöhistoriallisten tietojen hakemiseen ensisijaisesti Suomen Sukuhistoriallisen yhdistyksen Digiarkistoa ja toisena KA:n Digitaaliarkistoa, missä käyttö kohdistuu erityisesti kartta-aineistoihin. Digitaaliarkisto sai kritiikkiä muun muassa menneistä kirkon- ja tuomiokirjojen sivuista sekä palvelun käytettävyydestä. Verkkopalveluiden käyttäjät arvostavat, mikäli palvelujen tuottajat kertovat verkkosivuillaan ajantasaisesti digitointisuunnitelmista, aikatauluista ja toteutuneista digitoinneista. Arkistolaitosta kiitettiin tiedotuksesta. (Hupaniittu 2012, 21, 26, 38, 69–70.)

Arkistolaitoksen strategian (2015) mukaan tutkimuksen tiedonhallintaa tulee edistää siten, että asiakirjatieto on tutkimuksen käytettävissä mahdollisimman helposti ja laajas-

ti. Digitoinnin ja verkkopalvelujen avulla varmistetaan aineistojen hyvää saatavuutta niin suomalaisen kuin kansainvälisen tutkimuksen näkökulmista tarkasteltuna. Kansallisarkisto kerää digitaaliarkiston käytöstä tietoa Advanced Web Statistics -ohjelmalla ja tekee erillisiä kuukausittaisia käyttötilastoja kalenterivuositain. Kansallisarkisto tilastoi digitaaliarkiston yksittäiset käyttäjät, käynnit ja haut. (Etelävuori 2014.) Seuraava taulukko 3 perustuu Kansallisarkiston keräämään käyttödataan. Sen tarkoituksena on antaa suuntaa digitaalisten aineistojen käyttömääristä ja taustoittaa tehtävää kyselytutkimusta.

Taulukko 3. Kansallisarkiston Digitaaliarkiston käyttäjätilastot v. 2011–2014 (Etelävuori 2014; Kecskeméti 2015.)

Digitaaliarkiston käyttäjät v. 2011–2014	Uniikit (vierailijat) kävijät	%:a v. 2011–2014	Käyntien (vierailujen) määrä	Käyntiä/kävijä	%:a v. 2011–2014	Avattujen kuvatiedostojen (sivujen) latausmäärät	Sivuja/vierailu	%:a v. 2011–2014
Vuosi 2011	208 797	17	592 956	2,84	18	17 003 307	28,68	14
Vuosi 2012	272 384	22	756 816	2,78	23	28 470 277	37,62	23
Vuosi 2013	354 629	29	897 550	2,53	27	33 735 075	37,59	27
Vuosi 2014	401 505	32	1 063 530	2,65	32	44 240 096	41,60	36
Yhteensä	1 237 315	100	3 310 852		100	123 448 755		100
Keskiarvot v. 2011–2014	309 329		827 713	2,68		30 862 189	37,29	

Digitaaliarkiston käyttäjätilastosta ilmenee Digitaaliarkiston käyttäjien ja käyntien määrät sekä avatut kuvatiedostot vuosittain neljän vuoden ajalta. Digitaaliarkiston käyttölujuuden trendinä on ollut voimakas kasvu aina edellisiin vuosiin verrattaessa. Vuosittainen kasvu eri tunnuslukujen välillä vaihtelee 3–9 prosenttiyksikön verran. Verrattaessa vuosien 2011 ja 2014 lukuja, ovat kävijöiden, käyntien ja avattujen tiedostojen määrä lähes kaksinkertaistuneet, mikä selittynee sillä, että KA:n suurten digitointiprojektien myötä, digitaalisten dokumenttien tarjonta on kasvanut paljon. Käyntien määrä suhteutettuna kävijöiden määrään (luku 2,68) kertoo, että sama kävijä (tarkemmin kävijä samasta IP-osoitteesta) käy palvelussa lähes kolme kertaa vuoden aikana. (Taulukko 3.)

Digitaaliarkisto ja siihen yhdistettynä Vakka-tietokanta jakoivat Tutkijan ääni -kyselyssä käyttäjien mielipiteet täysin pyydettyä nimeämään helppokäyttöisimpiä tai erityisen vaikeasti käytettäviä käyttöliittymiä. Ylivoimaisesti ongelmallisimpana ja käytettävyydeltään monimutkaisimpana käyttöliittymänä pidettiin Digitaaliarkistoa ja sii-

hen liittyvää Vakka-tietokantaa, vaikka digitoinnin laatuun pääosin (poissulkien mikrofilmeiltä digitoitua aineistoa) oltiin hyvin tyytyväisiä. Puutteelliset hakemistot ja indeksit sekä puuttuvat metatiedot koettiin ongelmallisina. (Hupaniittu 2012, 28–29.)

Arkistolaitos sai kiitosta digitoimalla nelivärisenä Suomen Asutuksen Yleisluettelon (SAY), koska väri-informaatio on kyseisen aineiston tutkimukselle oleellisen tärkeää. Toisessa tapauksessa, Etsivän keskuspoliisin arkisto, Valtiollisen poliisin kortistossa, Arkistolaitos valitsi harmaasävydigitoinnin, mikä tekee korttien käyttämisestä jopa mahdotonta. Käyttäjien palaute muistiorganisaatioille oli, ettei tehokkuusajattelu saa johtaa siihen, että jätetään huomioimatta aineiston ominaisuuksia, jolloin digitoinnin lopputuloksesta tulee käyttökeltotonta. Väri-informaatio saattaa olla olennainen osa kyseisen aineiston tulkintaa ja sitä kautta osa tutkimusta. (Hupaniittu 2012, 59.)

5.2 Kansalliskirjasto

Kansalliskirjasto (2015) esittelee verkkosivuillaan (www.kansalliskirjasto.fi) organisaationsa seuraavasti:

”Kansalliskirjasto on Suomen suurin ja vanhin tieteellinen kirjasto sekä yksi Helsingin yliopiston suurimmista erillislaitoksista. Se vastaa kansallisen julkaisuperintömme ja ainutlaatuisten kokoelmiensa kartuttamisesta, kuvailusta, säilyttämisestä ja käyttöön asettamisesta. Kansalliskirjasto toimii myös koko kirjastokentän valtakunnallisena palvelu- ja kehittämislaitoksena sekä edistää alansa kotimaista ja kansainvälistä yhteistyötä.”

Kansalliskirjaston asemaa ja tehtäviä säätelevät yliopistolaki (558/2009 § 70 ja 71) sekä laki kulttuuriaineistojen tallettamisesta ja säilyttämisestä (1433/2007). Kansalliskirjaston strategia vuosille 2013–2016 kuvaa sen lakisäätöisen mission olevan kansallisen kulttuuriperinnön saatavuuden turvaaminen yhteiskunnassa: ”Kansalliskirjasto välittää ja tuottaa tietosisältöjä tutkimukselle, opiskelulle, kansalaisille ja yhteiskunnalle sekä kehittää palveluja yhteistyössä kirjastoverkon ja tietoyhteiskunnan muiden toimijoiden kanssa.” Kansalliskirjasto määrittelee käyttäjien olevan niitä, joiden tarpeisiin tuotetaan palveluita. Käyttäjät jaetaan neljään ryhmään: verkkoasiakkaat, paikalliset asiakkaat, institutionaaliset asiakkaat (kuten kirjastot, museot, arkistot, tiedeyhteisö, julkishallinto ja julkaisuala) ja kulttuuripalveluiden asiakkaat. Lisäksi Kansalliskirjasto määrittelee digitaalisen ajan palvelustrategian keskiössä olevan asiakkuuksia, kuten tiedeyhteisö,

kansalaiset ja muut tiedontarvitsijat, jotka käyttävät palveluja verkon kautta. Strategia-kauden yhtenä päämääränä on edistää suomalaisen tiedeyhteisön tuloksellisuutta siten, että digitaaliset palvelut ovat tutkijan työskentely-ympäristöissä käytettävissä ja korkea-tasoinen infrastruktuuri tukee tätä käyttöä. (Kansalliskirjaston strategia 2013–2016.)

5.2.1 Kansalliskirjaston digitoitujen aineistojen verkkopalvelu Digi

Suomessa digitointialan varhaisia toimijoita on ollut Kansalliskirjasto (31.7.2006 asti nimellä Helsingin yliopiston kirjasto, lyhenne KK) ja sen Digitointi- ja konservointikeskus Mikkelissä. Digitointi- ja konservointikeskus (aiemmin nimellä Mikrokuvaus- ja konservointilaitos) aloitti vuonna 1998 historiallisten sanomalehtien digitoinnin (Tiden-projekti). Digitointi on laajentunut sittemmin sanomalehtien massadigitoinnin ohessa aikakauslehtiin, pienpainatteisiin ja pergamentteihin. Digi.kansalliskirjasto.fi-palvelussa on noin 3,5 miljoonaa sivua sanomalehtiä, yli 6 miljoonaa sivua aikakauslehtiä ja lähes 130 000 sivua pienpainatteita (tilanne 5.11.2015). Lehdistä osa on vapaassa käytössä, mutta tekijänoikeusrajoitusten vuoksi merkittävä osa (noin 50 % sanomalehdistä ja 80 % aikakauslehdistä) on käytössä vapaakappalekirjastojen erillisillä työasemilla.

Historiallisesta aikakausi- ja sanomalehtikokoelmasta on lisäksi tallennettu kopio FIN-Clarín kielipankkiin vuonna 2013 kielitieteellistä tutkimusta varten. Kielipankkikokonaisuus on oma tulevaisuuden tutkimusaihe, mikä rajataan tätä yksittäistä nostoa lukuun ottamatta tutkielman ulkopuolelle. (FIN-Clarín -konsortio 2015.)

Kansalliskirjasto on Tutkijan ääni -kyselyssä ilmoittanut, ettei käyttöä varsinaisesti tilastoida, mutta Mikkelin digitointiyksikkö käyttää laskureita (Hupaniittu 2012, 21). Digitaalisten aineistojen käyttöä on seurattu ainakin vuodesta 2005 alkaen. Aiempiin informaatiotutkimuksen opintoihini liittyen kirjoitin vuonna 2005 artikkelin ”Historiallinen sanomalehtikirjasto tiedonhankintakanavana” Kansalliskirjaston tiedotuslehteen, jossa analysoin palvelimien tilastointilokien sisältöjä tuohon aikaan käytetyn Webalizer 2.01 tilastointiohjelman keräämiä käyttölukuja hyväksi käyttäen (Hölttä 2005). Kansalliskirjaston tämän tutkielman tekohetkellä käyttämä tilasto-ohjelma on Advanced Web Statistics 7.1 (build 1.983), käytetään lyhennettä AWStats (Pääkkönen 2015). Kansalliskirjastolla ja Kansallisarkistolla on nykyisin käytössään sama tilastointiohjelma.

Seuraavassa taulukossa 4 esitetään Digin vuosittaisten kävijöiden, käyntien ja avattujen tiedostojen määrät vuosilta 2011–2014 sekä niistä laskettuja muita tunnuslukuja koskien

kaikkia Digi-palvelussa olevia aineistoja, kuten sanomalehtiä, aikakauslehtiä ja pienpainatteita (Teollisuuden hinnastot -kokoelma).

Taulukko 4. Digin aineistolataukset v. 2011–2014 (Pääkkönen 2015.)

DIGIn käyttötilastot v. 2011–2014	Unikit (vierailijat) kävijät	:%a v. 2011 – 2014	Käyntien (vierailujen) määrä	Käyntiä/kävijä	:%a v. 2011 –2014	Avattujen kuvatieostojen (sivujen) latausmäärät	Sivuja/vierailu	:%a v.2011 –2014
Vuosi 2011	141 878	25	256 131	1,81	25	7 605 671	29,69	22
Vuosi 2012	150 908	26	275 092	1,82	27	8 178 474	29,73	24
Vuosi 2013	162 766	28	290 985	1,79	28	10 218 309	35,12	29
Vuosi 2014	122 477	21	211 934	1,73	20	8 854 402	41,78	25
Yhteensä	578 029	100	1 034 142		100	34 856 856		100
Keskiarvot v. 2011–2014	144 507		258 536	1,79		8 714 214	33,71	

Historiallinen sanomalehtikirjasto oli toiseksi suosituin verkkopalvelu lähes kaikissa vastaajaryhmissä (kaikki vastausryhmät: akateemiset – historia, ja akateemiset – perinne, kulttuuri ja museologia) Tutkijan ääni -kyselyn tuloksissa. Sukututkijoille ja historian harrastajille historiallinen sanomalehtikirjasto oli neljänneksi käytetyin verkkopalvelu ja Doria-julkaisuarkisto kuudenneksi tärkein. Akateemisille historiantutkijoille kaksi tärkeintä palvelua olivat KA:n Digitaaliarkisto ja KK:n historiallinen sanomalehtikirjasto. (Hupaniittu 2012, 26–27.) Merkittävä huomio kyselyn tuloksissa oli hyvin käytännönläheinen. Työekonomia sanelee rajoituksia akateemisten tutkijoiden tekemälle tutkimukselle: laajoja sanomalehtiaineistoja on mahdollista läpikäydä ainoastaan digitoitien ansiosta. (Hupaniittu 2012, 39.)

Hupaniittu (2012, 30–31, 57–58) kirjoittaa, että tutkijat kiittivät historiallisten sanomalehtien verkkopalvelua yksinkertaisesta käyttöliittymästä ja monikäyttöisestä aineistosta. Käyttöliittymää moitittiin hakutoimintojen yksityiskohdista, kuten liian vähäisistä aineiston rajausmahdollisuuksista, järjestelmän liiasta ennakoinnista, hitaudesta sekä rajatussa käytössä olevien tekijänoikeuden alaisten lehtien numerotietojen puuttumisesta näytöltä, vaikkei sisältöä vielä saisi verkkossa näyttää. Sanahaun mahdollistava OCR (Optical Character Recognition) -tekstintunnistus oli läpi selvityksen käyttäjien suuri suosikki. OCR-tekniikan käyttäminen oli yksi peruste, miksi se valikoitui yhdeksi käytetyimmäksi ja pidetyimmäksi käyttöliittymäksi sekä malliksi siitä, millaisia uusia

ulottuvuuksia digitointi voi tuoda mukanaan. Toisaalta vastaajat toivoivat OCR-tekstiedostoa kuvatiedoston rinnalle sekä Australian kansalliskirjaston tyyppistä ratkaisua, jossa käyttäjät voivat korjata tekstintunnistuksen virheitä suoraan järjestelmään.

5.2.2 Kansalliskirjaston digitoimat sisällöt Doria-julkaisuarkistossa

Doria on Kansalliskirjaston ylläpitämä digitaalinen kirjastopalvelu, jota ylläpitäjä itse kutsuu julkaisuarkistoksi. Aineiston hallintajärjestelmänä se tarjoaa teknisen alustan digitaalisten kokoelmien säilyttämiselle, kuvailulle ja käyttöön asettamiselle. (Kansalliskirjaston www-sivusto 2015.) Doriassa (verkko-osoite <https://www.doria.fi>) on kolmetoista (29.5.2015) yhteisökokoelmaa, jotka on nimetty eri julkishallinnon sisällöntuottajaorganisaatioiden mukaan, ja Kansalliskirjasto on suurin. (Doria-julkaisuarkiston verkkosivut 2015.) Tutkielman kiinnostuksen kohteena ovat ainoastaan Kansalliskirjaston digitoimat aineistot, jotka ovat saatettu asiakaskäyttöön Dorian kautta (taulukko 5).

Taulukko 5. Kokoelmien käyttö Doriassa v. 2011–2014 (Keskitalo 2015.)

Kansalliskirjaston aineistot DORIA-julkaisuarkistossa	2011	Käyttö % 2011	2012	Käyttö % 2012	2013	Käyttö % 2013	2014	Käyttö % 2014	Vuodet 2011–2014 yhteensä	käyttö % v. 2011–2014
A. E. Nordenskiöldin karttakokoelma	0	0	2 914	1	16 478	3	17 270	2	36 662	2
Aarteet (valikoima kirjoja, karttoja ja käsikirjoituksia)	42 970	18	55 355	18	46 816	8	65 726	6	210 867	9
Helmi (näytteitä: kirjoja, pienpainatteita, karttoja, nuottijulkaisuja, kuvia ja käsikirjoituksia)	132	0	235	0	109	0	0	0	476	0
Klassikkokirjasto (kaunokirjallisuuden klassikoita)	0	0	0	0	11 732	2	30 895	3	42 627	2
Kuva-arkisto	41 187	18	17 663	6	27 710	5	24 398	2	110 958	5
Maantiede ja matkailu (valikoima kirjoja)	0	0	0	0	0	0	2 790	0	2 790	0
Pergamenttikirjeet (v 1328–1863)	0	0	0	0	0	0	1 361	0	1 361	0
Program-blad – tapahtumia Helsingissä 1882–1916	6 426	3	12 165	4	29 022	5	31 916	3	79 529	4
Pienpainatteet (valikoima eri ryhmiä)	0	0	84 255	27	312 383	53	659 044	61	1 055 682	47
Samuli Paulaharjun teoksia	7 057	3	9 293	3	11 493	2	14 293	1	42 136	2
Suomen karttoja ja kartastoja	0	0	10 370	3	49 161	8	63 718	6	123 249	6
Travel – matkakertomuksia Suomesta	6 524	3	3 671	1	3 889	1	15 564	1	29 648	1
Turun akatemian väitöskirjat	42 726	18	49 573	16	39 865	7	83 145	8	215 309	10
Urho Kekkosen julkaistu tuotanto	85 333	37	70 776	22	45 803	8	70 799	7	272 711	12
DORIA: aineistolataukset v. 2011–2014 yhteensä	232 355	100	316 270	100	594 461	100	1 080 919	100	2 224 005	100

Kyselytutkimuksessa oltiin kiinnostuneita kuvan 5 digitaalisten aineistojen käytöstä tutkimuksen lähdeaineistoina. Kansalliskirjasto on digitoinut taulukossa 5 esitettyjä erityyppisiä valikoimia ja ryhmiä kokoelmistaan Doria-julkaisuarkistoon. Käyttäjä saa Doriasta tiedonhaun tuloksena pääosin kokotekstidokumentteja. Aineisto voi olla yksi- tai tuhatsivuinen dokumentti. Kaikki taulukon aineistot ovat vapaasti käytettäviä, eli ne eivät enää sisällä erillisiä käyttöä koskevia rajoituksia. Dorian luvut eroavat Digitaaliarkistosta ja Digistä siinä, että luvut ovat aineistolatauksia, eivätkä sivulatauksia, kuten näissä kahdessa muussa palvelussa ovat.

Taulukossa on kuvattu kunkin kokoelman vuosikäyttöä neljän vuoden ajalta 2011–2014. Siinä esitetään kuhunkin kokoelmaan ja vuoteen kohdistunut tiedostolatausten määrä, vuosittainen käyttöaste prosentteina ja viimeisessä sarakkeessa on kuvattu kaikkiin neljän vuoden (v. 2011–2014) aikana tapahtuneisiin aineistolatauksiin suhteutettu käyttöprosentti. Lihavoituna esitetään jokaisen vuoden kolme eniten käytettyä kokoelmaa ja niiden suhteellinen osuus kokonaislatauksien määrästä. Vuonna 2011 käytetyimpiä aineistoja olivat *Urho Kekkosen julkaistu tuotanto*, *Aarteet*, *Kuva-arkisto* ja *Turun Akatemian väitöskirjat*. Vuosina 2012–2014 valikoima *eri pienpainateryhmiä* olivat ylivoimaisesti käytetyin aineistoryhmä, johon kohdistui kokonaisuudessaan noin puolet Kansalliskirjaston Doriassa olevien kaikkien aineistojen käytöstä. Toisella ja kolmannella sijalla kokonaiskäytössä vuodet 2011–2014 yhteenlaskettuina olivat *Urho Kekkosen tuotanto* ja *Turun Akatemian väitöskirjat*. (Taulukko 5.)

6 TUTKIMUSTULOKSET JA TULKINTA

Luvussa esitetään tutkimuksen tulokset kohteena olleista Kansallisarkiston Digitaaliarkiston sekä Kansalliskirjaston digitoitujen aineistojen Digin ja Doria-julkaisuarkiston käyttäjäpalveluista. Tutkimustulosten esittely etenee pääosin tutkimuskysymysten pääteemojen mukaisena alkaen vastaajien taustatietojen selvityksellä. Käyttäjien kommentit ovat alkuperäisessä ja muuttamattomassa asussaan sisältäen esimerkiksi kirjoitusvirheitä. Ne on muotoiltu kursiivilla ja sisennetty, mutta jätetty lainausmerkit pois.

Tutkimusaineisto kerättiin E-lomakkeella tehdyn verkkokyselyn (liite 2) avulla. Kyselyyn vastasi kaikkiaan 112 Kansallisarkiston ja/tai Kansalliskirjaston digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen käyttäjää. Kysely jakaantui kuuteen osioon sisältäen yhteensä 30 monivalinta- ja avokysymystä.

6.1 Vastaajien taustatiedot

Vastaajilta tiedusteltiin demografisina taustatietoina sukupuolta, ikää, työorganisaatiota, ylintä suoritettua tutkintoa, työkokemusta tutkijana ja tieteellistä ammattiasemaa. Yksi tapa erotella tieteellistä (akateemista) tutkimustyötä tekevät vastaajat muista ei-tieteellistä tutkimustyötä tekevästä, on tarkastella vastaajien jakaumaa tieteellisen ammattiaseman perusteella ja erotella näistä ei-tieteellisen ammattiaseman edustajat pois.

Kaikki taustatiedot yhdistettiin ja jäsenneltiin vastaajan tieteellisen ammattiaseman mukaan suhteellisesti jakaen taulukkoon 6. Kaikista taulukon tieteellisistä ja ei-tieteellisistä muuttujista esitetään suurimmat tunnusluvut lihavoituina. Näiden määrittelyjen ja jäsennysten avulla tutkimusaineiston demografisista tekijöistä voidaan tehdä selkeämpiä havaintoja aineistonäytettä luonnehtivista ja keskeisistä käyttäjien ominaispiirteistä.

Kyselyyn vastanneiden selkeä enemmistö (2/3) oli naisia. Vastaajat edustivat kaikkia ikäryhmäluokkia ja noin kolmasosa kuului ikäryhmään 55–64-vuotiaat. Kaikista vastaajista 2/3:lla on alempi korkeakoulututkinto tai sitä korkeampi koulutus. Yli kolmannes vastaajista oli suorittanut ylemmän korkeakoulututkinnon ja 10 henkilöllä oli vielä tätä korkeampi lisensiaatin- tai tohtorintutkinto. Tieteellisen ammattiaseman vastaajista enemmistö työskenteli yliopistoissa. Yli 40 prosenttia vastaajista ei ilmoittanut olevansa töissä ja yli 65-vuotiaita vastaajia oli noin 15 prosenttia. Kaksi tieteellisen ammattias-

man ilmoittanut ei kertonut olevansa töissä. Yhtään vastaajaa ei ollut museoista, mutta kymmenesosa vastanneista työskenteli arkistoissa ja kahden työpaikka oli kirjasto. Arkisto- ja kirjastoalan vastaajista yksikään ei ilmoittanut akateemista tutkimustyötä vastaavaa ammattiasemaa. (Taulukko 6.)

Taulukko 6. Vastaajien taustatiedot tieteellisen ammattiaseman mukaan jaoteltuna

DEMOGRAFISET TAUSTATEKIJÄT		Tieteellinen ammatti- ase ma	Ei- tieteellistä ammatti- ase maa	Vastaajia yhteensä n=112	%:a
Sukupuoli	Nainen	8	67	75	67 %
	Mies	7	30	37	33 %
	Yhteensä (n) kpl	15	97	112	100 %
Ikä	Alle 25 v	1	3	4	4 %
	25–34 v	1	15	16	14 %
	35–44 v	4	12	16	14 %
	45–54 v	4	20	24	21 %
	55–64 v	4	31	35	31 %
	Yli 65 v	1	16	17	15 %
	Yhteensä (n) kpl	15	97	112	100 %
Ylin tutkinto	Ei tutkintoa	0	7	7	6 %
	Ylioppilas	0	8	8	7 %
	Ammatillinen tutkinto	0	24	24	21 %
	Alempi korkeakoulu	1	22	23	21 %
	Ylempi korkeakoulu	9	31	40	36 %
	Lisensiaatintutkinto	2	1	3	3 %
	Tohtorintutkinto	3	4	7	6 %
	Yhteensä (n) kpl	15	97	112	100 %
Työorganisaatio	Arkisto	0	11	11	10 %
	Kirjasto	0	2	2	2 %
	Museo	0	0	0	0 %
	Yliopisto	8	3	11	10 %
	Tutkimuslaitos	1	0	1	1 %
	Muu valtio-organisaatio	1	6	7	6 %
	Kunta	1	14	15	13 %
	Yksityinen	2	17	19	17 %
	Ei työorganisaatiota	2	44	46	41 %
	Yhteensä (n) kpl	15	97	112	100 %
Työkokemus tutkijana	Alle vuosi	1	0	1	1 %
	1–4 vuotta	1	4	5	4 %
	5–9 vuotta	6	1	7	6 %
	Yli 10 vuotta	7	7	14	13 %
	Ei kokemusta tutkijana	0	85	85	76 %
	Yhteensä (n) kpl	15	97	112	100 %
Suhteellinen jakauma	Yhteensä (%)	13 %	87 %	100 %	

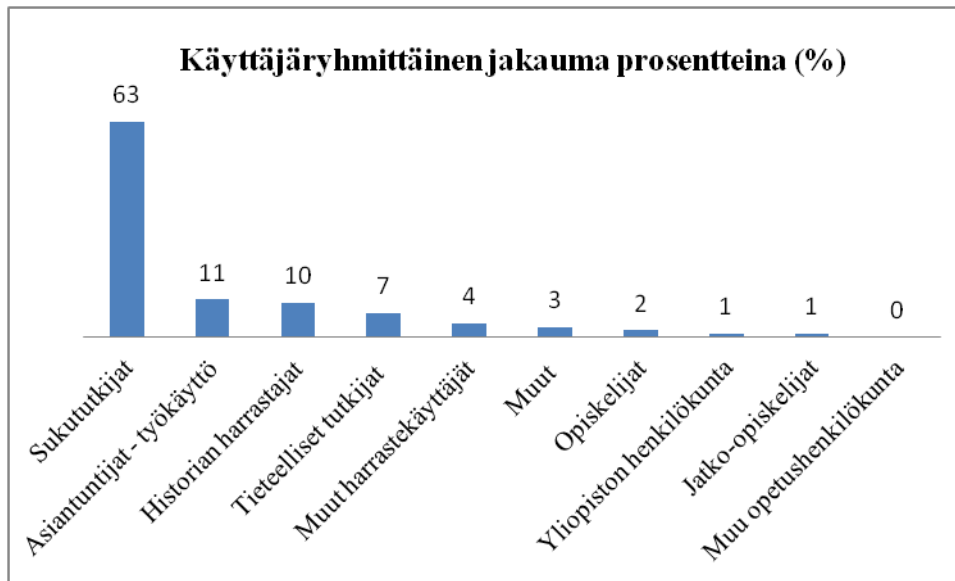
Tieteellisen ammattiaseman omaavia kyselyyn vastaajia lukumäärineen oli seuraavasti: 1 professori (työssä oleva), 10 tutkijaa/erikoistutkijaa, 2 tohtorikoulutettavaa, 1 tutkimusavustaja ja 1 analyytikko. Kaikkia kyselyssä (liite 2) mainittuja ammattiaseman mukaisia tieteellistä tutkimustyötä tekeviä henkilöryhmiä ei vastaajissa ollut. Tieteellisen ammattiaseman vastaajilla oli tyypillisesti yli kymmenen vuoden kokemus tutkimustyöstä. Lisäksi osalla sukututkijoiksi tai historianharrastajiksi itsensä määritelleistä vastaajista oli kokemusta tieteellisestä tutkimustyöstä yli vuodesta kymmeneen vuosiin. Täten tieteellisen tutkimustyön tausta oli todellisuudessa noin neljänneksellä vastaajista, vaikka vain noin 13 prosenttia ilmoitti olevansa tieteellinen tutkija kyselyn vastaushetkellä. (Taulukko 6.) Yksi esimerkki tieteellistaustaisista käyttäjistä oli eläkkeelle jäänyt professori, joka tekee nykyisin sukututkimusta. Hän luokitteli itsensä kyselyssä nykyisen roolinsa mukaisesti sukututkijaksi.

6.2 Digitaalisten palvelujen käyttäjäryhmät ja tieteenalat

Tämä alaluku 6.2 jakaantuu kahteen alalukuun ”6.2.1 Käyttäjäryhmät” ja ”6.2.2 Käyttäjien pää- ja alatieteiden alat”. Luvussa esitellään tutkimusaineistoon perustuvat käyttäjäryhmät esiintymisjakautumineen sekä digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen tieteelliset ja muut tutkijat tieteenaloittain kuvattuna. Luvussa selviää, minkälaisia käyttäjäryhmiä vastaajista muodostui ja mikä tieteenala oli edustetuin.

6.2.1 Käyttäjäryhmät

Tutkimusaineiston käyttäjäryhmiä koskevat tulokset esitetään kuvassa 3. Kyselyssä vastaajia pyydettiin valitsemaan yhdeksästä etukäteen luokitellusta vaihtoehdosta lähin käyttäjäryhmä, mihin he itse katsoivat kuuluvansa Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen käyttäjinä. Mikäli annetuista vaihtoehdoista mikään ei soveltunut vastaajan käyttäjäryhmäksi, vastaaja saattoi nimetä ja täydentää omaa käyttöönsä paremmin kuvaavan ryhmän kymmenenteen luokkaan. Kymmenes luokka oli nimeltään ”Muut käyttäjien luokittelemat ryhmät”, josta kuvassa 3 käytetään lyhennettä ”Muut”. Luokkaan ”Muut” yhdistettiin kaikki yksittäiset ehdotukset, joita aineistossa oli vain marginaaliset kolme esitystä.

Kuva 3. Vastausten (n=112) suhteellinen käyttäjryhmittäinen jakauma

Sukututkijat muodostivat Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston digitaalisten kulttuuri-perintöaineistojen käyttäjistä selkeästi suurimman ryhmän, sillä lähes 2/3 kaikista vastaajista ilmoitti olevansa sukututkijoita. Asiantuntijat (työkäyttö), historian harrastajat ja tieteelliset tutkimuskäyttäjät olivat seuraavaksi suurimmat ryhmät kukin noin kymmenen prosentin osuudella. Tieteellisen tutkimuskäytön 9 prosentin osuus muodostui tieteellisten tutkijoiden, yliopiston henkilökunnan ja jatko-opiskelijoiden vastauksien yhdistämisestä. Kaikki muut ryhmät olivat pieniä sukututkijoihin verrattaessa. Muuta opetushenkilökuntaa ei tutkimusaineiston vastaajista edustanut kukaan ja muita harrastekäyttäjiä kuin historianharrastajia oli erittäin vähän.

6.2.2 Käyttäjien pää- ja alatieteiden alat

Digitaalisten palvelujen käyttäjiä pyydettiin valitsemaan seitsemästä päätieteenalasta omaa koulutustaan ja tutkimustaan vastaava päätieide, mikäli vastaaja oli tutkimustyötä tekevä. Tutkimusaineiston käyttäjät edustivat neljää seitsemästä päätieteenalasta – luonnontieteitä, tekniikkaa, yhteiskuntatieteitä ja humanistisia tieteitä. Humanistiset tieteet olivat edustetuin päätieteenala. Käyttäjien valinnat kohdistuivat yhdelletoista eri alatieteenalalle, mitkä ovat lähemmin tarkasteltavissa taulukosta 7.

Vastaajien tieteenaloihin liittyvät kyselyvastaukset sisälsivät joitakin keskenään ristiriitaisia tietoja, kuten esimerkiksi kaksi vastaajaa oli valinnut päätieteeksi yhteiskuntatieteet, mutta alatieteeksi humanististen tieteiden luokan ”Historia ja arkeologia”. Nämä

tulkittiin kyselyn täytössä tapahtuneiksi virheiksi, jonka seurauksena vastauksien pää-tiede oikaistiin alatieteen mukaisiksi valinnoiksi. (Taulukko 7.)

Taulukko 7. Vastaajien ilmoittamat pää- ja alatieteiden tutkimusalat

Vastaajien ilmoittamat pää- ja alatieteiden tutkimusalat	Luonnon-tieteet	Bio- ja ympäristö-tieteet	Tekniikka	Lääke- ja terveys-tieteet	Maatalous- ja metsä-talous-tieteet	Yhteis-kunta-tieteet	Huma-nistiset tieteet	Yhteensä
Päätieteet, vastauksia yhteensä	1	0	1	0	0	4	14	20
Alatieteet								
* Ympäristötekniikka	1							1
* Arkkitehtuuri			1					1
* Liiketaloustiede						1		1
* Media- ja viestintätieteet						1		1
* Muut yhteiskuntatieteet						1		1
* Oikeustiede						1		1
* Sosiologia						1		1
* Esittävät taiteet							1	1
* Historia ja arkeologia							21	21
* Muut humanistiset tieteet							2	2
* Informaatiotieteet							1	1
Alatieteet, vastauksia yhteensä	1	0	1	0	0	5	25	32

Vastaajat tekivät alatiedevalintoja selkeästi enemmän kuin päätiedevalintoja, mikä näkyy taulukossa päätieteen ja alatieteen vastausmäärien eroina. Humanistiset tieteet olivat tieteellisten vastaajien enemmistön päätiede 80/20-suhteella muihin esille nousseisiin tieteisiin nähden ja yhteiskuntatieteet olivat toisella sijalla, kuten taulukosta 7 voi havaita. Samoin ”historia ja arkeologia” oli selvästi edustetuimman alatiede 2/3-enemmistöosuudella kaikkiin muihin alatieteisiin nähden. Tieteellisten käyttäjien suuren enemmistön muodostivat historioitsijat. (Taulukko 7.)

6.3 Kulttuuriperintöpalvelujen yleinen tuntemus ja käyttötarkoitus

Tässä aluvuossa tuodaan esille tuloksia tutkimusaineiston vastaajien näkemyksistä, kuinka tunnettuja tutkielman kohteena olevat kolme digitaalista verkkopalvelua olivat: Kansallisarkiston Digitaaliarkisto, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot – Digi ja Kansalliskirjaston aineistot Doria-julkaisuarkistossa. Samalla taulukon 8 koosteesta on nähtävissä käyttäjien arviot edellä mainittujen digitaalisten palveluiden ajallisen käytön (käyttöiheys) jakautumisesta asteikolla viikoittaisesta käytöstä satunnaiseen käyttöön tai siihen, ettei palvelua käytetä lainkaan. Fyysisiä aineistoja, niiden käyttöä ja käyttämättömyyttä tuodaan esille digitaalisiin aineistoihin vertailtavuuden vuoksi taulukossa

9, jolloin muun muassa painettujen ja digitaalisten käyttömuotojen vertailut ovat mahdollisia. Luvun päätteeksi tehdään vielä katsaus Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston fyysisten sekä digitaalisten aineistojen käyttämättömyyden syihin.

Käyttäjiltä kysyttiin, mitä seuraavassa taulukossa 8 esitettyjä verkkopalveluja vastaaja käyttää, ja kuinka usein hän niitä käyttää. Tulokset osoittivat, että lähes kaikki tuntevat Kansallisarkiston Digitaaliarkiston palveluna. Lisäksi enemmistö ilmoitti käyttävänsä sitä viikoittain tai vähintään kuukausittain. Kansalliskirjaston digitoidut aineistot palvelu Digi oli myös suurimmalle osalle vastaajista tuttu, mutta sen käytön tiheys jakaantui tasaisemmin eri vaihtoehtojen kesken. Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot Doria-julkaisuarkistossa sen sijaan olivat selkeästi näistä palveluista käyttäjille tuntemattomampia, sillä 2/5 vastaajista ei tunnistanut palvelua lainkaan. Yli puolet vastaajista tunnisti ja kertoi käyttävänsä Doriassa olevia Kansalliskirjaston digitaalisia aineistoja. Viikoittain Doriaa käytti vain alle 10 prosenttia käyttäjistä, kun satunnaisia käyttäjiä oli runsas neljäsosa. Mikäli tarkastellaan kaikkia palveluita yhdessä, voidaan todeta, että Digitaaliarkisto ja Digi olivat vastaajien hyvin tuntemia palveluita. Erityisesti Digitaaliarkistoa käytettiin lähes viikoittain, Digiä viikoittain tai kuukausittain, mutta myös satunnaisesti. Vastaavasti Dorian käyttö voitaneen nähdä enemmän satunnaisena, kun näiden kahden muun palvelun käyttö oli säännöllisempää.

Taulukko 8. Kohdepalvelujen käytön tuntemus ja käyttötiheys prosentteina

Vastauksien määrä n = 112	En ole käyttänyt %:na	Viikoittain %:na	Kuukau- sittain %:na	Vuosittain %:na	Satun- naisesti %:na	Yhteensä %
Kansallisarkiston Digitaaliarkisto	3	59	23	5	10	100
Kansalliskirjaston digitoidut aineistot - DIGI	9	27	23	12	29	100
Kansalliskirjaston aineistot DORIA- julkaisuarkistossa	40	8	14	9	29	100

Koska lähes kaikki vastaajat olivat Kansallisarkiston käyttäjiä, voitiin tutkimusaineistosta erotella Kansallisarkiston käyttäjistä ne vastaajat, jotka eivät käyttäneet Kansalliskirjaston digitaalisia palveluja joko lainkaan tai käyttö kohdistui vain toiseen sen verkkopalveluista. Vain seitsemän Kansallisarkiston Digitaaliarkiston käyttäjää ei käyttänyt

Kansalliskirjaston kumpaakaan verkkopalvelua. Digitaaliarkiston 109 käyttäjästä 100 henkilöä (92 %) käytti Kansalliskirjaston Digiä ja 65 vastaajaa (60 %) kertoi käyttävänsä myös Kansalliskirjaston aineistoja Doria-julkaisuarkistossa.

Taulukko 9. KA:n ja KK:n fyysisten ja digi-aineistojen käytön vertailua

Käyttö ja käytön tarkennukset Vastaaaja n=112	Kansallisarkisto			
	Fyysiset aineistot		Digitaaliset aineistot	
	Käyttää %	Ei käytä %	Käyttää %	Ei käytä %
Tieteellinen tutkimus	18 %	82 %	21 %	79 %
Opetus	6 %	94 %	10 %	90 %
Sukututkimus	54 %	46 %	87 %	13 %
Muut tarkoitukset	11 %	89 %	20 %	80 %
Tieteellisen tutkimuksen lisätiedot	"Sukuartikkelien kirjoittaminen" ja "Kirjan kirjoittaminen"		"Kirjan kirjoittamista"	
Opetuksen lisätiedot	"Opetusta on vähemmän"		-	
Sukututkimuksen lisätiedot	"Talo- ja venehistoriikkien lähdeaineistona"		"Talo- ja venehistoriikkien lähdeaineistona"	
Lisätietoja käyttötarkoituksista	"Käytän työssäni", "Epätieteellisen tutkimuksen lähdeaineistoina", "Tietokirjoittamisen lähdeaineistoina", "Etsin historioitsijan apuna aineistoja", "Paikallishistoria" ja "Kylähistoria"		"Ainoastaan työasioissa, ja silloinkin satunnaisesti", "Ajankuluksi", "Aluehistorian tutkimuksessa", "Arkistotyössäni käytän aineistoja", "Asiantuntijaviranomainen", "Blogistina, historiatietojen hakuun", "Epätieteellisen tutkimuksen lähdeaineistoina", "Historioitsijan apuna", "Historiatietojen hakuun", "Kylähistoria", "Paikallishistorian tutkimuksessa", "Tiedon haku ja viestintä", "Tiedonhaussa oman arkiston asiakkaille", "Tietokirjan lähteet", "Tietokirjoittamisen lähdeaineistona", "Työkäyttö" ja "Työssäni"	
Käyttö ja käytön tarkennukset Vastaaaja n=112	Kansalliskirjasto			
	Fyysiset aineistot		Digitaaliset aineistot	
	Käyttää %	Ei käytä %	Käyttää %	Ei käytä %
Tieteellinen tutkimus	13 %	87 %	20 %	80 %
Opetus	4 %	96 %	9 %	91 %
Sukututkimus	34 %	66 %	69 %	31 %
Muut tarkoitukset	4 %	96 %	13 %	87 %
Tieteellisen tutkimuksen lisätiedot	"Kirjan kirjoittaminen"		"Kirjan kirjoittamista"	
Opetuksen lisätiedot	-		-	
Sukututkimuksen lisätiedot	-		"Historiallinen sanomalehtikirjasto"	
Lisätietoja käyttötarkoituksista	"Blogistina", "Epätieteellisen tutkimuksen lähdeaineistoina", "Tietokirjoittamisen lähdeaineistoina" ja "Etsin historioitsijan apuna aineistoja"		"Aluehistorian tutkimuksessa", "Blogistina, historia-haut", "Epätieteellisen tutkimuksen lähdeaineistoina", "Historioitsijan apuna", "Historiallinen sanomalehtikirjasto satunnaisesti työssäni", "Lisätietona historiaan ja huvikseni viihdytän itseäni", "Luen ajankuluksi", "Paikallishistorian tutkimuksessa", "Tiedon haku ja viestintä", "Tiedonhaussa oman arkiston asiakkaille", "Tietokirjan lähteet", "Tietokirjoittamisen lähdeaineistona", "Työkäyttö", "Työssäni kirjastossa"	

Taulukossa 9 kuvataan sekä Kansallisarkiston että Kansalliskirjaston fyysisten ja digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen käyttöä tieteellisen tutkimuksen, opetuksen ja/tai sukututkimuksen lähdeaineistoina sekä muihin käyttötarkoituksiin. Tutkimusaineiston vastaajat käyttivät suhteessa enemmän digitaalisia kuin fyysisiä aineistoja kaikissa edellä kuvatuissa käyttötapauksissa koskien kummankin muistiorganisaation käyttöä. Kansallisarkiston aineistojen käyttö tieteellisen tutkimuksen lähdeaineistoina oli lähes sa-

mansuuruista verrattaessa digitaalisten ja fyysisten aineistojen käytön suhteita toisiinsa, digitaalisen käytön ollessa näistä hieman suurempi. Kummankin organisaation sekä fyysisiä että digitaalisia aineistoja käytettiin melko vähän opetustarkoituksiin. Kansallisarkiston aineistojen käyttö kokonaisuudessaan kaikissa käyttötarkoituksissa ylitti Kansalliskirjaston aineistojen käytön, mutta tieteellisen tutkimuksen lähdeaineistojen käytössä molempien muistiorganisaatioiden digitaalisia aineistoja käytettiin lähes yhtä paljon. Tämä voitaneen vastausten perusteella tulkita historiallisen sanomalehtikirjaston ansioksi. Kummankin organisaation molempia aineistomuotoja käytettiin paljon sukututkimuksen lähteinä, mutta digitaalisten lähteiden käyttö oli silti huomattavasti yleisempää kuin fyysisten aineistojen käyttö. (Taulukko 9.)

Taulukon 9 lisätietoja tarkastelemalla paljastui myös käytön tarkennuksia, joissa tieteellisten tutkijoiden käyttö liittyi esimerkiksi kirjan kirjoittamiseen tai paikallishistorian tutkimukseen. Aineistoja käytettiin yleensä historiatiedon, mutta myös viihteen ja ajankulun vuoksi, sekä toisinaan aineistojen käyttö selittyi työllä, kuten arkiston asiakkaille tehtävillä tiedonhauilla.

Vastaajat erittelivät useita syitä, miksi he eivät käytä Kansallisarkiston tai Kansalliskirjaston *fyysisiä* kulttuuriperintöaineistoja. Maantieteellinen etäisyys oli näistä syistä merkittävin ja käyttäjäryhmistä riippumaton käyttämättömyyden syy. Tutkittavat aineistot sijaitsevat usein käyttäjästä fyysisesti kaukana. Osa käyttäjistä ilmoitti suoraan, ettei heillä ole edes tarvetta fyysisten aineistojen käyttöön, koska digitaaliset aineistot ovat jo korvanneet käyttötarpeita. Etäisyyden ohella fyysisten aineistojen tuntemattomuus, saatavuus, löydettävyyden ja kaukolainojen maksullisuus estivät alkuperäisaineistojen käyttöä, samoin kuin aukioloajat työssäkäyvien aikapulaan yhdistettyinä, olivat syitä näiden fyysisten aineistojen käyttämättömyydelle. Harvinaisemmat mainitut käyttämättömyyden syyt johtuivat käyttäjien sairauksista, toimimisesta omaishoitajina tai jopa peloista suurta laitosta (Kansallisarkistoa) kohtaan. Kaikki vastaajat eivät myöskään tiedäneet, että Kansalliskirjasto on avoimessa käytössä ja palvelee kaikkia tiedontarvitsijoita.

Vastauksia analysoimalla voidaan raottaa hieman syitä, miksi käyttäjät eivät käytä Kansallisarkiston tai Kansalliskirjaston *digitaalisia* kulttuuriperintöaineistoja. Näiden digitaalisten aineistojen käyttöä estää esimerkiksi tiedon puute koskien molempien kohdeorganisaatioiden palvelutarjontaa ja sisältöjä. Käyttäjät tosin tunnistivat myös omaa rooliaan ja katsoivat, että oma perehtymättömyys aineistoihin oli ylipäätään yksi digi-

taalisten aineistojen tutkimuskäyttöä estävä syy. Mikäli käyttäjä ei tuntenut riittävää kiinnostusta aineistoihin tutustumiseen, eikä pakottavaa tarvetta ilmennyt, jäi perehtyminen tarjolla oleviin sisältöihin toteuttamatta. Palvelujen hakemistot koettiin ylimalkaisina, eivätkä aineistot aina ole digitaalisina saatavilla kokonaisuuksina, millä on oma vaikutuksensa käyttöön. Joskus alkuperäisestä aineistosta oli nähtävissä yksityiskohdat paremmin kuin digitaalisesta kopiosta.

Seuraavaksi tuodaan käyttäjien organisaatioittain (ensin KA, sitten KK) yksilöimiä digitaalisten kulttuuriperintöaineiston käyttämättömyyden syitä. *Kansallisarkiston* kohdalla palvelujen tekninen toimimattomuus aika ajoin tai pidemmät huoltojaksot, kuten Digitaalarkiston sulkeutuminen keväällä 2015 estivät luonnollisesti palvelujen käyttöä. Kulttuuriperintötuottajien aineistot eivät välttämättä ole myöskään kaikkien tutkimuksen keskeisintä aineistoa, vaan käyttö kohdistuu muunlaisiin lähteisiin. Toisinaan käyttäjillä ei ole aikaa perehtyä aineistoihin niin syvästi kuin tutkimuskäyttö edellyttäisi, jolloin ne hylätään. Nimenomaisesti *Kansalliskirjaston* osalta käyttöä estävinä syinä vastaajat esittivät, että uudemmat aineistot ovat vielä joko digitoimatta tai aineistoihin ei ole käyttöilupia, eli vapaa verkkokäyttö ei ole mahdollista. Tiedon puute erityisesti Kansalliskirjaston digitaalisista aineistoista mainittiin syinä, miksi näitä ei käytetä.

6.4 Digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen tutkimus- ja muu käyttö

Digitaalisilla kulttuuriperintöaineistoilla tehdään tutkimustyötä. Eniten kulttuuriperintöaineistoja käytettiin tutkimusaineiston mukaan sukututkimuksen lähdeaineistoina (71 %), mutta niitä käytettiin lisäksi jonkin verran sekä suunnittelu- ja kehitystyön (5 %) tukena että varsinaiseen tieteelliseen tutkimukseen (16 %). Tieteellinen tutkimuskäyttö jakaantui empiiriseen (11 %) ja teoreettiseen tutkimukseen (5 %). Tutkimusaineiston vastaajista vain 9 henkilöä ei tehnyt minkään tyyppistä tutkimusta digitaalisia kulttuuriperintöaineistoja hyödyntäen. Vastaajat hakivat kulttuuriperintöaineistojen sisällöistä tietoa muun muassa paikallishistorian selvityksiin ja yleistajuisten tietokirjojen pohja-aineistoiksi sukututkimuksen lisäksi.

Huomioitavaa näissä digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen tutkimus- ja muun käytön osuuksien selvityksissä oli se, että toisiaan merkitykseltään lähellä olevia kysymyksiä kysyttiin eri sanoin tai pienin merkityseroin useamman kerran. Tästä johtuen tulokset erosivat suhteellisina osuuksina toisistaan jonkin verran, mutta tutkimuskäytön jakau-

tuminen eri osa-alueisiin nähden pysyy kuitenkin mittasuhteiltaan samankaltaisena. Esimerkiksi sukututkimus (63 % ja 71 %) oli koko ajan ylivoimaisesti käytetyin tutkimusmuoto. Koko aineiston tieteellisen tutkimuksen osuudet jakaantuivat tieteelliseen tutkimuskäyttöön (16 %), tieteellisiin tutkijoihin ammattiaseman mukaan eroteltuina (13 %) ja tieteellisten tutkijoiden osuuteen käyttäjärühmävalintana (7 % tai 9 %). Erot syntyivät esitetyistä kysymyksistä ja vertailukohteista. Kokonaisuudessaan reilut 90 prosenttia vastaajista kertoi tekevänsä tutkimusta, ja vain vajaa 10 prosenttia katsoi, ettei käyttö liittynyt tutkimukseen millään tavoin.

Seuraavissa taulukoissa 10 ja 11 esitetään ensin Kansallisarkiston Digitaaliarkiston, sitten Kansalliskirjaston Digin ja Dorian palveluissa olevien aineistojen, arkistojen sekä kokoelmien käyttöä tarkennuksineen. Taulukon sarakkeet kuvaavat joko käyttöä, aineiston hyödyllisyyttä tutkimuksen tai muun käytön kannalta, tai sitä, että aineistolaji tai kokoelma oli sisällöltään vastaajille tuntematon.

Taulukko 10. KA:n Digitaaliarkiston käyttö ja aineistolajien tunnettuus (%)

Digitaaliarkiston aineistolajien/arkistojen käyttö %	Käytän	Ei hyödyllinen tutkimukselleni	Ei hyödyllinen kannaltani	En tunne sisältöjä	Vastauksien jakauma %	Vastaajien tarkennuksia esimerkkeinä
Viranomaisen asiakirjoja n=109	85	2	5	8	100	sukututkimus, kirkonkirjat, rippikirjat, henkikirjat
Yhteisöjen ja yhdistysten asiakirjoja n=101	30	13	13	44	100	ei näitä ole diginä
Yksityisten asiakirjoja n=102	36	11	12	41	100	mutta ei näitä juuri ole diginä
Yritysten asiakirjoja n=102	23	12	18	47	100	mutta ei näitä juuri ole diginä
Muita asiakirjoja n=97	43	10	10	37	100	sotilasasiakirjoja
Karttoja ja piirustuksia n=107	80	4	7	9	100	virkatalon karttoja, isojakokarttoja
Muita aineistoja, mitä? n=77	19	8	12	61	100	kirkonkirjat, henkikirjat, museoarkistot, sanomalehtiä, valokuvia

Digitaaliarkiston aineistoista suurin käyttö kohdistui viranomaisasiakirjoihin, kuten sukututkimuksessa erityisesti käytettäviin kirkonkirjoihin ja henkikirjoihin sekä kartta-aineistoihin. Vastaajien tarkennuksista kävi ilmi, että osa vastaajista sijoitti kirkonkirjoja, henkikirjoja ja sotilasasiakirjoja muihin asiakirjoihin sekä aineistoihin viranomaisarkistojen sijaan. Vastausten tarkastelu tarkennuksineen osoittaa sitä, että viranomaisasiakirjojen käyttöprosentti oli todellisuudessa vielä korkeampi kuin 85 prosenttia.

Muut Digitaaliarkiston aineistolajit viranomaisasiakirjat ja kartat poissulkien olivat myös melko tuntemattomia lähes puolelle vastaajista. Käyttäjiä hyödyttivät vähiten yritysten asiakirjat, mitkä eivät Kansallisarkiston tyypillisintä aineistoa olekaan. Tutkimuksen kannalta hyödyttömimpinä aineistolajeina vastaajat näkivät yhteisöjen ja yhdistysten asiakirjat, mutta vähäisin määrin. (Taulukko 10.)

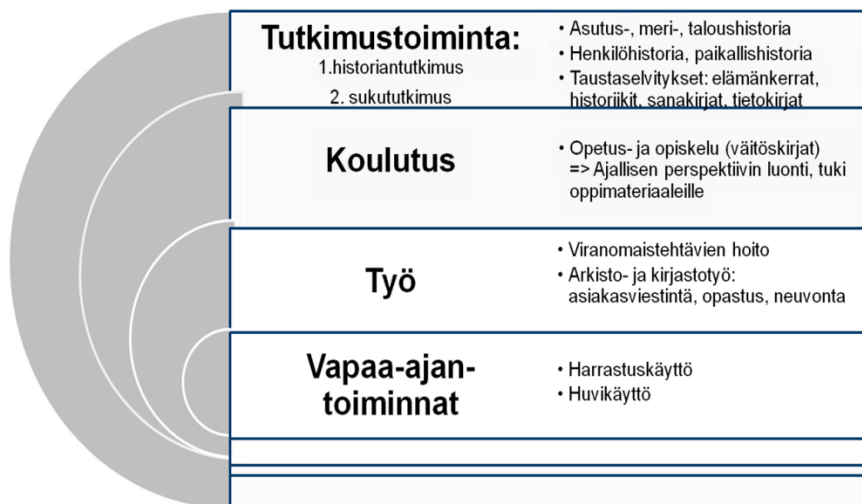
Taulukko 11. KK:n Digin ja Dorian aineistolajien sekä kokoelmien tunnettuus ja käyttö

Kansalliskirjaston digitaalisten aineistolajien ja kokoelmien käyttö ja tunnettuus						
DIGI-palvelu %	Käytän	Ei hyödyllinen tutkimukselleni	Ei hyödyllinen kannaltani	En tunne sisältöjä	Vastauksien jakauma %	Vastaajien tarkennuksia esimerkkeinä
Aikakauslehtiä n=104	52	10	13	25	100	"esim. venelehtien artikkeleita"
Pienpainatteita - Teollisuushinnastot n=102	31	14	23	32	100	"satunnaisesti"
Sanomalehtiä n=108	87	3	3	7	100	"Olen satunnaisesti käyttänyt, en työn yhteydessä", "taloihin, veneisiin ja niiden omistajiin liittyviä lehtijuttuja"
Doria-julkaisuarkisto %	Käytän	Ei hyödyllinen tutkimukselleni	Ei hyödyllinen kannaltani	En tunne sisältöjä	Vastauksien jakauma %	Vastaajien tarkennuksia esimerkkeinä
A. E. Nordenskiöldin karttakoelema n=102	18	11	8	63	100	
Aarteet n=101	26	7	6	61	100	
Helmi (näytteitä) n=104	26	8	8	58	100	
Klassikkokirjasto n=101	6	18	16	60	100	
Kuva-arkisto n=104	46	2	7	45	100	"olen tehnyt hakuja, mutta nykyisiin projekteihin ei löytynyt lähteitä", "täytyypä tutustua"
Maantie de ja matkailu n=102	11	15	14	60	100	"täytyypä tutustua"
Pergamenttikirjeet n=101	5	14	10	71	100	
Program-blad - tapahtumia Helsingissä 1882–1916 n=101	5	14	12	69	100	"kiinnostaisi kyllä"
Pienpainatteet (valikoima eri ryhmiä) n=100	24	9	8	59	100	"kiinnostaisi kyllä", "täytyypä tutustua"
Samuli Paulaharjun teoksia n=101	22	9	11	58	100	
Suomen karttoja ja kartastoja n=105	53	4	3	40	100	"aiempiin projekteihin on löytynyt lähteitä"
Travel-matkakertomuksia Suomesta n=100	10	13	11	66	100	
Turun akatemian väitöskirjat n=101	11	10	8	71	100	
Urho Kekkosen julkaistu tuotanto n=101	2	16	14	68	100	

Kansalliskirjaston Digin sanomalehdet olivat selkeästi sekä tunnetuin että käytetyin aineistolaji kaikkia kohteena olevia Kansalliskirjaston aineistolajeja ja kokoelmia toisiinsa verrattaessa. Kansalliskirjastolla on pienpainatteita sekä Digissä että Doriassa. Digissä pienpainatteiden käyttö oli suhteellisesti verrattaessa vähäisintä ja pienpainatteen tuntemattomampia sanoma- ja aikakauslehtiin verrattuina. Toisaalta Digissä on käytettävissä vain yksi ryhmä pienpainatteita (Teollisuuden hinnastot) satojen sanoma- ja aikakauslehtinimekkeiden joukossa, millä saattaa olla oma vaikutuksensa. Neljännes tai sitä enemmän käyttäjistä ei tuntenut aikakauslehtien tai Teollisuuden hinnastojen pienpainatteiden sisältöjä. (Taulukko 11.)

Doriassa Suomen kartat ja kartastot Kuva-arkiston kokoelmien kanssa olivat käytetyimpiä aineistoja, vaikka suurelle osalle tutkimusaineiston vastaajista Dorian kokoelmat olivatkin pääosin tuntemattomia. Tuntemattomimmat aineistot olivat Pergamenttikirjeet ja Turun akatemian väitöskirjat. Klassikkokirjasto koettiin vähiten hyödyttävän omaa tutkimusta tai muuta käyttöä. Osa vastaajista ilmaisi lisäksi kiinnostuksensa ja halunsa tutustua lähemmin Doriassa oleviin Kansalliskirjaston aineistoihin. (Taulukko 11.)

Digitaalisia kulttuuriperintöaineistoja käytetään mitä erilaisimpiin tutkimuksiin, kiinnostuksen kohteena olevien aiheiden mukaiseen tiedonhankintaan sekä tiedonhakuun. Käyttäjien vastauksien sisältöjen avainsanoilla koodauksen, järjestämisen ja analysoinnin tuloksena digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen käyttötarkoituksista erottautui neljä käyttötyyppiä. Ne ovat tutkimustoiminta, vapaa-ajantoiminnat, koulutus ja työ. (Kuva 4.)

Kuva 4. Käytön tyypit ja osa-alueet

Tutkimustoiminta jakaantui kahteen alatyypin: historian tutkimukseen ja sukututkimukseen. Tutkimustoiminnan käyttökohteina aineistosta nousi esille asutus-, meri-, taloushistoria ja kotiseutuun liittyvä paikallishistorian tutkimus sekä suurimpana erityisesti sukututkimukseen kytkeytyvä henkilöhistoriallinen tutkimus. Historiantutkimuksessa aineistoja kerrottiin käytetyn kirjallisten painettujen että verkossa julkaistavien kirjojen ja artikkelien taustaselvityksissä, mutta myös historiikkien, elämäkertojen, sana- ja tietokirjojen lähdeaineistoina. (Kuva 4.)

Tieteelliset tutkijat käyttivät digitaalisia kulttuuriperintöaineistoja muun muassa historiallisten asutus- ja maankäyttöselvitysten tekoon (id8 ja id110), tietokirjan lähteinä (id50) ja merihistorian tutkimukseen (id82). Tieteellinen tutkija (id34) antoi yleisen esimerkin käyttötarkoituksistaan sekä sen jakautumisesta KA:n ja KK:n aineistoihin: ”Kansallisarkiston aineistoja monipuolisesti sukhistorian lähdeaineistona. Kansalliskirjaston digitaalista sanomalehtikirjastoa tieteelliseen tutkimukseen.” Koulutuksessa puolestaan erottautui opetus- ja opiskelutarkoitukset. Aineistoja käytettiin ylipäätään ajallisen perspektiivin luomiseen ja tukena oppimateriaaleille, mutta myös väitöskirjojen lähteinä ja tutkimusaiheiden taustojen selvittelyn tukena. Työkäytössä korostui erityisesti julkisen sektorin viranomaistehtävien hoito. Arkisto- ja kirjastotyössä niihin liittyi erilaista asiakasviestintää, asiakkaiden tiedonhankinnan opastusta ja neuvontaa. (Kuva 4.) Seuraavana esimerkki käyttötarkoituksista:

KA: elämäkertojen taustatutkimukseen, sukututkimukseen, KK: sanakirjan toimittamisen taustaselvittelyihin, elämäkertojen taustatutkimuksiin... (id103).

Sukututkimuksessa etsittiin suvun henkilöhistorian taustoja, eli ”lihaa luitten ympärille”, mitä ilmaisua sukututkijat itse käyttävät. Tällä tarkoitetaan suvun vaiheiden ja yhteiskunnallisten olojen kehityksen seuraamista: ”...mitä pitäjissä on tuolloin ollut yms. koululaitos, maanviljelys, lääkärikunta yms. kaupungit” (id54). Sanomalehdet olivat näissä merkittävä lähde, kuten eräs käyttäjä toi esille: ”Vanhoista sanomalehdistä mainintoja paikkakunnista ja sukuni jäsenistä.” Sukututkija (id72) kirjoitti: ”Etsin seurakuntien 1700- ja 1800-luvulla pitämistä rippikirjoista, lastenkirjoista ja kastettujen luetteloista henkilöitä sukututkimukseeni.” Sukututkimuksen merkitys sukututkijalle kiteytyi seuraavassa esimerkissä: ”Selvitän sukuni historiaa, lähinnä henkilöitä (esivanhempia) ja heidän elämäänsä pääosin rippikirjojen avulla. Tavoitteena ymmärtää mistä mikin sukuhaara on kotoisin ja millainen elämäntarina henkilöillä on.” (id98).

Vapaa-ajantoiminnot jakaantuvat harrastus- ja huvikäyttöön. Harrastuskäyttö painottui pääosin erilaisiin historia-aiheisiin tutkimusaiheisiin, kuten tietyn historiallisen purjeveeneen rakentamiseen ja sen vaiheisiin tai Puolustusvoimien varusteisiin ja hankintoihin, tietyn huvila-alueen asuttamiseen, isoisoisän konkurssitietoihin tai sotakorvausasiakirjojen tutkimiseen. Aineistoja käytettiin myös huvin vuoksi ja niitä selailtiin ilman täsmentyneitä päämääriä tai sen kummempia pitempiaikaisia käyttötarkoituksia, kuten vastaaja id107: ”Historia kiinnostaa, mutta monesti haen tietoa ”nice to know” -periaatteella.” Toisaalta käyttötarkoitus voi olla hyvinkin täsmentynyt, kuten historian harrastajalla (id106): ”Aluehistorian kartoittamiseen metallinetsintäharrastuksen puitteissa.” Historian harrastajan käyttötarkoitus voi olla myös paikallishistoriikin laadinta tai blogin kirjoitus. Digitaalisia kulttuuriperintöaineistoja luettiin myös vain huvin vuoksi ja selailtiin henkilökohtaisen kiinnostuksen mukaan edeten. (Kuva 4.)

Tieteellisten tutkijoiden tutkimusaiheet ja teemat olivat enimmäkseen historiantutkimuksen alueelta, joissa kiinnostuksen kohteina olivat asutus- ja maankäyttö, 1800-luvun historiakulttuuri ja historiankirjoituksen historia, historialliset tapahtumat kuten kirkolliset ja sotatapahtumat sekä rajamerkit. Tutkimusaiheiden laajuuden kirjoja ilmentävät seuraavat esimerkit: arkeologia, metallurgia, kaivosteollisuus, rautakausi Suomessa, vironsuhteet, heimotyö, historiallinen maantiede, geoinformatiikka, tilastot sekä Viipurin alue. Usea tieteellinen tutkija mainitsi tekevänsä myös sukututkimusta.

Opiskelijoiden aihepiirit liittyivät Kakolan vankimielisairaalan viranomaisaineistoihin ja niiden erityispiirteisiin sekä lapsuuteen. Asiantuntijoiden käyttäjäryhmästä kukaan ei tuonut esille erikseen tutkimusaihetta tai tiettyä teemaa. Olisiko tähän syynä työikäytön tilannesidonnaisuus ja lyhytkestoisuus, jolloin varsinaista pitempiaikaista tutkimuskäyttöä ei asiantuntijoilla ole? Sukututkijoiden enemmistö jätti tutkimusaihetta koskevaan kysymykseen vastaamatta. Esille tulleita aiheita olivat paikkakuntatietojen selvitykset, paikallishistoria ja asutustutkimus. Historian harrastajien mielenkiinnon kohteina olivat henkilöt, paikkakunnat, maatalous, kappelit, sotilaiden varusteiden käyttökokemukset, raportit, ostot ja hinnastot, mutta myös kotimaisen huvielämän tutkiminen.

Tutkimuskäyttöön soveltuvimpia digitaalisia aineistoja vastaajien mielestä olivat erityyppiset viranomaisasiakirjat (29 mainintaa), joihin sisältyy muun muassa sosiaali- ja väestöhistoriallisia lähteitä kuten henkikirjat vouden- ja läänintileineen että maakirjoineen sekä kirkonkirjat ja oikeuslaitokseen liittyvät tuomiokirjat. Eniten yksittäisiä mai-

nintoja tutkimuskäyttöön soveltuvimmista aineistoista saivat kuitenkin kartat (13 mainintaa), viranomaisasiakirjoiksi luokiteltavat väestölaskentaan liittyvät kirkonkirjat (12 mainintaa) ja sanomalehdet (11 mainintaa). Näiden lisäksi aikakauslehdet, pienpainatteen ja valokuvat tuotiin omina suosikkiaineistoina esille. Yleisesti tieteelliseen tutkimuskäyttöön soveltuvina pidettiin kaikkia kulttuuriperintöaineistoja, mutta samalla korostettiin suuria sarjoja sekä aineistojen kunnossa olevia metatietoja ja sisältöjen haettavuutta. Seuraavat esimerkit ovat näytteitä tieteellisten tutkijoiden ajatuksista tutkimuskäyttöön soveltuvimmista aineistoista perusteluineen:

Laajimmin ehkä kirkon, oikeuslaitoksen ja nyttemmin myös armeijan tuottamat asiakirjat arkistopuolella. Sanoma- ja aikakauslehdet kirjastossa. Ne koskettavat tavalla tai toisella lähes kaikkia ihmisiä, ja mahdollistavat mitä erilaisimpia tutkimusnäkökulmia. Tietenkin muitakin aineistoja tarvitaan. (id34)

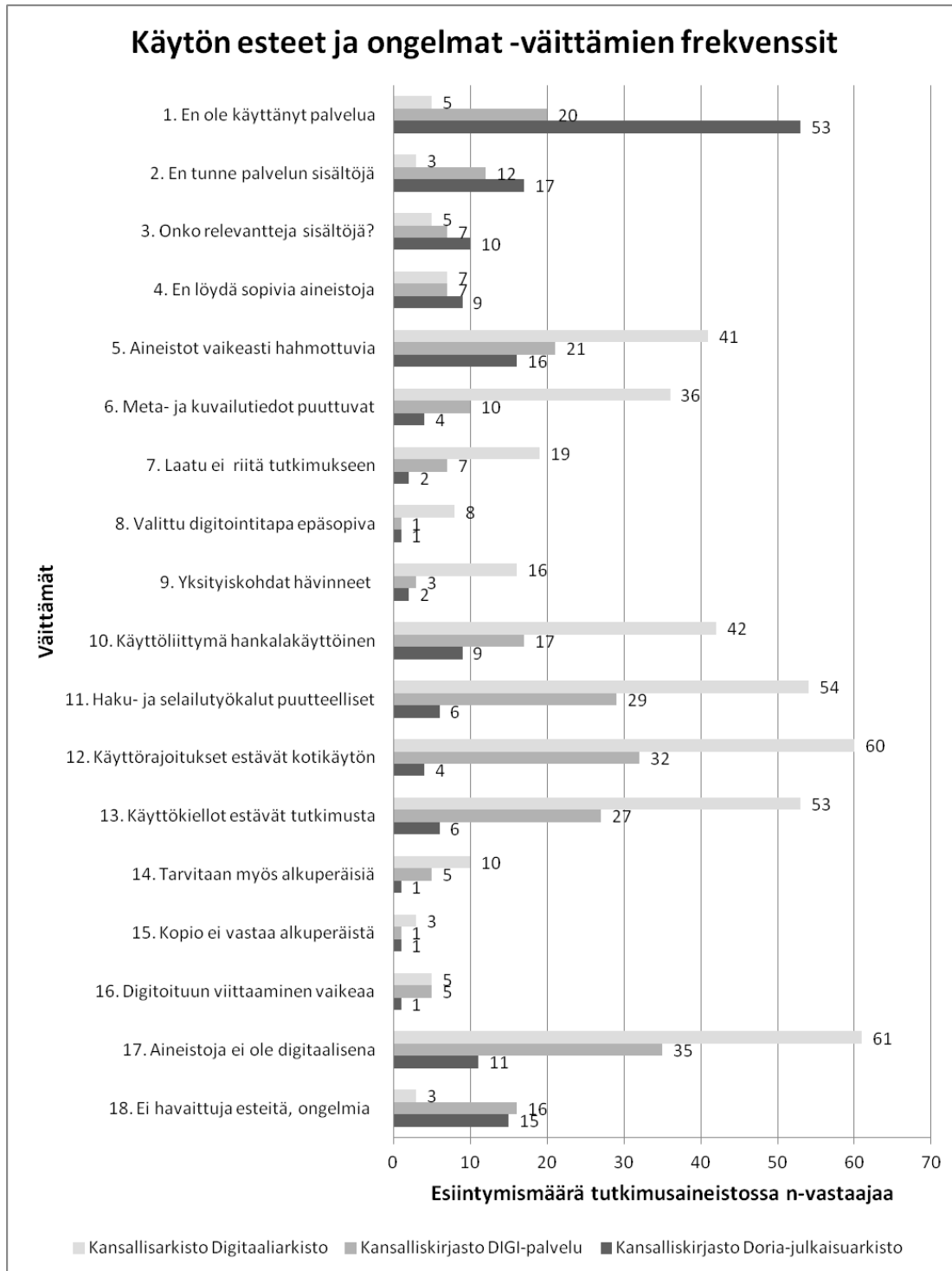
kartat, helpompi käyttää. kirkolliset asiakirjat, laaja käyttäjäkunta. nämä pitäisi digitoida originaaleista, ei mikrofilmeistä. tuomiokirjat, myös hake-misto (id110)

Etsittäessä tieteellistä tutkijatyyppiä kerätystä tutkimusaineistosta kaikki tutkimusluvun näytteet yhdistettyinä määrittyi käyttäjäryhmätarkastelun (vrt. aiempi ammattiasemamäärittäminen) perusteella näytteenmukainen kulttuuriperintöaineistojen käyttäjätyyppi. Olettaessa mukaan tieteelliset tutkijat, yliopiston henkilökunta ja tohtorikoulutuksessa olevat jatko-opiskelijat muodostui näiden ryhmien näytteiden yhdistelyn tuloksena seuraavanlainen tutkimusaineiston tieteellisten tutkimuskäyttäjien tyyppiluonnehdinta. Käyttäjä on 35–44-vuotias yliopistossa tutkijana tai erikoistutkijana työskentelevä mies, jolla on yli 10 vuoden työkokemus tutkimustyöstä. Hän on suorittanut ylemmän korkeakoulututkinnon historian ja arkeologian alalta, päätièdealan oltua humanistiset tieteet. Tämä tieteellistä tutkimusta tekevä henkilö käyttää sekä Kansallisarkiston että Kansalliskirjaston digitaalisia ja fyysisiä aineistoja empiirisen tutkimuksen tekemiseen.

6.5 Käyttäjien palveluissa kokemia esteitä ja ongelmia

Kyselyssä selvitettiin seuraavaan kuvaan 5 koottujen väittämien avulla, millaisia ongelmia käyttäjät ovat havainneet KA:n ja KK:n palvelujen käytön yhteydessä. Palvelut ovat kuvassa esitysjärjestyksessä: Kansallisarkiston Digitaaliarkisto, Kansalliskirjaston Digi ja Doria (liite 2, kysymykset 19, 22a-b). Kuvassa esitettyjen väittämien sanamuotoja on lyhennetty alkuperäisestä muodosta (liite 2). Luvun tarkoituksena on etsiä ku-

vassa 5 esitettyihin väittämiin perustuvia palvelujen välisiä eroja ja samankaltaisuuksia kohdatuista esteistä ja ongelmista.

Kuva 5. Havaitut esteet ja ongelmat digitaalisten verkkopalvelujen käytössä

Käytön esteet ja ongelmat hajaantuivat selkeästi useissa kohdissa toisistaan verkkopalveluja keskenään vertailtaessa. Ensimmäinen suuri ero oli palvelun tunnettuudessa ja

käytössä. Samalla kannattaa huomioida väittämän yksi ”*En ole käyttänyt palvelua*” painoarvo muihin nähden, sillä 53 vastaajaa ei ollut käyttänyt Doriaa lainkaan, mikä vaikutti luonnollisesti muiden väittämien esiintymiseen vähäisempinä mainintoina.

Kansallisarkiston Digitaaliarkisto oli tutkimusaineiston vastaajien (n=112) keskuudessa selkeästi tunnetuin ja käytetyin palvelu. Digitaaliarkiston käyttäjistä yli puolet koki ongelmallisimpana ensisijaisesti sen, ettei heidän tarvitsemiaan aineistoja ole vielä digitaalisena saatavilla, tai kotikäyttöä ja tutkimusta estävät aineiston pääosin tekijänoikeudelliset, mutta mahdollisesti myös muut käyttörajoitukset. Digitaaliarkiston tekninen infrastruktuuri koettiin myös haasteellisena, sillä vähintään kolmasosa vastaajista piti palvelun käyttöliittymää hankalana, haku- ja selailutyökaluja puutteellisina, aineistoja vaikeasti hahmottuvina sekä aineistojen meta- ja kuvailutietoja puutteellisina. (Kuva 5.)

Kansalliskirjaston digitoitujen aineistojen Digi-palvelussa vastaajat (n=92) näkivät osittain samoja ongelmia kuin Digitaaliarkistossa, mutta selkeästi pienemmässä mittakaavassa paitsi sen osalta, että meta- ja kuvailutiedot nähtiin vain vähäisessä määrin puutteellisina. Digin suurin ongelma on siinä, ettei uudempia aineistoja ole saatavissa. Doria-julkaisuarkisto oli monelle tuntematon palvelu, eikä sen sisällöllinen valikoima ollut hyvin tunnettu edes niiden vastaajien keskuudessa, jotka ilmoittivat käyttävänsä sitä. Kolmasosa heistä oli sitä mieltä, etteivät silti tunne palvelun sisältöjä. Toisaalta ne Doria-julkaisuarkiston vastaajat (n=59), jotka käyttivät palvelua ja tunsivat sisällöt, kokivat Dorian suhteellisen helppokäyttöisenä, digitointitavoiltaan, laadultaan yksityiskohtineen sekä meta- ja kuvailutiedoiltaan käyttöön pääosin hyvin soveltuvalta. (Kuva 5.)

Kuvassa 5 esitetyistä väittämistä kaikkia palveluja koskevana sekä kaikista pienimpänä esteenä ja ongelmana vastaajat pitivät väittämää 15, eli ”Kopio ei vastaa alkuperäistä”. Toisin sanoen näiden väittämien yhteydessä lähes kukaan vastaajista ei nähnyt digitaalista kopiota (surrogaattia) ongelmallisena. Digitoituun aineistoon viittaamista ei myöskään koettu vaikeana. Näitä kolmea palvelua verrattaessa väittämän ”18. Ei havaittuja esteitä ja ongelmia palvelun käytössä” avulla Doria nähtiin vähiten esteitä ja ongelmia vastaajille tuovana palveluna, Digi seuraavana ja Digitaaliarkiston käyttäjistä vain 3 vastaajaa näki, ettei ollut havainnut käyttöä haittaavia esteitä tai ongelmia lainkaan. KA:n Digitaaliarkiston käyttäjälle digitoinnin laadulla oli tutkimuksen kannalta keskeisempi ja korostetumpi merkitys kuin KK:n Digin tai Dorian käyttäjille, mikä saattaa heijastella digitoinnin laadun suurta epätasaisuutta Digitaaliarkiston sisällöissä.

Seuraavissa alaluvuissa tuon esille tutkimusaineiston avovastausten mukaisia aiemmin esitettyjä väittämiä täydentäviä käytön esteitä ja ongelmia, joita käyttäjät olivat havainneet digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen verkkopalvelujen käytön yhteydessä. Ensimmäisenä käsittelen Kansallisarkiston Digitaaliarkiston käytössä koettuja esteitä ja ongelmia sekä esitän kiitosterveisiä. Sen jälkeen on vuorossa Kansalliskirjaston Digiä ja Doriaa koskevat esteet ja ongelmakohdat sekä Kansalliskirjastolle osoitetut kiitosterveiset. Varsinaisia ratkaisuehdotuksia käsittelen luvun lopuksi vielä omana alalukunaan.

6.5.1 Digitaaliarkisto-palvelun esteitä, ongelmia ja kiitoksia

Digitaaliarkiston käyttäjistä 36 vastaajaa esitti edellä esitettyjen este- ja ongelmaväittämien lisäksi muita kokemiaan esteitä tai ongelmia, joita he olivat havainneet käyttäessään palvelua. Palvelun tekniset ongelmat, kuten käyttökatkot, ylikuormittuminen tai ylipäättään palvelun hitaus häiritsivät käyttäjiä. Käyttäjät liittivät näihin ongelmiin myös tiedotuksen puutteen. He halusivat tietää, mikäli palveluun oli tulossa teknisiä häiriöitä, ja mikä tulisi olemaan katkoksen arvioitu kesto aika. Toisaalta käyttäjille oli kuitenkin ensisijaisesti tärkeintä, että aineistoa ovat digitaalisesti saatavilla. Heillä oli riittävä ymmärrys palvelun teknisiä ongelmia tai puutteita kohtaan.

”Palvelu on hidas. Se ei ole este, mutta joskus ongelma.” (Sukututkija id20)

Sisältöjen osalta käyttäjien esteet ja ongelmat liittyivät saatavuuteen siten, että tarvittavia aineistoja on ylipäättään digitaalisina tarjolla ja saavutettavina käyttäjän omassa käyttöympäristössä sekä ajasta että paikasta riippumatta. Uudempia kirkonkirjoja, kuten rippikirjoja digitaalisessa muodossa, odottelee jo muutama käyttäjä, kuten esimerkiksi:

”Paljon aineistoa puuttuu vielä. Esim. kaikki kirkonkirjat ei ole digitoituina edes v:een 1915 saakka.” (Sukututkija, id 43)

Digitaaliarkiston käyttäjien sisältöjen saatavuutta ja saavutettavuutta häiritsivät kaikenkertyypiset aineistojen käyttörajoitukset, johtuivat ne sitten lainsäädännöstä, palvelun tuottajasta, aineiston luovuttajasta tai muista syistä. Digitaalinen kopio ei korvaa alkuperäistä aineistoa kaikissa tapauksissa. Erästä vastaajaa harmitti se, että Suomea koskevat vanhimmat asiakirjat ovat Ruotsissa, eikä käytettävissä Digitaaliarkiston kautta. Digitaaliarkisto sisältää erikielisiä aineistoja, mutta suomi ainoana hakukielenä nähtiin myös käytön esteenä. Kaikenkertyypiset digitoitujen aineistosisältöjen virheellisyydet ja arkistojen puutteet toi esille usea vastaaja. Käytön esteinä koettiin eri syistä johtuvat

virheellisyydet, kuten sellaiset, että digitoiduista aineistoista puuttuu sivuja, samoja sivuja on digitoitu useaan kertaan, tai aineistoja ei ole digitoitu kokonaisuuksina. Tämän-tyyppiset ongelmat olivat sidoksissa työhön digitointiprosessin aikana ja työn laatuvalvontaan, mutta samalla palvelun tekniikkaan ja tietojärjestelmiin.

Kansallisarkistossa vedotaan välillä liian herkästi siihen, että alkuperäisiä asiakirjoja ei lainata koska aineisto on digitoitu. Joskus saattaa kuitenkin olla välttämätöntä nähdä asiakirja alkuperäisessä asussaan. (Tieteelliset tutkijat id30)

Varsinaiseen Digitaaliarkiston informaatioarkkitehtuuriin, kuten sisältöjen jäsentelyyn, verkkopalvelun käytettävyyteen, palvelun toimivuuteen ja sitä kautta käyttäjän käyttökokemukseen vaikuttavat esteet ja ongelmat olivat teknisiä, mutta samalla informaation löytämiseen ja hallinnan organisointiin (suunnitteluun) sidonnaisia. Sivuston sisällönorganisointi ja navigointi tuottivat ongelmia. Useat käyttäjät kuvasivat aineistojen löydettävyyden olevan hankalaa, eikä palvelujen nimeäminen myöskään saanut käyttäjiltä täyttä tukea. Hankalakäyttöinen käyttöliittymä ja puutteelliset hakujärjestelmät nousivat esille, samoin kuin jopa epäily siitä, ettei toteuttaja haluaisi ymmärtää metatietojen merkitystä tiedonhaussa. Puutteelliset hakemistot ja metatiedot sekä sumean haun (hakusanan kaltaisten sanojen etsiminen) puute käyttöjärjestelmässä koettiin ongelmallisena.

Aineistokokonaisuudet muodostuvat erilaisista, hajanaisista ”projekteista”, eivätkä ne ole löydettävissä selkeästi tietosisältöjen mukaan. (Asiantuntijat – työkäyttö id53)

*on astia ja helmi ja vakka ja ain menee sekaisin mistä mitään löytää...
Lisäksi hakua pitäisi parantaa. Kokeileppa hakea Iin seurakunnan tietoja. (Sukututkijat id54)*

Kiitosterveisiä Kansallisarkistolle:

Kiitos paljon arkistojen digitalisoimisesta ja siirtämisestä internetiin!! (Tieteellinen tutkija id34)

Kaikessa kömpelyydessäänkin Digitaaliarkisto on ollut merkittävä tiedonlähde. (Asiantuntijat – työkäyttö id103)

6.5.2 Digi- ja Doria-palvelun esteitä, ongelmia ja kiitoksia

Kaksitoista vastaajaa oli havainnut aiemmin esitettyjen väittämien lisäksi jonkinasteisia esteitä ja ongelmia Kansalliskirjaston Digi-palveluun tai Doria-julkaisuarkistoon liitty-

en. Esille tulleita esteitä olivat muun muassa, ettei palveluja tiedetty olevan olemassa ja aineistojen sekä palveluiden hahmottamisessa oli vaikeuksia.

Keväällä 2015 uusittu Kansalliskirjaston digitaalisten aineistojen käyttöliittymän Digin toiminnallisuudet tuottivat hankaluuksia. Uuden käyttöliittymän informaatioarkkitehtuurissa vastaajat havaitsivat puutteita. Esimerkiksi sivuston sisällön organisointia ja nimeämiskäytäntöjä sekä ohjeistusta koski työssään palvelua käyttävän tutkijataustaisen sukututkijan toteamus, että itse pääsivun löytäminen historialliseen sanomalehtiarkistoon on hankalaa ja etusivun ohjeistus on huono (id97). Molemmat kansalliskielet tulisi olla sivuston navigaatioissa huomioitu tasapuolisesti. OCR-tunnistuksessa (eli automaattisessa optisessa tekstintunnistuksessa) havaittiin olevan ”hämminkiä”, eikä sumean haun avulla välttämättä löydä kaikkea hakemaansa.

Digi hakuliittymä (uusi) on hankala, en pidä (Sukututkijat id19)

On suhteellisen vaikea hahmottaa mistä digitoituja aineistoja voi yleensä hakea. (Asiantuntijat – työkäyttö id47)

Palvelun toiminnassa käyttäjät olivat havainneet silloin tällöin käyttökatkoja, jotka luonnollisesti estivät tiedonhankinnan. Digi-palvelun aineistosisältöjen digitoitumisen etelmiin otti kantaa eräs käyttäjä, jonka mielestä kartta-aineistojen digitointiin pitäisi kiinnittää parempaa huomiota – yhden kartan tulee olla esitettäessä kokonaisuus, eikä useita erillisiä karttalehtiä. Vapaakappaletyöasemien sisältöihin otettiin myös kantaa:

Olin vähän pettynyt kun luulin fyysisesti Kansalliskirjastoon mennessäni, että siellä olisi v 1910 jälkeisiäkin sanomalehtiä digitoituna (oletin että ne olisivat 70 v taaksepäin siellä) mutta niitä olikin aika vähän. Vain kolme sanomalehteä oli miltei nykyhetkeen! (Sukututkijat id43)

Kiitosterveisiä Kansalliskirjastolle:

Yleisdeesti olen todella tyytyväinen, että digitoitunakin löytyy materiaalia. Helpottanut tutkimuksen tekoa valtavasti, erityisesti yksittäisten, relevanttien lauseiden löytäminen on helpompaa kotikoneella rauhassa lueskellessa. (Historian harrastajat id10)

Kiitos näistä palveluista, jotka mahdollistavat arkistokäynnit 24/7 online! (Sukututkijat id104)

6.6 Käyttäjien esittämiä ratkaisuja käytön esteisiin ja ongelmiin

Käsittelen ensimmäisenä Digitaaliarkiston käytön esteisiin ja ongelmiin esitettyjä ratkaisuja, sitten vuorossa ovat vastaavasti Digi ja Doria. Kansallisarkiston Digitaaliarkiston käyttäjät antoivat runsaasti kehittämisehdotuksia ja ratkaisuja paljon käyttämänsä palvelun parantamiseen. Sisältöjen saatavuusesteiden poistamiseksi vastaajat toivoivat lisää relevantteja aineistoja sekä tieteelliseen tutkimukseen että sukututkimukseen esimerkkeinä kartat ja rippikirjat. Samalla he toivoivat palvelun tuottajaa kiinnittämään huomiota sisältöaukkojen digitoimiseen, aineistojen tarkastukseen ennen Digitaaliarkistoon lataamista, sekä jo olemassa olevien aineistojen digitointivirheiden korjaukseen.

Digitaaliarkistossa olevien aineistojen täydentäminen, suurien aukkojen ja virheiden poistaminen ennen uusien aineistojen digitointia. Käytettävyyden parantaminen. (Asiantuntijat – työkäyttö id7)

kartat myös luovutetulta alueelta verkkoon ja sassiin. helsinki-keskeisyys pois (Tieteelliset tutkijat id110)

Saavutettavuusesteiden poistamiseen vastaajat esittivät ratkaisuuina joko käyttörajoitusten poistamista kokonaan tai käyttörajoitettujen aineistojen etäkäytön sallimista tietyin ehdoin. Samalla Digitaaliarkistoon toivottiin etäkäyttöoikeuksia ainakin vuotta 1915 vanhempiin, mutta myös sitä nuorempiin aineistoihin. Eräällä käyttäjällä oli huoli tiettyjen valtiollisten rakennusten piirustuksien olemisesta julkisesti saatavilla, vaikka ne olivat rakennusvalvontojen arkistoissa julistettu salaisiksi. Hän epäili niiden sisältävän luottamuksellisia tietoja, jonka vuoksi käyttäjä esitti aineistojen vapaan käytön kieltämistä. Tämä oli poikkeuksellinen ehdotus muihin nähden, mitkä päinvastoin pyrkivät lisäämään käytön vapauksia.

Käyttörajoitukset pois...! (Tieteellinen tutkija id50)

Asiakkaiden tarpeiden parempi huomioonottaminen (asiakaslähtöisyys) palvelujen suunnittelussa oli yksi osa-alue, johon toivottiin kiinnitettävän enemmän huomiota. Tähän liittyi esimerkiksi toiveet siitä, että samat palvelutoiminnot pitäisi olla mahdollisia molemmilla kotimaisilla kielillä. Käyttäjien useimmat ratkaisuehdotukset kohdistuivat kuitenkin käyttöliittymän ja hakujen, mutta myös palvelun yleisen käyttövarmuuden parantamiseen. Hakujärjestelmän toiminta ja käytettävyyden eri elementit kiinnostivat käyttäjiä. Digitaaliarkiston käyttöliittymää haluttiin selkeämmäksi ja esitettiin Kansal-

lisarkiston eri tietokantojen yhdistämistä sekä yhdenmukaistamista tähän ratkaisuna. Digitaalisilla aineistoilla tulisi olla asianmukaiset hakemistot ja sumea haku pitäisi olla myös mahdollista. Metatietojen käyttövalintojen tulisi olla aineistokohtaisia, eikä vain toteutettu standardiperustaisina valintoina. Seuraavana käyttäjien suoria kommentteja Digitaaliarkistoa koskevista parannusehdotuksista:

Eniten ongelmia on hakutyökalujen kanssa. Haun tulee olla liian täydellinen, mikäli hakusana on edes vähän virheellinen niin haku epäonnistuu. Hakujen sujuvoittamiseen tulisi panostaa huomattavasti enemmän. Lisäksi on haitallista että hakusanojen täytyy olla suomeksi. Suuri osa aineistosta on kuitenkin muunkielistä materiaalia. Ulkomaalaisten mahdollisuudet käyttää Digitaaliarkistoa vaikeutuu huomattavasti. (Tieteelliset tutkijat id30)

Sivujen selailu rippikirjoissa pitää olla nopeampaa ja rullaavampaa. Esim. sukututkija etsii usein henkilöä selaten sivulta toiselle syntymävuoden perusteella. Silloin silmät kulkevat vain tätä saraketta pitkin alas sivulta sivulle rippikirjoissa ja aina välissä hidas suurentaminen tekee siitä tuskaista! Henkikirjojen haku pitäisi saada paremmaksi paikkakunnittain, nyt niitä metsästää jostain tilikirjojen sivuilta. Ei siinä saisi olla mitään suoja-aluetta liian nuoriin tietoihin. Lain mukaan mentävä. Parannelkaapa hakua esim. paikkakunnan li esimerkillä. (Sukututkijat id97)

Viestinnällisinä ratkaisuinä esitettiin aktiivisempaa palvelujärjestelmään ja sisältöihin kohdistuvaa tiedotusta. Lisäksi toivottiin Digitaaliarkiston käytön opastuksen ja ohjeistuksen sekä erityisesti hakuesimerkkien lisäämistä. Ajankohtaistiedotuksia uutiskirjeen muodossa toivottiin asiakkaan omaan sähköpostiin näyttelyistä, iltakursseista ja opastuksista. Toimenpyyntöesimerkit kuvasivat sitä, että digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen käyttäjiä kiinnostaa kaikenlainen käyttämiinsä palveluun liitettävä toiminta.

Käyttäjät olivat yhteistyössä kehittäneet myös omia ratkaisuja ja Digitaaliarkistoa täydentäviä lisäpalveluja, joista esimerkkinä oli Digihakemisto.appspot.com-palvelu, jonne sukututkijat tekivät yhteistyössä aineistojen sisällysluetteloita ja linkityksiä Kansallisarkiston aineistojen kuvatiedostoihin. Avoin tieto nähtiin myös yhtenä kehittämiskohteenä, samoin kuin yhteistyö alan muiden toimijoiden kanssa ja linkitykset muihin aineistoihin. Asiantuntija-ryhmään kuuluva vastaaja (id100) muun muassa vetosi Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston nimien edellyttävän, että aineistojen metatiedot ovat molemmilla kotimaisilla kielillä (suomi ja ruotsi) tehtyjä. Kansalliskirjaston uusittua Digipalvelun käyttöliittymää eivät kaikki käyttäjät hyväksyneet, vaan he käyttivät mie-

luummin vanhaa palvelua. Tähän liittyen muutama asiakas toivoi, ettei vanhaa Digin käyttöliittymää poistettaisi käytöstä ainakaan etukäteen tiedottamatta. Eräs sukututkija puolestaan ehdotti talouden näkökulmasta tarkasteltua laaja-alaista painettujen kirjkonarkistojen digitaaliseksi käyttöön saattamisen ratkaisua.

Vastineeksi vernkato-oikeudesta seurakunnat pitäisi velvoittaa digitoimaan ja julkistamaan digitaaliarkistossa kaikki 100-vuotta vanhemmat arkistonsa. Sukututkimus ja historiantutkimus helpottuisi valtavasti. (Sukututkijat id39)

Käyttörajoituksellisten esteiden ratkaisuina käyttäjät ehdottivat muun muassa välittömästi tehtävää sopimusta Kopioston kanssa vuoden 1911 jälkeen ilmestyneiden sanomalehtien julkaisemiseksi Digi-palvelussa. Eräs käyttäjä (id43) oli kiinnostunut vuosien 1910–1955 Turun ja Porin alueen sanomalehtien digitoinneista, ja kertoi miten työlästä tai suorastaan mahdotonta on etsiä tietoa sukulaisista mikrofilmattujen sanomalehtien avulla, kun ei välttämättä tiedä oikeaa lehteä saatikka ajankohtaa, missä sukulaisiin liittyviä mainintoja voisi olla. Samalla hän pohti yli 50 vuotta sitten loppuneita sanomalehtiä ja niiden tekijänoikeusvapautta. Käyttäjä esitti suoran kysymyksen: ”Keneltä käytön avaamiseen voitaisiin saada lupa?” Useiden vastaajien ratkaisuehdotukset kaiken kaikkiaan koskivat käyttäjien tarvetta vuotta 1910 uudempiin aineistoihin ja tekijänoikeudesta vapaiden aineistojen määrän lisäämiseen joko sopimalla tai laajentamalla vapaa-kappaletyöasemien sijoituspaikkoja ja lukumääriä.

Historiallisessa sanomalehtiarkistossa pitäis EHDOTTOMASTI saada katsoa myös lehtiä vaikka 60-luvulle asti. Kysymys on kuitenkin vain copyright-asioista joista isommat tahot voivat varmasti päästä yhteisymmärrykseen. (Sukututkijat id57)

Rajoitettujen lehtien lukupaikkoja on monen sadan kilometrin päässä. Eikö voisi antaa edes maakuntakirjastoille tai -arkistoille oikeus niiden lukemiseen. (Sukututkijat id32)

Muutamit yksittäiset ratkaisuehdotukset koskettelivat eri aihealueita. Eräs sisällöllinen ratkaisuehdotus (id41) kohdistui karttojen digitoimiseen. Kartat tulisi voida yhdistää käyttöliittymässä automaattisesti yhdeksi zoomattavaksi kartaksi, eikä siten, että käyttäjällä on useita kuvatiedostoja alun perin yhtä fyysistä karttaa kohden selailtavana. Haun painottaminen ensisijaisesti henkilön, eikä paikan mukaan on sukututkijan mukaan tärkeää haettaessa usealla sanalla (henkilö- ja paikannimillä) aineistoja. Suoraan Doria-julkaisuarkistoon kohdistettuja ratkaisuehdotuksia oli vähän. Asiantuntija (id42), joka

työn yhteydessä käyttää Kansalliskirjaston digitoimia julkaisuja ehdotti, että sisällöt pitäisi löytää hakemalla, eikä selailemalla pdf-muotoisia kuvatiedostoja. Selailu vie liikaa aikaa, eikä siltikään voi varmasti tietää, löysikö edes etsimänsä.

Digitaalisten palvelujen asiakkaiden tutkimuskohteet vaihtelivat, ja kaikenlaisille aineistoille on oma käyttäjäkuntansa. Käyttäjien tiedontarpeiden tyydyttämisen ratkaisuna tuli esille uusia aineistoja tai aihekokonaisuuksia, joita käyttäjät toivoivat digitoitavan lähitulevaisuudessa. Tutkimusaineistosta erottui aineistolajeja, mutta myös tiettyihin aikakausiin sidottuja pääosin yksittäisiä aihepiirejä, joista käyttäjät olivat enemmän kiinnostuneita. Aineistolajeista sanoma- ja aikakauslehdet sekä niiden jatkodigitoinnit ja käyttövapauden laajennus vuodesta 1911 eteenpäin saivat eniten mainintoja. Musiikki-lehdistöä ja 1930-luvun lehtiä toivottiin myös otettavan digitoitavaksi lähivuosina, koska niin sanottu kevyt musiikki on vahvasti tulossa tieteelliseen tutkimukseen. Vastaaja (id53) perusteli digitoitavien aineistojen valintaansa seuraavasti: ”Kaiken kotimaisen ja kansallisen tutkimuksen a ja o: kaikki sanoma- ja aikakauslehdet ennen muuta.” Vastaavia tutkimuskohteisiin kohdistuvia ajatuksia täydentävät seuraavat kommentit:

Sanoma- ja aikakauslehdet nykypäivään asti olisi hieno pystyä lukemaan myös kotikoneelta. (Sukututkijat id83)

Mahdollisimman pian kaikkien lehtien vuosikerrat I maailmansotaan asti. Omalta kannaltani se tarjoaa mahdollisuuden ehyempään kokonaisuuteen kuin tutkimuksen katkaiseminen sattumanvaraiseen vuoteen 1910. Uskoisin myös, että sota-aikaan kiinni pääseminen tuottaa paljon uusia tutkimusideoita jatkossa, etenkin ruohonjuuritasolla. Lehtien läpikäyminen hakukoneen avulla jouduttaa empiiristä tutkimusta aivan valtavasti. (Tieteelliset tutkijat id34)

Sukututkimusta edistäviä yli 100 vuotta vanhempia seurakunta-aineistoja odotetaan digitoitilistoille, samoin kuin Helsingin osoitehakemistoja, koulujen matrikkeleja, passija merimiesarkistoja sekä maankäytön asiakirjoja. Alueellisista aineistoista käyttäjiä kiinnostivat Keski-Pohjanmaan sekä Turun ja Porin seudun sanomalehdet. Kartat ja karttoihin liittyvät tekstit, kuten maanmittaushallituksen kartat erityisesti Isojaon ajoilta, kiinnostivat maankäytön selvittämisestä kiinnostuneita käyttäjiä.

Mahdollisimman tuoreita tietoja esim. Digitaaliarkiston kirkonkirjojen tiedoissa eli ainakin vuoteen 1914 saakka ulottuvia tietoja. (Sukututkijat id70)

Tieteellisten tutkijoiden ryhmään kuuluvan vastaajan (id36) mielestä kirjalliset 1800-luvun aineistot, joita ei ole esimerkiksi antikvariaateista saatavilla, pitäisi digitoida. Näiden 1800-luvun alkupuolen historiankirjoituksen aineistojen ainoa lukemisen mahdollisuus tällä hetkellä on Kansalliskirjaston erikoislukusali. Digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen tutkijat olivat kiinnostuneita sota-ajan tapahtumista, kuten erityisesti vuodesta 1918. Muita aihepiirejä ja aineistolajeja kuvaavat seuraavat esimerkit:

Ns. Birkarl- aika kiinnostaa vaikka siitä edelleen väitellään. Tietoa pantataan tai se on Ruotsin puolella." Pohjois- Suomen" historiallinen aikakausi rajattomana "Ruotsin" kanssa eli Tornionjoen molemmin puolinen elämä 1500- 1900. (Sukututkijat id87)

Odotan sotapäiväkirjojen lisäksi aineistoa sota-aikaisesta työvelvollisuudesta. (Muut harrastekäyttäjät id99)

6.7 Käyttäjän valintoja – digitaaliset vastaan painetut aineistot

Seuraavaksi käsitellään tuloksia liittyen käyttäjän tekemiin valintoihin digitaalisen surrogaatin (kopion) ja alkuperäisen aineiston käytön välillä. Näkivätkö käyttäjät merkittävistä eroja digitaalisen ja alkuperäisen aineiston käytössä? Mikä mahtaa olla tilanne, kun käyttäjällä on mahdollisuus valita aineiston käyttömuoto, käytetäänkö silloin digitoituja vai painettuja aineistoja mieluummin, ja mistä syistä? Luvussa selviää myös, onko aineiston digitoijalla (esimerkiksi julkinen organisaatio vastaan muut tahot) merkitystä käyttäjien kokemukseen, kuinka luotettavana digitaalisia aineistoja pidettiin. Tässä esitetään myös käyttäjien vastauksiin sisältyneiden arvioiden perusteella digitaalisten ja fyysisten aineistojen käytön suhdetta, kuinka paljon tutkimus- ja muusta aineistojen käytöstä kohdistui digitaalisiin aineistoihin suhteessa painettuihin. Lopussa selvitetään vielä, kumpaa aineistomuotoa, digitaalista vai alkuperäistä, käytettiin julkaisujen lähdeviittauksissa mieluiten, ja kohdistuiko valintaan mahdollisia muita syitä tai perusteluja.

Vastaajia pyydettiin pohtimaan yleisellä tasolla, onko digitaalisen ja alkuperäisen aineiston käytöllä omalta kannalta merkittäviä eroavaisuuksia esimerkiksi autenttisuuden (alkuperän aitouden), saatavuuden tai käytettävyyden kokemuksiin nähden. Tutkimusaineiston vastaajista viidesosa jätti vastaamatta tähän ja loput vastaukset jakaantuivat puoliksi siten, että toinen puoli käyttäjistä näki digitaalisen ja alkuperäisen aineiston käytössä eroja, toinen ei nähnyt. Mikään käyttäjäryhmä ei asettunut vain toisen aineis-

tomuodon kannalle. Tieteellisistä tutkijoista (sisälsi myös jatko-opiskelijat ja yliopiston henkilökunnan) 60 prosenttia näki, että digitaalisen ja alkuperäisen aineiston käytön välillä on merkittävä ero, ja 40 prosentille sillä ei omassa käytössä ollut suuria eroja. Toinen tutkija näki eron alkuperäisen aineiston eduksi, toinen digitaalisen. Tieteelliset tutkijat pitivät digitaalista saatavuutta parhaana, jopa ylivoimaisena hyötynä, mutta käytettävyys jakoi jo tutkijoiden mielipiteitä. Tutkittava aineisto vaikutti olennaisesti siihen, kumpi käyttömuoto oli toimivampi ratkaisuvaihtoehto.

Saatavuuden kannalta digitaalinen aineisto on tietenkin aivan loistava keksintö. En ole kohdannut autenttisuuden kannalta mitään eroa nyt puheena olevissa aineistoissa. Vanhat kirjeet haluaisin kuitenkin ehdottomasti lukea alkuperäisinä, koska digitalisoijat eivät kiinnitä huomiota postaalisten merkintöjen kuvaamiseen, ainoastaan sisältöön...(Tieteelliset tutkijat id34)

Digitaalinen aineisto on huomattavasti parempaa käytettävyyden kannalta silloin kun käyttöliittymät on tehty hyvin. Nykyinen historiallinen sanomalehtikirjasto on malliesimerkki tutkijaa hyvin palvelevasta aineistokokonaisuudesta joka avaa aivan uusia tutkimusasetelmiä.(Tieteelliset tutkijat id36)

Ei minulle. Digitaalinen aineisto korvaa kyllä normaalikäytössä alkuperäisen, joka siten säilyy turvassa arkistokappaleena. Siksisin suosisin digitaalisen aineiston käyttöä. Dig. muoto parantaa aineiston saatavuutta ja käyttöä - tämäkin vastaus tulee ihan landelta mokkulayhteyden päästä! (Tieteelliset tutkijat id95)

Käyttäjien mielestä erityisesti käsinkirjoitettu teksti on nopeampaa lukea alkuperäisenä kuin skannattuna kuvana. Käyttäjillä oli myös reunaehdotuksia siihen, minkälaisina he yleisesti ottaen näkevät digitaalisten ja alkuperäisten aineistojen väliset eroavaisuudet. Digitaaliset aineistot ovat vähintään yhdenveroisia, mutta helpommin saavutettavia ja paremmin käytettäviä kuin alkuperäisaineistot, mikäli digitoinnin työvaiheet on tehty hyvin, kuvat korkearesoluutioisia, nelivärisiä ja laajoilla metatiedoilla varustettuja. Linkitysmahdollisuudet ja lähdetietojen helppo kopioitavuus mainittiin lisäetuina. Toisaalta alkuperäisen aineiston uskottiin olevan täydellisempiä, ja lisäksi ne usein hakemistoinneen koettiin myös helppokäyttöisinä. Pääasia on, että aineistoa ja tietoa löytyy, kuten eräs historian harrastaja (id111) totesi.

Aineiston digitoijan merkitys (esimerkkinä julkiset organisaatiot verrattuna muut tahot) digitaalisen aineiston luotettavuuden kokemukseen jakaantui lähes yhtä suuriin osiin eikä kyllä-vastauksina. Noin 44 prosenttia vastanneista näki, että digitoijalla, kuten julki-

sella organisaatiolla, on merkitystä aineiston luotettavuuteen nähden, 46 prosenttia ei nähnyt digitoivalla organisaatiolla olevan merkitystä ja 10 prosentille vastaajista ei ollut väliä, kuka digitoidut aineistot tuottaa.

On merkitystä, luotan julkisiin sekä luotettaviin järjestöihin ettei aineistoa ole muunneltu digitoidessa. Digitoija pitää aina ilmoittaa. (Asiantuntijat – työkäyttö id7)

Koen julkisen organisaation luotettavampana. (Tieteelliset tutkijat id30)

Se riippuu tahosta. Nykyään on tarjolla todella paljon aineistoja internetissä. (Tieteelliset tutkijat id34)

Ei kummoista, kun on kovin epätodennäköistä, että mikään taho ryhtyisi jälkikäteen "parantelemaan" skannattuja aineistoja. Luonnollisesti tietty laadun tae on, jos takana on Kansallisarkisto tai Kansalliskirjasto! (Tieteelliset tutkijat id95)

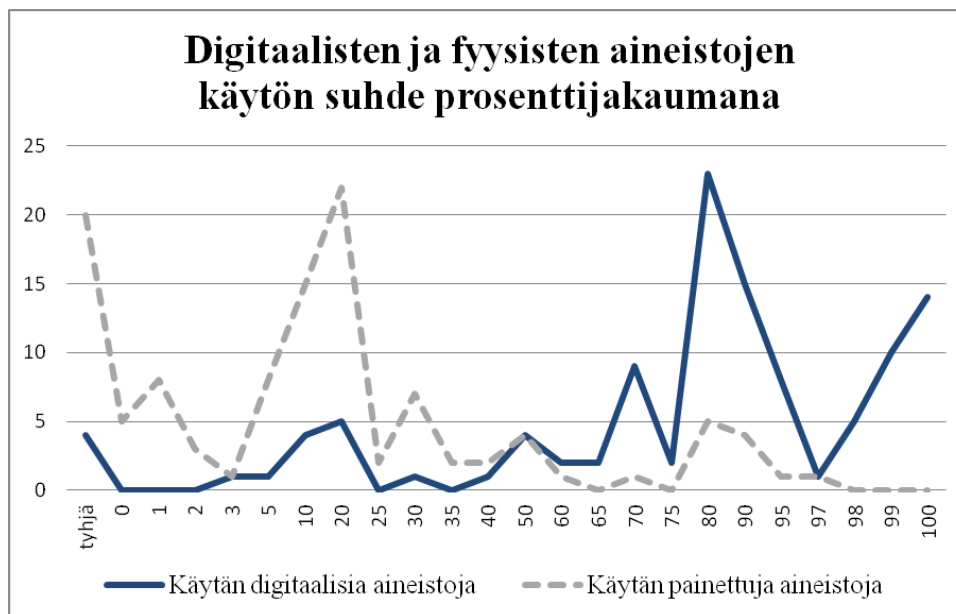
Ei, mutta koen että esimerkiksi arkistolaitos osaa tehdä sen oikein. (Muut käyttäjät id41)

Selvityksen kohteena oli kumpaa aineistomuotoa, digitaalista vai alkuperäistä, käytetään mieluummin silloin, kun käyttäjällä on mahdollisuus valita. Tähän tutkimusaineiston kaikista käyttäjistä 84 prosenttia vastasi käyttävänsä mieluummin digitaalista aineistoa kuin alkuperäistä aineistoa (16 %). Alkuperäisen aineiston käytön syiden osatekijöinä mainittiin myös aitous, luettavuus, käytön helppous, luotettavuus, muiden relevanttien aineistojen löytämisen mahdollisuudet, selailtavuus, tottumus paperiin ja tulkinnan virheettömyys.

Vastaajat, jotka käyttivät mieluummin digitaalista aineistoa, olivat löytäneet yli 20 syytä käytölleen. Käytön helppous, aineiston saavutettavuus ajasta, paikasta ja tietovälineestä riippumatta ja etäkäyttöisyys olivat kolme tärkeintä digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen käytön syytä. Muita mainittuja digitaalisen aineiston etuja olivat aineiston saataavuus, käytettävyys, rajoittamaton käyttöaika sekä ylipäätään nopeus saada aineisto esille ja selailtavaksi samoin kuin aineiston löydettävyys. Digitaalisia aineistoja ei myöskään tarvitse varoa samoin kuin fyysisiä. Alkuperäisaineistojen säilyvyys tuleville tutkijoille koettiin myös tärkeänä. Arkistot ja kokoelmat sijaitsevat usein kaukana, jolloin ajan ja kustannusten säästö sekä matkustamisesta että arkistossa tai kirjastossa vietetty aika nähtiin digitaalista käyttöä puoltavina perusteina. Toisaalta käyttäjien valinta alkuperäisen ja digitaalisen aineiston välillä riippui aineistosta ja käyttötarkoituksesta. Digitaali-

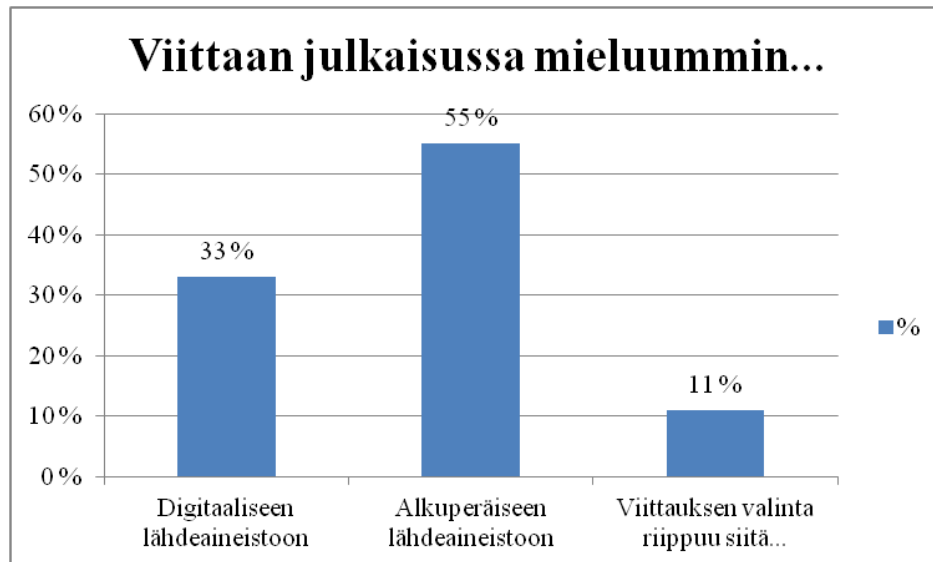
sen aineiston käyttöliittymien etuina mainittiin teknisempiä perusteluja kuten hakujärjestelmien hakutoiminnot, kuvakaappaus-, linkitys- ja omien merkintöjen tekemisen mahdollisuudet, metatiedot, vertailtavuudet sekä zoomaustoiminnot.

Vastaajat (n=112) arvioivat oman tutkimus- tai muun käytön suuntautumista ja sen suhteellisesta jakautumisesta eri käyttömuotojen välillä (kuva 6). Käytön prosenttiluokat (tyhjistä arvosta sataan) esitetään x-akselilla tutkimusaineistossa annettujen prosenttiarvojen esiintymisten mukaisessa suuruusjärjestyksessä. Y-akseli kuvaa vastaajien lukumäärää. Painettujen aineistojen käyttö on esitetty katkoviivalla ja digitaalisten yhtenäisellä viivalla. Painettujen aineistojen käytön arviointi oli vaikeaa, sillä peräti 20 vastaajaa jätti arvon tyhjäksi. Valinnat painottuivat painetuissa aineistoissa 10- ja 20-prosentin luokkiin, kun digitaalisten aineistojen käyttö painottui 80- ja 100-prosentin välille. Arvio käytöstä digitaalisten ja fyysisten aineistojen kesken jakaantui keskimäärin 80/20-suhteessa digitaalisten aineistojen eduksi, mikä tarkoittaa sitä, että käyttäjät arvioivat käyttävänsä aineistoja enemmän digitaalisina kuin alkuperäisinä. (Kuva 6.)

Kuva 6. Arvio digitaalisten ja painettujen aineistojen käytöstä prosentteina

Seuraavassa kuvassa 7 on nähtävissä vastaajien (n=107) julkaisuissa käyttämät viittaus-tavat. Enemmistö vastaajista ilmoitti viittaavansa ensisijaisesti alkuperäiseen aineistoon, vaikka oma pääkäyttö kohdistui digitaalisiin aineistolähteisiin (kuva 6). Viittauksen valintaan vaikutti digitaalisen surrogaatin laatu, josta saattaa saada jopa paremmin sel-vää kuin alkuperäisestä aineistosta. Osa viittaa siihen lähteeseen, jota on käyttänyt.

Kuva 7. Lähdeviittausten valinta julkaisuissa

Loppuun on listattu viittausesimerkkejä (id-nro, ikäryhmä, käyttäjäryhmä, eri käyttömuodot ja niiden käytön arviot prosentteina). Viittaukset digitaaliseen aineistoon, tapausesimerkit käyttöperusteluineen:

- *”liitän lähdeluotteloon linkin alkuperäiseen lähteeseen, jolloin lukija voi halutessaan käydä saman tien itse tarkistamassa sen”*
(id39: 45–54 v, historian harrastajat, digi vs painettu 70–30)
- *”Yleisimmin viitataan digiaineistoon lähteenä”*
(id46: yli 65 v, sukututkijat digi vs painettu 75–25)
- *”Vastaanottajalla on mahdollisuus käyttää aineistoa”*
(id53: 45–54 v, asiantuntijat – työkäyttö, digi vs painettu 20–80)

Viittaukset alkuperäiseen aineistoon, tapausesimerkit käyttöperusteluineen:

- *”Luotan siihen, että digitaalinen kopio vastaa alkuperäistä ja viitataan alkuperäiseen.”* (id72: 25–34 v, sukututkijat, digi vs painettu 100–0)
- *”mielestäni kyse on vain valokuvasta, ja alkuperäinen on se oikea!”*
(id97: 45–54 v, sukututkijat, digi vs painettu 99–1)
- *”tutkimuseettisesti viitataan alkuperäiseen säilyttävään arkistoon”*
(id110: tieteelliset tutkijat, digi vs painettu 50–50)

Viittauksen valinta riippuu, siitä...

- *”Itseasiassa viitataan molempiin”*
(id59, 45–54 v, sukututkijat, digi vs painettu 80–20)
- *”millaiseen julkaisuun viite tulee. Toisinaan molemmat voivat olla tarpeen.”*
(id104, yli 65 sukututkijat, digi vs painettu 70–30).

Seuraavassa luvussa käydään keskustelua tutkielman kirjallisuuden ja tutkimustulosten välillä sekä tehdään johtopäätöksiä. Luvussa seitsemän vastataan luvussa neljä esitettyihin tutkimuskysymyksiin – antoiko kerätty tutkimusaineisto vastauksia kysymyksiin?

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA KESKUSTELU

Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston käyttäjiltä verkkokyselynä kerätty tutkimusaineisto ja siitä kvalitatiivista tutkimusotetta sekä sisällönanalyysimenetelmää käyttäen koostetut tutkimustulokset sisältävät Alasuutarin (2011) sanoin palan tutkittavasta maailmasta – näytteen kahden muistiorganisaation, Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston, digitoimien kulttuuriperintöaineistojen tutkimuskäytöstä ja tutkijoista.

Luvussa on tarkoitus käydä vuoropuhelua saatujen tulosten ja kirjallisuuden välillä sekä tehdä johtopäätöksiä tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä aiempaan tietoon suhteutettuna, nostaa samalla esille jatkotutkimusaiheita. Yleisesti ottaen digitaalinen arkisto ja kirjasto muodostavat rikkaan tutkimuslähteaineistojen tietovarannon ja kanavan, joka mahdollistaa käyttäjille pääsyn erityyppisiin kulttuuriperintöaineistojen sisältöihin. Painettuja aineistoja muutetaan digitaalisiksi muun muassa käytön helpottamisen, tasapuolisemman sosioekonomisen saatavuuden ja saavutettavuuden vuoksi. Digitointipalvelut nivoutuvat pitkäaikaissäilyttämiseen – ne kuuluvat tiivistä yhteen. Ilman säilyttämistoimia ei ole mahdollista ylläpitää ja tarjota digitaalisia kulttuuriperintöaineistoja käytettäväksi. Digitaaliset kulttuuriperintöaineistot palveluineen kytkeytyvät myös tiivistä moniin tutkimukseen ja käyttöön sidonnaisiin ilmiöihin, kuten tässä tutkielmassa on jo aiemmin tullut ilmi.

Digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen historia verkossa olevine palvelujärjestelmineen ei ole vielä kovin vanhaa, mutta riittävän pitkäikäistä siihen, että on jo olemassa kansainvälistä käyttöä ja käyttäjiä koskevaa kirjallisuutta alkaen pääosin 1990-luvun loppupuolen tutkimuksista. Suomalaisten kulttuuriperintöaineistojen tutkimuskäyttöön ja käyttäjiin sekä muistiorganisaatioihin liitettäviä tutkimuksia ja selvityksiä on kuitenkin vielä toistaiseksi vähänlaisesti. Varsinkaan niitä, jotka ovat erityisesti painottuneet tarkastelemaan aihepiiriä käyttäjänäkökulmasta. Tutkijan ääni -selvitys Hupaniitun (2012) laatimana ja Viirin (2014) kolmen maan muistiorganisaatioiden (Suomi mukana) vertailututkimus toimivat tämän vuoksi hyvinä vertailulähteinä, koska niissä kohteina olivat mukana tämän tutkimuksen kohdeorganisaatioiden digitaaliset palvelut sisältöineen. Edellä mainitut lähteet voivat paikoitellen olla jopa korostuneesti esillä tässä tutkielmassa, koska vastaavia laajoja ja kohteenmukaisia Suomea koskevia tutkimuksia tai selvityksiä ei liiemmin löytynyt.

Kuten Duff (2008) totesi aiemmin, muistiorganisaatioilla on tarve tietää paljon enemmän käyttäjistään kyetäkseen ymmärtämään käyttäjien ja palvelujärjestelmien välistä toimintaa, mikä on yksi käyttäjälähtöisen kehittämisen lähtökohta. Muistiorganisaatioiden digitaalisen käytön ohjelmallinen seuranta palvelulokien välityksellä ei hänen mielestään ole riittävää, vaan tarvitaan toistuvaa käyttäjäpalautetta, käyttäjätutkimuksia ja niiden syvällisiä analyyseja, joiden avulla käyttäjien ja verkkosivustojen välisen vuorovaikutuksen luonne ja laatu sekä kehittämistarpeet tulevat paremmin esille. Mahdollisten palvelun käyttäjien tunnistamisen ohella on hyvin tärkeää tunnistaa myös näiden käyttäjien informaatiokäyttäytymistä, eli kuinka yksilöt toimivat eri informaatiolähteitä ja -kanavia käyttäessään tai niiden käyttöä välttäessään. Palvelujen tuottajien tulee tietää, onko palvelujen käyttäjien informaatiokäyttäytyminen suunnitelmallista vai sattumanvaraista. Nämä kaikki seikat puolsivat myös tämän tutkielman laatimisen aiheellisuutta ja valitun tutkimuskohteen kysymysten selvittämistä.

Myös Chowdhury ja Chowdhury (2011) olivat sitä mieltä, että jo ennen palvelujen suunnitteluvaihetta käyttäjät ja heidän informaatiokäyttäytymisen tavat tulee tuntee sekä luoda käyttäjäprofiileja käyttötavoista saadun tiedon avulla. Tämän tutkimusaineiston valossa vastaajien informaatiokäyttäytyminen näyttää suurimmalta osalta enemmän suunnitelmalliselta kuin sattumanvaraiselta siinä mielessä, että käyttäjillä on pääosin jo tiedonhankinnan alussa mielessään selkeä etsintäkohde ja tavoite, vaikka varmuus, mistä aineistosta ja mitä tietoa löytyy, ei etsinnän alkuvaiheessa välttämättä vielä olekaan selvillä. Tiedonetsinnän kehyksenä on tietty tutkimustarkoitus kytkeytyneenä esimerkiksi henkilöihin, paikkoihin, organisaatioihin, aiheisiin tai teemoihin, ja tällaisista isommista kokonaisuuksista on mahdollista tehdä myös sattumanvaraisia löydöksiä. Sinällään käyttäjä informaatiokäyttäytymisineen on kiinnostanut kirjasto- ja informaatiotieteitä jo pitkän ajan, kuten Wilson (2008) toi esille. Olisiko muistiorganisaatioille hyödyllistä ottaa esimerkiksi vähittäiskaupan kuluttajaprofiloinnista ja käyttäjätiedon keräämisestä mallia? Tässä saattaisi olla mahdollisuus jopa jatkotutkimukselle.

Seuraavaksi selvitetään, minkälaisia käyttäjiä tutkimusaineistoon sisältyi ja millaisia käyttäjäryhmiä muodostui. Tutkimuksen yhtenä tavoitteena ja ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä oli selvittää ja luoda ymmärrystä seuraavaan kysymykseen: Mitä käyttäjäryhmiä on tutkimusaineiston perusteella eroteltavissa, ja mitkä ovat Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston verkkopalvelujen suurimmat käyttäjäryhmät?

Yleisesti ottaen verkkopalveluiden käyttäjien määrittelemine on vaativaa, sillä potentiaalinen käyttäjä voi olla kuka ja mistäpäin maailmaa tahansa. Käyttäjien enemmistö on tuntemattomia, näkymättömiä, erikielisiä ja kulttuuritaustaisia ihmisiä, kuten Chowdhury (2011) toivat jo aiemmin esille. Käyttäjät, käyttäjien tiedontarpeet ja informaatiokäyttäytyminen tiedon hankkimiseksi ovat sidoksissa toisiinsa. Internet ja Web eivät ole ainoastaan muuttaneet informaatiokäsitystä, vaan myös informaatiokäyttäjien jaotteluja. Tiedonhankintatavat ja informaation käyttäjäryhmät ovat laajentuneet ja tietyllä tavalla arkipäiväistyneet, kyse ei enää olekaan pelkästään akateemisista tutkijoista tai arkiston- ja kirjastonhoitajista tiedon välittäjinä, vaan lähes kuka tahansa voi olla digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen potentiaalinen käyttäjä.

Käyttäjäjaotteluja on erilaisia, joista kirjallisuusosiossa esitettiin joitakin. Sundqvist (2007) linjasi esimerkiksi, että hänen tutkimuksensa aikaan kirjallisuus tarjosi yleisen näkymän sekä käyttöön että käyttäjiin, mutta se ei sisältänyt teoreettisesta päättelystä tai empiirisestä tutkimuksesta juontuvia tuloksia vielä lainkaan. Muistiorganisaatioiden tutkimuskäyttäjät historian tutkimuksen alalta oli useimmiten tapana jaotella akateemisiin, sukututkijoihin ja vapaa-ajan harrastehistorian tutkijoihin. Muunlaista tutkimuskäyttöä tai muita käyttäjäluokitteluja, kuten lakimiehet, toimittajat, opettajat, virkamiehet tai yksityishenkilöt, ei juurikaan käytetty vielä missään tutkimuksissa. Sundqvist (2007) piti tätä erityisen ongelmallisena ja isona puutteena. Kaikki käyttäjät eivät kuitenkaan tee pelkästään historiaan kohdistuvaa tutkimusta, vaikka se onkin kulttuuriperintöaineistojen tutkimuksen yhteydessä käytetyin tutkimusala, mikä tuli ilmi myös tässä tutkimuksessa. Sundqvistin esittämä tutkimuskäyttäjien luokittelu akateemisiin, sukututkijoihin ja vapaa-ajan historian tutkijoihin ei kuitenkaan ole täysin riittävä edes tämän tutkimuksen kohdalla, vaan tarvitaan laajempaa käyttäjien hahmottelua, mihin esimerkiksi Chowdhury (2011) vahvasti viittasivat.

Tutkimuksen kyselylomakkeessa (liite 2) käyttäjät jaoteltiin kymmeneen käyttäjäryhmään, jotka ovat listattuina: tieteelliset tutkijat, yliopiston henkilökunta, muu opetushenkilökunta, asiantuntijat – työkäyttö, jatko-opiskelijat, opiskelijat, historian harrastajat, muut harrastekäyttäjät ja muu käyttäjän luokittelema ryhmä. Kyselyn vastaajat pystyivät valitsemaan itseään lähimmin kuvaavan käyttäjäryhmän. Kaikki muut ryhmät havaittiin toimiviksi paitsi *Muu opetushenkilökunta* -ryhmä, mihin ei tullut yhtään vastausta. Laaja jaottelu oli siis pääosin toimiva. Käyttäjäryhmät olisivat toisaalta voineet olla tiiviimpiä, erityisesti siltä osin, että *Tieteelliset tutkijat* olisivat voineet pelkästään

muodostaa yhden tieteellisiä tutkimuskäyttäjää kuvaavan ryhmän, johon *yliopiston henkilökunta* olisi sisältynyt, kuin mahdollisesti myös *jatko-opiskelijat*, mitä sitten joissakin tuloksien arvioinneissa jo toteutettiin.

Täysin mahdollinen ja käyttökelpoinen jaottelu olisi voinut olla jako kolmeen ryhmään, eli akateemisiin tutkijoihin, sukututkijoihin ja muihin tutkijoihin, mitä Kansallisarkisto esimerkiksi tutkijasaliassiakkaiden segmentoinnissaan käyttää. Tällainen karkeampi jako tilanteessa, missä pyritään kuvaamaan ja ymmärtämään käyttäjäryhmiä, olisi toisaalta jättänyt havainnot melko karkeiksi, eikä esimerkiksi asiantuntijoiden työkäyttö olisi tullut ilmi. Käytetty tiheämpi ryhmäjako tekee mahdolliseksi luokkien yhdistämisen yleisemmiksi ja tiiviimmiksi tarvittaessa, mutta toisinpäin sitä ei voi tehdä, jonka vuoksi käytetty tiheä jako oli perusteltua. Mitä käyttäjäryhmiä tutkimuksessa erottuikaan?

Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston valittujen digitaalisten kohdepalveluiden ylivoi-
maisesti suurimman käyttäjäryhmän muodostivat sukututkijat yli kuusinkertaisella enemmistöllä toiseksi suurimpaan työssään aineistoja käyttävien asiantuntijoiden ryhmään verrattuna. Kolmanneksi suurin oli historian harrastajien ryhmä. Tieteelliset tutkijat sijoittuivat neljänneksi seitsemän prosentin osuudellaan. Muita pienempiä ryhmiä muodostivat muut harrastekäyttäjät, käyttäjän mukainen muu ryhmä, opiskelijat, yliopiston opetushenkilökunta ja jatko-opiskelijat. Tutkimustulosten mukaisesti voidaan todeta, että ainakin tämänkaltaisia digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen käyttäjäryhmiä on olemassa. Jatkotutkimuksilla on syvennettävissä sekä käyttäjäryhmäjakoja että löydettävissä mahdollisesti muita käyttäjäryhmiä ja jaotteluja. Tutkielma toi esille sen, että Kansallisarkistolla on yksilöidymmät käyttäjäryhmät ja Kansalliskirjastolla yleisemmät. Kansalliskirjasto ei esimerkiksi mainitse sukututkijoita asiakkaina lainkaan.

Tutkimuksessa selvisi, että näyteaineiston mukaan Kansallisarkistolla ja Kansalliskirjastolla on sama asiakaskunta, joka käyttää vähintään Digitaaliarkiston ja Digin digitaalisia kulttuuriperintöaineistoja tiedonhankintansa lähteinä. Arkistot ja kirjastot keräävät käyttäjätietoa, mutta kuten Duff ym. (2008) aiempien tutkimuksiensa tuloksina toivat esille, kerätyn käyttäjätiedon analysoinnin järjestelmällisyyteen muistiorganisaatioiden kannattanee jatkossa kiinnittää entistä enemmän huomiota, mikäli ne todella haluavat tutustua käyttäjäkuntaansa syvemmin. Hillillä (2004, 147) oli vastaavia ajatuksia kuin Duffilla. Hillin mukaan tutkijasalikäyttäjien ohella on tärkeää muodostaa selkeä kuva verkkopalvelujen käytöstä ja käyttäjistä, mikä tarkoittaa käytännössä sitä, että palveluntuottajien

tulee varmistaa, että esimerkiksi käyttäjien tunnistamisen ja laskemisen prosessit ovat kunnossa. Edellä esitettyjen ajatuksien saattelemana, lisään vielä yhden tavan. Muistiorganisaatioiden kannattanee ylipäättään monipuolistaa käyttäjätiedon keräyksen kanaviaan, eikä kenties takertua enemmän passiiviseen omien järjestelmien ja lokien kautta kerättävään, ja yksinomaan oman henkilökunnan tulkitsemaan tietoon, vaan ottaa käyttäjät palveluissa olevien aineistojen käytön asiantuntijoina eri keinoin ja entistä vuorovaikutteisemmin mukaan palveluiden suunnitteluun ja yhteiskehittämiseen.

Tutkimusaineiston taustatiedoista, valituista käyttäjäryhmistä ja tieteenala-vastauksien yhdistelmästä muodostui näyteaineiston välittämä kuva kahdesta käyttäjäprofiilista. Kun käyttäjiä tiivistettiin ja tarkasteltiin tutkimusaineiston kaikkien tuloksien enemmistövastauksien perusteella, Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston digitaalisten aineistojen näytettä tyypillisesti edustava käyttäjä on naispuolinen sukututkija, joka kuuluu ikäryhmään 55–64-vuotiaat, ja jolla on suoritettuna humanististen tieteiden ylempi korkeakoulututkinto pääaineena historia, mutta hänellä ei ole työkokemusta tieteellisenä tutkijana, eikä hän enää ole työelämässä. Tieteellistä tutkimustyötä tekevä tyyppi poikkeaa koko aineistoa kuvaavasta käyttäjästä useiden muuttujien osalta. Hän on sukupuoleltaan mies, iältään 35–45 -vuotias, yliopistossa yli kymmenen vuotta työskennellempi empiiristä tutkimusta tekevä historian tutkija/erikoistutkija, joka käyttää digitaalisten aineistojen ohella, mutta näitä vähäisemmissä määrin myös Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston fyysisiä aineistoja tutkimuslähteinään.

Seuraavana tarkastellaan toista tutkimuskysymystä ja sen ratkaisua: Millaiseen tutkimukseen Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston digitoimia kulttuuriperintöaineistoja käytetään, ja mihin aineistolajeihin tai kokoelmiin käyttö kohdistuu?

Hirsjärvi ym. (2004), Smedberg (1995) ja Sundqvist (2007) jakoivat saman käsityksen tutkimuksesta. Heidän mielestään tutkimukseksi voidaan nimittää hyvin monenlaista toimintaa ja käsitteenä se on hyvin laaja-alainen. Tutkimuksen kuvattiin olevan jatkuvaa tiedon etsintää ja tiedonhankintaa, mihin olennaisena osana kuuluu tietojen keräämistä, luokittelua ja tilastotietoesityksiä. Hirsjärven ym. (2004) mukaan pyrkimykset ratkaista inhimillisiä ongelmia ja ymmärtää niiden luonnetta arkiäjäntelua tehokkaammilla tavoilla synnyttävät tutkimusta, mikä puolestaan luo ymmärrystä ilmiöistä ja antaa keinoja selvittää ongelmia tutkimuksella hankitun tieteellisen tiedon avulla. Tieteellinen tieto myös vapauttaa ajattelutottumuksia ja sidonnaisuuksia rikastuttaen samalla arkitiedon

luomaa kuvaa asioista ja tilanteista sekä luo uudenlaisia näkökulmia avaavia ja kiinnostusta herättäviä käsitteitä tutkia asioita sekä ilmiöitä vielä entistä syvällisemmin. Sundqvistin (2007) ja Smedbergin (1995) mukaan erityisesti arkistokontekstiin yhdistettynä kaikenlainen tiedonhankinta arkistoista lasketaan tutkimukseksi. Arkistoaineistoja käytetään tiedonetsinnästä tutkimuksen tekemiseen ja kulttuuritarkoituksiin yleensä.

Jaoin Smedbergin (1995) ja Sundqvistin (2007) käsityksen hieman laajennettuna tässä tutkielmassa siitä, että kaikenlainen tiedonhankinta arkisto- ja kirjastoaineistoja, eli kulttuuriperintöaineistoja, käyttäen voidaan laskea tutkimukseksi. On myös tarkoituksenmukaista jakaa tehtävää tutkimusta eri näkökulmien mukaan luokkiin tai tyyppeihin, ja eritellä ilmiön osatekijöitä täsmällisemmin, kuten tutkimusosuudessa tehtiin. Edellä tutkimusluvussa kuvattuihin tutkimuksen jäsenyyksiin perustuen, voitaneen todeta, että Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston digitoimia kulttuuriperintöaineistoja käytetään monen tyyppisen tutkimuksen raaka-aineina, eikä se ole vain tieteellistä tutkimusta. Enemmistö näyteaineiston tutkimuksesta suuntautui historia-aiheisiin. Tieteellinen tutkimus suuntautui 80/20-suhteessa humanistisiin tieteisiin ja alatieteistä historia oli edustetuin tutkimusala. Yhteiskuntatieteet olivat seuraavaksi yleisin tieteenala. Tutkimustulokset vahvistivat aiempia ennakkokäsityksiä historiatieteiden osalta. Lisäksi ne osoittivat, että näyteaineisto yhdentoista alatieteen käytönkohteineen, on pelkkä raotus digitaaliseen alati liikkeessä olevaan käytön maailmaan, mikä ei koskaan yksiselitteisesti paljastune, mutta se antoi johtolankoja monitieteisestä olemassaolostaan.

Kirjallisuuden ja tutkimuksessa kerätyn aineiston perusteella näyttää siltä, että arkistokäyttöön ei niinkään yhdistetä vapaa-ajan viihdekäyttöä, mutta kirjastopuolella viihde ja huvin vuoksi käyttö mainitaan, vaikka sekin on suhteellisen vähäistä. Karkeasti näyteaineistoa tulkiten voitaneen todeta, että noin 90 prosenttia käytöstä on tutkimusorientoitunutta ja loppu vajaat 10 prosenttia ei näyttäisi liittyvän tutkimukseen lainkaan, vaan on ennemminkin tarkentumatonta vapaata käyttöä. Tutkimus puolestaan jakaantuu tieteelliseen ja harrastuspohjaiseen tutkimukseen, joista jälkimmäinen voidaan edelleen jakaa sukututkimukseen ja muuhun historian tutkimukseen. Tutkimusaineisto osoittaa, että digitaalisia kulttuuriperintöaineistoja käytetään tutkimustoiminnan ohella jonkin verran koulutukseen, opetuksen ja opiskelun lähdeaineistoina sekä erityisesti työssä viranomaistehtävien hoitoon, mutta myös arkisto- ja kirjastotyössä asiakkaiden neuvontaan.

Sukututkijoiden käyttö on paljon laaja-alaisempaa kuin etukäteen oletettiin. Sukututkijat muodostivat digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen ylivoimaisesti suurimman käyttäjäryhmän (63 %) näyteaineistossa. Kun vastaajat arvioivat käytön suuntautumista erityyppiseen tutkimukseen, tuloksena saatiin sukututkimuksen osuuden olevan peräti 71 prosenttia. Näin ollen tutkimusaineiston joka kymmenestä käyttäjästä joka seitsemäs karkeasti arvioituna tutkii sukuaan. Lisäksi puolet sukututkijoista käyttää digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen ohella ainakin Kansallisarkiston fyysisiä aineistoja tiedonlähteinään.

Tutkimustulokset yhdistettyinä tutkimusympäristön kuvaukseen (luku 5) antavat samalla viitteitä siitä, että sukututkijat ovat aiempaa ja muita ryhmiä enemmän siirtyneet verkkokäyttäjiksi. Tätä selittänee sukututkijoita kiinnostavien digitaalisten aineistojen määrien jatkuva kasvu verkossa, jonka seurauksena tiedonhankintaa tehdään kotikoneelta käsin entistä enemmän. Kirjallisuus myös tukee tätä suuntausta erityisesti sukututkijoiden, mutta myös kaikkien käyttäjien osalta. Alkuperäisaineistojen käyttö vähenee digitaalisten aineistojen saatavuuden lisääntyessä, mikä lienee olevan luonnollinen ilmiö. Suuntausta vahvistanevat myös tutkimusympäristön kuvauksessa esitetyt vertailut KA:n tutkijasalin sukututkijoiden laskevista fyysisistä käyntimääristä. Viime vuosina tutkijasalin käyttäjien enemmistö on koostunut sukututkijoista, mutta vuonna 2014 tapahtui käänne sukututkijoiden kävijämäärän laskiessa alle tieteellisten tutkijoiden. Toinen huomio, mikä tässä tarkastelussa paljastuu, on se, että samalla kun Kansallisarkiston kävijöiden kokonaismäärä on jonkin verran laskenut, on fyysisten tutkimusaineistojen käyttö kokonaisuudessaan lisääntynyt.

Antaako tämä viitteitä suuntauksesta, että *tieteelliset tutkijat* käyttävät ensin digitaalista aineistoa lähdetietonaan, sen jälkeen mahdollisesti varmentavat tiedot vielä alkuperäistä lähdettä käyttäen ja tekevät mahdollisesti lisätutkimuksia sekä viittaavat tämän vuoksi alkuperäiseen lähteeseen eivätkä digitaaliseen surrogaattiin? Tämä tulkinta edellyttäisi lisätutkimusta esimerkiksi haastatteleamalla käyttäjiä. Ovatko arkistokäynnit strategisesti aiempaa paremmin suunniteltuja, mihin Rutner ja Sconfeld (2012) viittasivat? Myös historian tutkijoiden käyttö on suuntautunut yhä enemmän digitaalisiin aineistoihin – luottamus aineistojen pysyvyyteen ja luotettavuuteen on Grahamin (2000; 2002) tutkimuksen ajoista muuttunut jo paljon. Tämän tutkimuksen tulokset tukevat samalla Rutnerin ja Schonfeldin (2012) havaintoja historian tutkijoiden digitoinnin myötä muuttuneista tutkimuskäytännöistä.

Asiantuntijoiden työkäyttö näyttää tutkimuksen perusteella olevan enemmänkin tilannesidonnaista ja hetkellistä, kuin pitkäkestoista ja jatkuvaa. Kulttuuriperintöaineistoja käytetään, mikäli tarvetta ilmenee. Siinä mielessä asiantuntijoiden informaatiokäyttämisen tietoa hankkiessa poikkeaa muista käyttäjäryhmistä selkeästi. Ero erityisesti sukututkijoiden tiedonetsintään poikkeaa huomattavasti, sillä kuten Yakel (2004) totesi, sukututkimus on jatkuvaa tietointensiivistä henkilökohtaista toimintaa, mille ei ole asetettu päätepistettä, mutta asiantuntijoille sen sijaan näyttäisi riittävän pelkkä tiedon oikeellisuuden varmentaminen tai muu vastaava tilannesidonnainen, ohimenevä työperäinen syy käyttää kulttuuriperintöaineistoja tiedonlähteenä.

Suomen Lontoon instituutin tekemässä digitaalisen humanistisen tutkimuksen ja kulttuuriperinnön säilyttämisen sävyttämässä selvityksessä (2014) kävi muun muassa ilmi, että sähköiset verkkoaineistot hyödyttävät tutkijoita edistäen samalla maantieteellistä ja sosioekonomista tasa-arvoa, mikä tuli myös tämän tutkimuksen tuloksissa selkeästi esille. Digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen käytön tärkeimpiä syitä on ajasta ja paikasta riippumaton saavutettavuus ja tutkimuskäyttö omalta koneelta, toisin sanoen käytön helppous. Viirin (2014) mukaan digitaalinen historian tutkimus voi myös kaventaa akateemisen ja arjen historian välistä kuilua. Tämä tuli mielestäni esille esimerkiksi siinä, että sekä tieteelliset tutkijat, mutta erityisesti historian harrastajien ja sukututkijoiden historiatutkimuskohteet näyttäytyivät erityistietämystä ja pitkäkestoista kiinnostusta vaativina. Ilmoitetuista tutkimusaiheista ei välttämättä etukäteen pystynyt päättämään, oliko kyse tieteellisestä vai enemmän harrastuksenomaisesta tutkimuksesta. Osa harrastuksenomaisista tutkimuksista näyttäytyi tutkimusaineistossa syvyydeltään varsin ammattimaisilta ja vaativilta. Näyttäisi siltä, että osa harrastustutkimuksista on vakavaa ja lähes tieteelliseen tutkimukseen rinnastettavaa, mitä osaltaan selittänee se, että osalla historianharrastajista ja sukututkijoista on vahva tieteellisen työn tausta ja koulutus.

Suurin osa tutkimuskäytöstä on kuitenkin saatujen tuloksien valossa harrastuspohjaista käyttöä, mikä suuntautui pääosin sukututkimukseen, mutta myös muuhun historiatyypiseen tutkimukseen. Työkäyttöä oli karkeasti jaettuna kymmenesosa. Tieteellisen tutkimuksen osuus vaihteli käyttäjäryhmän seitsemästä prosentista, tieteellisen ammatiaseman mukaiseen 13 prosentin osuuteen sekä tieteellisestä tutkimuskäytöstä saatuihin 16 ja 21 prosentin osuuksiin. Opetus oli noin 10 prosentin luokkaa kaikesta käytöstä. Sukututkimus oli Viirin (2014) mukaan myös Iso-Britanniassa suosituin verkossa tapah-

tuvan historiantutkimuksen osa-alue. Syinä tähän mainittiin saatavilla olevat digitaaliset aineistot ja verkkokäyttömahdollisuudet. Tämä pätee myös meillä, tarjonta mahdollistaa etäkäytön.

Sen sijaan orastava digitaalisten ihmistieteiden tutkimus ja verkostojen luonti Suomessa ei vielä ole tavoittanut digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen käyttäjiä, sillä terminä tähän ei kukaan viitannut vielä millään tavoin. Tästä huolimatta palvelujen käyttäjissä näytti olevan paljon henkilöitä, jotka ovat kiinnostuneita ja hyvin perillä kulttuuriperintöaineistojen digitalisoinnista ja palvelujärjestelmistä sekä ajankohtaisista kulloinkin pinnalla olevista aiheista kuten avoin data esimerkkinä. Toisaalta digitaalisten ihmistieteiden rooli voitaneen toistaiseksi nähdä enemmän muistiorganisaatioiden sisäisenä ja ulkoisille käyttäjille vain välillisesti näyttäytyvänä, vaikka se kytkeytyykin tiiviisti digitaalisen tiedon sekä sen menetelmien käyttöön ja ennen pitkää myös palveluiden kehittämiseen lisääntyneen tutkimustiedon kautta tarkasteltuna.

Kirjallisuuskatsauksessa Lindroth (1995) jakoi käytön tarkoituksen mukaan kolmeen ryhmään. Ne olivat asiakirjojen käyttö liiketoiminnassa, osana kansalaisten tiedon etsintää ja oikeudellisia vaatimuksia sekä tutkimuskäyttö. Shephardin ja Yeon (2003) mallissa käyttötarkoitukset jakautuivat liiketoiminnan, vastuullisuuden ja kulttuurin mukaan. Liiketoiminnalliseen käyttöön sisältyivät hallinnon, lainsäädännön, palveluiden ja talouden käyttötarkoitukset. Vastuullisuuskäyttö sisälsi oikeudellisia tai muita vaatimuksia yksilön, organisaation tai yhteisön vastuusta toiminnassa ja sen todennettavuudesta (oikeusturvavaateet). Kulttuuriperintöaineistot toimivat muistina. Muistiorganisaatioiden arkistojen ja kokoelmien sisältämä asiakirjallinen ja muu kulttuuriperintöaineisto sisältää jälkiä menneisyydestä, jota tutkijat ja muut tiedontarvitsijat pyrkivät tavoittamaan ja suhteuttamaan omiin tutkimuskohteisiinsa ja edellä esitettyihin käyttötarkoituksiin kytkeytyneinä.

Tutkimuskysymyksen kaksi toinen osa pyrki selvittämään *aineistolajeja ja kokoelmia*, mitä tutkimus käyttää hyväkseen. Kulttuuriperintöaineistoilla tarkoitettiin tässä tutkielmassa muistiorganisaatioiden hallussa olevien kokoelmien ja arkistojen sisältöjä. Kuten Sundqvist (2007) on aiemmin todennut, käyttötarkoituksista voidaan johtaa suuntaviivoja asiakirjojen ja arkistojen todelliseen käyttöön. Yleisesti ottaen käyttäjät olivat hänen mielestään viehättyneitä epävirallisten lähteiden ja kanavien käyttöön. Historiantutkijat

käyttävät näitä edellä mainittuja tutkimuslähteinä paljon ja arvostavat julkaisematonta kirjeenvaihtoa, päiväkirjoja ja käsinkirjoitettuja käsikirjoituksia. Näistä aineistolajeista kirjeenvaihto tai päiväkirjat eivät nousseet liiemmin tutkimusaineistosta esille. Mahtaa-ko syynä olla se, ettei tämäntyyppisiä aineistoja ole digitaalisina saatavilla? Todennäköisin syy kuitenkin lienee se, että tyydyttiin annettuihin vaihtoehtoihin, eikä lisätietoina nostettu tämäntyyppisiä aineistoja esille. Mainitsematta jättämisen syihin ei käsillä oleva tutkimusaineisto ota kantaa. Käsinkirjoitettu aineisto oli poikkeus, minkä tutkijat toivat esille. Toisaalta sen alle kirjeenvaihto ja päiväkirjat voidaan myös sijoittaa. Joka tapauksessa käsinkirjoitettua aineistoa tutkitaan mieluiten alkuperäisenä, koska lukeminen on tällöin nopeampaa ja helpompaa kuin digitaalista aineistoa käytettäessä.

Tutkimusaineiston vastaajat tunsivat hyvin sekä Digitaaliarkiston että Digin palvelut sisältöineen, mutta Doria on vielä melko tuntematon palvelu ja sitä käytettiin harvoin. Tästä johtopäätöksenä se, että vastaajat pitivät näitä kohdeaineistoja itselleen tärkeinä. Lisäksi näyttää siltä, että kyselyyn vastaajat olivat tavallista aktiivisempia näiden palvelujen käyttäjiä, koska tuloksena saatiin näiden vastaajien käytön olevan lähes viikoittaista Digitaaliarkiston ja kuukausittaista Digin osalta. Luvussa viisi esitetyt Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston käyttöluvut eivät tue tätä tulosta, vaan keskimääräinen käyttö on paljon alhaisempaa, noin kahdesta kolmeen käyntiä vuodessa molemmissa organisaatioissa keskimäärin.

Jo Tibbon (2003) historiantutkijoille osoitetussa kyselytutkimuksessa havaittiin, että sanomalehdet ovat paljon käytettyjä ja hyödyllisiksi koettuja tutkimuslähteitä. Sanomalehdet ovat säilyttäneet asemansa tällaisina paljon käytettyinä, hyödyllisinä pidettyinä yleislähteinä niin tässä tutkimuksessa kuin Tibbon ohella myös Hupaniitun (2012) laatimassa selvityksessä. Tutkimusaineiston käytetyimmäksi aineistolajiksi osoittautuivat Digi-palvelussa olevat sanomalehdet, toiseksi Digitaalisarkiston viranomaisasiakirjat ja kolmanneksi Digitaaliarkiston kartat. Nämä samat aineistolajit ovat niitä, joista toivottiin uudempia aineistoja vapaaseen käyttöön. Erityisesti lisää kartta-aineistoja toivottiin digitaalisiksi. Dorian osalta kolme eniten käytettyä kokoelmaa olivat Suomen kartat ja kartastot, Kuva-arkisto ja Aarteet. Kun verrataan neljän vuoden (2011–2014) Dorian käytetyimpiä aineistolajeja ja kokoelmia (taulukko 11) tämän tutkimuksen tuloksiin huomataan, että tulokset eroavat täysin toisistaan, sillä neljän vuoden käyttölukujen mukaan käytetyimpiä aineistolajeja tai kokoelmia ovat olleet pienpainatteen, Urho Kekkonen julkaistu tuotanto ja Turun Akatemian väitöskirjat.

Sukututkijoiden kiinnostuksen ja tutkimuksen kohteet olivat moniulotteisia. Heitä ei kiinnosta pelkät henkilötiedot, vaan kuten useat vastaajat toivat esille, perustietojen selvityksen jälkeen halutaan luoda menneiden esi-isien ja -äitien elämistä tarinoita. Tarinallisuus, mikä kytkee nykyiset sukupolvet menneisiin, kiehtoo sukua tutkivia. Digitaaliset palvelut tukevat tarinoiden jatkumoa helppokäyttöisyydellään ja saavuttavuudellaan. Sukututkijoille erityisen mieluisia aineistolajeja ovat viranomaisten asiakirjat, joista henki-, kirkon- ja maakirjat ovat tärkeimpiä sekä historialliset sanomalehdet.

Kolmas tutkimuskysymys oli: Millaisia tutkimuksen tekoa haittaavia esteitä ja ongelmia tutkijat ovat kohdanneet Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston digitoituja kulttuuriperintöaineistoja käyttäessään ja miten näitä voidaan mahdollisesti korjata?

Aiempana tutkielmassa kuvatuissa tutkimuksissa (Graham 2000, 2002; Ross 2007; Terras 2011; Sinn & Soares 2014; Conway 2015) digitaalisten surrogaattien (korvikkeiden) käyttöön tutkimuksen lähteinä liittyy paljon epäluuloja, ristiriitoja ja haasteita. Esimerkiksi Grahamin 2000-luvun alun tutkimuksissa ilmeni, etteivät historioitsijat juurikaan käyttäneet sähköisiä aineistoja, saatikka viitanneet niihin. Niitä ei koettu omien tutkimusten kannalta hyödyllisinä, ja lisäksi pelättiin asiayhteyksien sekä yksityiskohtien menetystä. Internetiin jo muodostuneet tietovarannot arvioitiin kuitenkin riittävän pysyviksi käytettäväksi ylipäätään tieteellisten tutkimusten lähdeaineistoina. Noin puolet historioitsijoista ei uskonut digitaalisen aineiston vastaavan alkuperäistä aineistoa ja lisäksi oli pelko kollegoiden arvostuksenpuutteesta digitaalisia lähdeviittauksia kohtaan.

Entäpä mitä on tapahtunut digitaalisten surrogaattien rinnastamiselle viimeisten 15 vuoden kuluessa, jona aikana digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen tarjonta on kasvanut vuosi vuodelta? Ovatko käsitykset muuttuneet vai ilmeneekö edelleen voimakkaita epäilyksiä digitaalista muotoa kohtaan? Tutkimusaineiston perusteella näyttää ilmeiseltä, että vastaajien suuri enemmistö hyväksyy ja käyttää muistiorganisaatioiden digitoimia aineistoja tiedonhankintansa lähteinä toisin kuin esimerkiksi Grahamin tutkimuksen tuloksissa 2000-luvun alussa. Graham ei vielä 2000-luvun alussa uskaltanut väittää, että historian tutkijoiden keskuudessa oli kasvava suuntaus hyväksyä digitaalisten surrogaattien käyttö tutkimuslähteinä. Tämä tutkimus osoittaa, että tänä päivänä näin on kuitenkin tapahtunut. Digitaalisten aineistojen käyttö on tosiasia, jota ilman nykypäivän tutkijat tuskin enää tulisivat toimeen. Selkeä enemmistö arvioi käyttävänsä ensisijaisesti digitaalisia aineistoja tutkimuslähteinään alkuperäisten aineistojen sijaan (kuva 6, s. 85).

Käyttäjien havaitsemat ja kokemat muut esteet ja ongelmat olivat pääosin tekniikka- ja sisältösidonnaisia – ollen samoja, mitä kirjallisuudessa esitettiin. Ne kohdistuivat pitkälti sekä digitaalisen arkiston että kirjaston tieto- ja informaatioarkkitehtuuriratkaisuihin, mitkä vaikuttavat käyttäjien kokemuksiin, kuinka saavutettavina itselleen he palveluja pitävät ja miten he arvioivat esimerkiksi palvelujen käytettävyyssyysmyksiä. Aiempien tutkimuksien (Graham 2000, 2002; Ross 2007; Hupaniittu 2012, Sinn & Soares 2014; Conway 2015) keskeisiä ongelmia oli muun muassa luottamuspuola digitoidun aineiston identtisyydestä alkuperäiseen aineistoon nähden johtuen digitoinnin riittämättömästä laadusta, metatietojen puuttumisesta tai aineistoille sopimattomasta digitointitavasta, mistä aiheutuu tutkijalle lisätyötä vertailujen tekemisen vuoksi. Viittaaminen sähköiseen aineistoon oli toinen ongelmia aiheuttava seikka – tutkijat pelkäsivät leimautuvansa epäluotettavien aineistojen käyttäjiksi, eikä viittauskäytänteitäkään koettu vakiintuneiksi. Minkälaisia kokemuksia käyttäjiltä nyt tehdyssä tutkimuksessa saavutettiin?

Tutkimustulokset osoittivat, että käyttäjillä on ristiriitaisia ajatuksia ja toimintaa kulttuuriperintöaineistojen viittauskäytäntöjen ja digitaalisten aineistojen käytön välillä. Vastaajien mielestä surrogaatti vastaa alkuperäistä aineistoa ja digitointi on laadultaan käyttötarkoituksiin pääosin sopivaa, eivätkä he myöskään pidä digitoituun aineistoon viittaamista vaikeana (kuva 5, s. 73). Kaikesta tästä huolimatta yli puolet vastaajista ilmoitti viittaavansa alkuperäiseen aineistoon, vaikka suuri enemmistö todellisuudessa kertoi käyttävänsä digitaalista surrogaattia tutkimuslähteenään (kuvat 6 ja 7, s. 85–86). Mikään käyttäjäryhmä ei erottunut tässä toisistaan poikkeavana, joten ilmiö on käyttäjäryhmistä täysin riippumaton. Syyt, miksi näin käyttäytyään, eivät käyneet tarkemmin ilmi, vaan tämä edellyttäisi esimerkiksi haastattelututkimusta täydentämään syitä. Tutkimusaineistossa luottamuspuuraa surrogaatista alkuperäisen korvikkeena ei juurikaan tunnistettu. Vain viisi kohdepalvelujen käyttäjää oli sitä mieltä, että väittämä ”Kopio ei vastaa alkuperäistä” pidä paikkaansa. Toisaalta erityisesti Digitaaliarkiston kohdalla digitoinnin laatua ei pidetty aina riittävänä, mutta Digin ja Dorian osalta laatuongelmat olivat vähäisiä.

Digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen tavoitettavuus oli tärkeää kaikille käyttäjille, mutta erityisen merkityksellisiä verkon kautta saavutettavat aineistot olivat niille käyttäjille, jotka ovat eri syistä estyneitä muutoin niitä käyttämään. Sosiaaliset tai taloudelliset esteet kuten esimerkiksi oma tai huollettavan sairaus, pitkä matka, ajankäyttö tai kalliit matkakustannukset eivät rajoita digitaalisten kansallisten kulttuuriperintöaineistojen

käyttöä. Jokaisella kansalaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet laajojen kansallisten digitaalisten arkisto- ja kirjastopalveluiden avulla hankkia tietoa, elämyksiä ja olla osallisina sivistykseen sekä elinikäiseen oppimiseen. Tämä ei vielä alle kaksikymmentä vuotta sitten ollut mahdollista, kun digitaalisia kulttuuriperintöpalveluja ei vielä laajamittaisesti ollut tarjolla.

Aiemmin selvisi, että käyttäjät ymmärtävät erilaisia palvelujen käyttöön liittyviä rajoituksia, mikäli heillä on tiedossaan perustelut rajoituksille. Muun muassa Duff ym. (2008) kuvasivat, että kulttuuriperintöaineistojen käyttäjille näkyvät esteet ja ongelmat syineen ovat monivivahteisia. Käyttäjä helposti ajattelee, etteivät esimerkiksi kohteena olevat muistiorganisaatiot toistuvista kehotuksista huolimatta toteuta käyttäjien toiveita. Kolikon toinen puoli onkin se, että myös käyttäjien tulee ymmärtää muistiorganisaatio-toimijoita ja heidän toimintaympäristönsä mahdollisuuksia sekä haasteita. Kyse ei välttämättä ole siitä, etteivätkö käyttäjien palaute ja toiveet kantautuisi muistiorganisaatioille, vaan yksinkertaisesti pienillä, yleensä muutamien henkilöiden työllä tehtävillä muutoksilla on omat käytännön syistä johtuvat rajoitteensa. Kyse ei myöskään ole välittämättömyydestä, vaan siitä, ettei muistiorganisaatioilla yksinkertaisesti ole mahdollisesti riittäviä resursseja toimia toisin.

Käyttäjät toivoivat erityisesti sisältöjen saatavuusesteiden poistamiseksi uudempia relevantteja aineistoja niin tieteelliseen kuin sukututkimukseen. Aineistojen löytämiseen toivottiin apukeinoja käyttöliittymien hakupalvelujen ja metatietojen lisäämiseen tärkeitä toimenpiteiden muodossa. Yksi innovatiivisempia ehdotuksia oli se, että kerätyillä kirkollisveroilla veloitettaisiin digitoimaan kirkonarkistoja asiakaskäyttöön. Myös tekijänoikeuksista vapaan aineiston sekä vapaakappalekirjastojen työasemien lisääminen joko sopimalla tai laajentamalla sijoituspaikkoja sekä määriä maakunta-arkistoille ja -kirjastoille on varteenotettava ratkaisuehdotus, joka kannattaa välittää lainsäätäjille ja muistiorganisaatioimijoille. Toteutuessaan se lisäisi muun muassa digitaalisten sisältöjen käyttöä, edistäisi maantieteellistä tasa-arvoa sekä monipuolistaisi tehtävän tutkimuksen mahdollisuuksia entisestään.

8 POHDINTA

Tutkielman kiinnostuksen kohteena oli kaksi merkittävää suomalaista muistiorganisaatiotoimijaa ja kulttuuriperintöaineistojen sisältöjen haltijaa. Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston toiminta painettujen aineistojen digitalisoijina ja käyttöönsaattajina on erityyppisen tutkimuksen kannalta merkityksellistä. Tutkimustulokset osoittivat, että digitaaliset kulttuuriperintöpalvelut ovat tulleet jäädäkseen. Ne ovat jo asemoituneet osaksi tietoyhteiskunnan kansalaisten ja tutkijoiden jokapäiväistä elämää ja tiedon käyttöä. Niillä on todennäköisesti suurempi merkitys kuin kukaan odotti tai oletti lähes parikymmentä vuotta sitten alkaneen laajamittaisen digitoinnin ja siitä levinneen verkkopalvelujen kehitysaallon myötä. Näyttää myös siltä, että kirjallisuuden ennustamat fyysisten kävijöiden määrien lasku muistiorganisaatioissa on tosiasia käyttäjien siirtyessä yhä enemmän digitaalisten aineistojen käyttäjiksi. Esimerkiksi haastattelututkimuksilla jatkossa olisi hyvä selvittää pitääkö paikkaansa, ovatko käyttäjien käynnit alkuperäisaineistojen luokse täsmentyneet, ja ovatko käynnit ennakkoon paremmin suunniteltuja, tai hyödynnetäänkö verkkoaineistoja ja kokoelmia tiedonhankinnan lähteinä jo ennen suunniteltuja arkisto- ja kirjastokäyntejä.

Tutkimustuloksissa kohteena olevista palveluista toisiinsa vertautuivat paremmin Kansallisarkiston Digitaalisarkisto ja Kansallisarkiston Digi vastaajien määrien ja sisältöjen käytön perusteella. Kansalliskirjaston aineistojen tulokset Doria-julkaisuarkistossa puolestaan, erityisesti käyttäjien kohtaamien ongelmien ja esteiden kautta tarkasteltuina, näyttäytyivät todennäköisesti tässä tutkimuksessa todellisuuteen verrattuna liian optimistisina, koska sen tunnettuus ja käyttö arvioitiin näitä kahta muuta palvelua huomattavasti vähäisemmäksi. Toisaalta Kansalliskirjaston aineistojen käyttö Doriassa on muuttaman viime vuoden ajalta lähes kaksinkertaistunut, mikä on pääosin pienpainatteiden käytön kasvua. Kokonaisuudessaan digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen tutkimuskäyttöä ja käyttäjiä kuvannee S. R. Ranganathanin ajatuksia soveltava vertaukseni siitä, että kaikki aineistot ovat kaikenlaista käyttöä varten ja niille on omat tutkijansa.

Muistiorganisaatioiden digitaalisten verkkopalveluiden käyttäjien ensisijainen kyselyssä välittämä sanoma muistiorganisaatioille oli se, että käyttäjät odottavat uudempia aineistoja niin Kansallisarkiston kuin -kirjaston verkkopalveluihin. Odotetuimpia aineistoryhmiä ovat viranomaisasiakirjat, sanoma- ja aikakauslehdet sekä kartat. Esimerkiksi

Digissä sanoma- ja aikakauslehtien tekijänoikeusvapauden rajavuotena on käytetty vuotta 1910, jonka jälkeiset jo digitoituneet vuosikerrat ovat käytettävissä tällä hetkellä vain kuuden vapaakappalekirjaston tähän tarkoitukseen varaamien kulttuurityöasemien kautta. Kirjastojen samoin kuin arkistojen tulee edelleen jatkaa tekijänoikeuden rajoituksiin liittyvää keskusteluaan ja toimiaan yhteiskunnan eri foorumeilla, jotta kulttuuriperintöaineistojen vapaampi saavutettavuus tulisi entistä tasapuolisemmaksi kaikille käyttäjille kiinnostuksen kohteista, käyttötarpeista tai käyttäjien taustoista ja asuinpaikasta riippumatta. Kaikentyypisen tutkimuskäytön mahdollistavia mekanismeja on syytä erityisesti tarkkailla ja pyrkiä luomaan nykyistä parempia 2000-luvun teknologioita vastaavia ratkaisumalleja.

Arkistotieteen ja digitaalisen kirjaston käsitteistön maailma sisältää paljon yhteneviä piirteitä. Digitaalisilta sisällöiltä käyttäjät odottavat luotettavuutta. Muistiorganisaatioiden digitaalisten palvelujen sisältöjä käyttäjät pitävät oletusarvoisesti pääosin luotettavina. Sinn ja Soares (2014) olivat sitä mieltä, että historian tutkijoiden mielipiteet digitaalisia kokoelmia kohtaan muuttuvat hitaasti myönteisemmiksi kasvavan käytön tahdissa, vaikka enemmistö edelleen pitää parempana aineiston alkuperäistä muotoa. Tämän tutkimuksen tuloksissa käyttäjät olivat erittäin myönteisiä digitaalisten kokoelmien käytölle. Toisaalta käyttäjät eivät yksinomaan asettuneet toisen käyttömuodon taakse yleisesti, vaan aineisto vaikuttaa, kumpi käyttömuoto on toimivampi valinta. Erityisesti käsinkirjoitettua tekstiä luetaan mieluummin alkuperäisenä kuin digitaalisena.

Teknologia ja erityisesti julkisten muistiorganisaatioiden digitalisointiin tähtäävä kansallinen ja kansainvälinen kehitys- ja yhteistyö näkyy konkreettisesti esimerkiksi erilaisen arkistojen ja kirjastokokoelmien kasvavana verkkokäyttönä. Toisaalta muistiorganisaatiot tai käyttäjät eivät saisi pitää toisiaan itsestään selvyyksinä, mikä verkon lukuisissa kanavissa ja muuttuvissa palveluissa liikkuen saattaa helposti hämärtyä. Kumpikin osapuoli tarvitsee toisiaan. Painettuja aineistoja ei arkiston tai kirjaston kannattane itseään varten muuntaa digitaalisiksi. On hyvä samalla kaikkien osapuolien tiedostaa, että digitalisaatio ei muuta vain yksittäisten ihmisten toimintatapoja, vaan se muuttaa voimallisesti koko yhteiskunnan ja tieteen tekemisen tapoja, mitä muun muassa Suomen Akatemia (2014) on jo hahmotellut.

Näyttääkin ilmeiseltä, että käyttäjät informaatiokäyttäytymisineen sekä koko digitaalisten korvikkeiden (surrogaattien) maailma kulttuuri- ja tutkimusarvoineen tarjoaa luke-

mattomia oppimismahdollisuuksia niin arkisto-, kirjasto- ja historiatieteille digitaalisen humanismin tutkimuksineen muiden tieteiden lisäksi, kuten Conway (2015) muun muassa esitti. Muistiorganisaatiot, kuten Kansallisarkisto ja Kansalliskirjasto, ovat Suomessa tehtävän digitaalisen tutkimuksen mahdollistajia kulttuuriperintöaineistoinen, mutta ne ovat samalla ennen kaikkea tehtäviensä mukaisia kansallisen kulttuurin ja sivistyksen vaalijoita, joilta edellytetään laaja-alaisia ja korkealaatuisia palveluja, joiden kehittämiseen myös tämä tutkielma 112 vastaajan ja tutkielman tekijän voimin tähtäsi. Muistiorganisaatioiden kehittäjille välittyy tutkimusaineiston kautta selkeä ja yksinkertainen viesti: ”Kysy käyttäjiltä, miten palveluja tulee kehittää!” Tutkielma myös muistutti, ja samalla opetti, kuinka linkittyvä, eikä vain linkitettävä, maailma digitaalinen ympäristö onkaan, ja samalla sitä, kuinka syväälle se on jo uppoutunut koko yhteiskuntaan, mikä tekee siitä kaikessa hämäryydessään mielenkiintoisen tutkimuskohteen kaikine puolineen.

Lopuksi arvioin lyhyesti tutkimuksen luotettavuutta ja uskottavuutta. Koskinen ym. (2005, 258–259) esittävät, että laadullisen tutkimuksen vaatimus havaintojen toistettavuudesta pitää sisällään periaatteen, jonka mukaan tutkijan tulee antaa lukijalle riittävästi tietoa, jonka perusteella lukija voi arvioida, miten havainnot on tuotettu ja muokattu tulkinnaksi. Grönforsin (1982, 178–179) esittämän listan mukaan uskottavuutta ja luotettavuutta tukevat seuraavat näkemykset: Tutkimusraportista käy ilmi, miten tutkimus varsinaisesti tehtiin ja selostetaan, miten tuotettu materiaali on tarkistettu esimerkiksi eri menetelmiä vaihtelemalla sekä arvioidaan tutkijan ja organisaatiota koskevien seikkojen vaikutus tutkimustuloksiin. Tutkijan tulee antaa tietoa omasta viitekehystänsä ja tutkimukseen vaikuttavista organisatorisista yhteyksistä kuten tutkimuksen rahoituksesta.

Olen pyrkinyt näitä edellä mainittuja seikkoja noudattamaan muun muassa kuvaamalla käytetyt tutkimusmenetelmät, tutkimuksen toteutuksen useita analyysiohjelmiä apuna käyttäen sekä tuonut tutkijan asemaan liittyvät sidonnaisuudet. Koskinen ym. (2005, 253–255) muistuttavat vielä siitä, mitä varten tutkimusta tehdään. Tutkimus tähtää virheettömyyden lisäksi uuteen tietoon, eikä kvantitatiivisen tutkimuksen tyypilliset käsitteet valideetti ja reliabiliteetti saa saada liikaa painoarvoa, koska ne soveltuvat kvalitatiiviseen tutkimukseen huonosti ja ovat pääosin lähinnä vain periaatteita. Laadullisessa kirjallisuudessa molempien käsitteiden mielekkyyttä on epäilty ja korvaavina käsitteinä on tuotu esille esimerkiksi tutkimuksen arvioitavuutta ja seurattavuutta. Laadullisessa

tutkimuksessa tulee koko tutkimuksen ajan systemaattisesti tarkkailla myös laatua, toteaa Koskinen ym. (2005, 253–255), mikä tässä tutkimuksessa on tarkoittanut muun muassa monipuolisen kuvan luomista kerronnan, taulukoiden ja kuvioiden välityksellä moni-ilmeisestä ja alati liikkeessä olevasta kulttuuriperintöaineistojen digitalisoinnista aineistojen välityspalveluineen sekä niihin liittyvästä tutkimuskäytöstä ja käyttäjistä. Kvalitatiiviselle aineistolle epätyypillisen suuri aineisto antanee tutkimustuloksille myös mahdollisuuksia jonkinasteiselle yleistettävyydelle. Joka tapauksessa tutkimustulokset kuvaavat osaa käyttäjien ja digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen tutkimuskäytön todellisuudesta, mikä tekee niistä ilmiön kuvaajina merkityksellisiä.

Vallitseva maailmantilanne ja talouslama ovat uhka julkisten palvelujen rahoitukselle. Kansallisten digitaalisten tietovarantojen luonti, ylläpito ja uusien painettujen kulttuuriperintöaineistojen digitalisointi ovat kuitenkin täysin riippuvaisia julkisen talouden tuesta ja ratkaisuista. Kuinka voidaan luoda merkittäviä tutkimuksen digitaalisia infrastruktuureja tai kokonaisia tutkimuskorpuksia ilman taloudellisia resursseja? Ilman yhteiskunnan rahoitusapua Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston kaltaisten muistiorganisaatioiden palvelujen edelleen kehittäminen tutkimuksen sekä tutkijoiden tarpeet paremmin huomioon ottaviksi näyttäytynee enemmän kuvitteellisena kuin todellisena.

LÄHTEET

Alasuutari, P. (2011). Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Arkistolaitoksen strategia 2015 (2015). Arkistolaitos. PDF-dokumentti.
<http://www.arkisto.fi/uploads/Arkistolaitos/Strategia_visio_ja_arvot/arkistolaitoksen_strategia_2015.pdf> (käytetty 27.1.2015).

Arkistolaki 23.9.1994/831.

British Library (2015). Project Endangered Archives Programme, <<http://eap.bl.uk>> (käytetty 3.3.2015).

Chowdhury, G. G. & Chowdhury, S. (2011). Information Users and Usability in the Digital Age. London: Facet Publishing.

Conway, P. (2000). Overview: Rationale for Digitization and Preservation. Teoksessa Handbook for Digital Projects. Andover, MA: NEDCC, 5–20.
<<http://hdl.handle.net/2027.42/111828>> (käytetty 4.9.2015).

Conway, P. (2015). Digital transformations and the archival nature of surrogates. Archival Science. 15(1). doi 10.1007/s10502-014-9219-z

Darby, P. (2013). Investigating the information-seeking behaviour of genealogists and family historians. Journal of Information Science 39 (1). 73–84.
doi 10.1177/0165551512469765

Doria-julkaisuarkiston www-sivusto (2015). Osoitteessa <<http://www.doria.fi>> (käytetty 29.5.2015.)

Duff, W. M. & Dryden, J. & Limkilde, C. & Cherry, J. & Bogomazova, E. (2008). Archivist's Views of User-based Evaluation: Benefits, Barriers and Requirements. *The American Archivist*. 71 (1 Spring-Summer), 144–166.

Duff, W. M. (2010). Archival mediation. Teoksessa T. Eastwood & H. MacNeil (toim.) Currents of archival thinking. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO. 115–136.

E-lomake (2015). Versio 3. Eduix Oy. Sovellusohjelma käytettävissä osoitteessa <<https://elomake3.uta.fi/lomake/koti.php>> (käytetty v. 2015–2016).

Eskola, J. & Suoranta, J. (2008). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Etelävuori, R. (2014). Kansallisarkisto. Digitaaliarkiston käyttötilastot 2014. Sähköpostit 11.11.2014 ja 13.11.2014. (Aineisto tekijän hallussa).

FIN-Clarín -konsortion www-sivut (2015). Osoitteessa <<https://kitwiki.csc.fi/twiki/bin/view/FinCLARIN/FinClarínEsittely>> (käytetty 3.3.2015).

Forssell, C. & Nuorteva, J. (2007). Kansallisarkisto. Teoksessa S. Itkonen & K. Kaitavuori (toim.) Kansalliset kulttuurilaitokset. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 27–37.

Graham, S. R. (2000). Historians and electronic resources. A citation analysis. *Journal of the Association for History and Computing*, 3(3). Retrieved from <<http://hdl.handle.net/2027/spo.3310410.0003.308>> (käytetty 5.4.2015).

Graham, S. R. (2002). Historians and electronic resources. Patterns and use. *Journal of the Association for History and Computing*, 5(2). Retrieved from <<http://hdl.handle.net/2027/spo.3310410.0005.201>> (käytetty 15.4.2015).

Grönfors, M. (1982). *Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät*. Helsinki: WSOY.

Hill, A. (2004). Serving the Invisible Researcher: meeting the needs of online users. *Journal of the Society of Archivists* 25 (2). 139–148.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2004). *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2004). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Hupaniittu, O. (2012). *Tutkijoiden ääni ja sähköiset aineistot: Selvitys muistiorganisaatioiden asiakkaitten digitoitujen aineistojen tarpeista ja saatavuudesta / laatinut Outi Hupaniittu*. Helsinki: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Huysman, M. & Wit, D. d. (2002). *Knowledge sharing in practice*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Hämäläinen, J. (1987). Laadullinen sosiaalitutkimus käytännössä. Johdatus sosiaalitutkimuksen ”käsityötaitoon”. Kuopion yliopiston julkaisuja. Yhteiskuntatieteet. Tilastot ja selvitykset 2/1987. Kuopio.

Hölttä, T. (2005). Historiallinen sanomalehtikirjasto tiedonhankintakanavana. *Helsingin yliopiston kirjaston tiedotuslehti (nyk. Kansalliskirjasto)*, 3 (5–6), 42–45.

Jacobs, D. (1999). *Het kennisoffensief: Slim concurreren in de kenniseconomie*. Deventer: Samson.

Kaitavuori, K. (2007). Kansallisista kansalaisten kulttuurilaitoksiksi. Teoksessa S. Itkonen & K. Kaitavuori (toim.) *Kansalliset kulttuurilaitokset*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 6–7.

Kansallisen digitaalisen kirjaston sanasto (2015). WWW-sivu osoitteessa <<http://www.kdk.fi/index.php/fi/kokonaisarkkitehtuuri/sanasto/>>. (käytetty 4.11.2015.)

Kansallisarkiston www-sivusto (2015). Osoitteessa <<http://www.arkisto.fi/>>. (käytetty 10.2.2015.)

Kansalliskirjaston www-sivusto (2014; 2015). Osoitteessa <www.kansalliskirjasto.fi>. (käytetty 4.2.2015.)

- Kansalliskirjastostrategia 2013–2016 (2015). Kansalliskirjasto. PDF-dokumentti. <<http://www.kansalliskirjasto.fi/attachments/5kSvIrHoj/6RIrF11iX/Files/CurrentFile/Strategia2013-2016.pdf>> (käytetty 23.1.2015).
- Kecskeméti, I. (2015). Kansallisarkisto. Digitaaliarkiston käyttötilastot 2014. Sähköposti 20.1.2015. (Aineisto tekijän hallussa).
- Keskitalo, E-P. (2015). Kansalliskirjasto. Dorian käyttötilastot 2011–2014. Sähköposti 2.1.2015. (Aineisto tekijän hallussa.)
- Ketelaar, E. (2007). Archives in the Digital Age: New Uses for an Old Science. *Archives & Social Studies: A Journal of Interdisciplinary Research* 1(0), 167–191.
- Kontinen, V. (2014, 2015) Kansallisarkisto. Tutkijasalin käyttäjien segmentointitilastot 2011–2014. Sähköpostit 13.11.2014, 12.–15.1.2015. (Aineisto tekijän hallussa).
- Koskinen, Ilpo, Alasuutari Pertti & Peltonen, Tuomo 2005. Laadulliset menetelmät kauppatieteissä. Tampere: Vastapaino.
- Laki kulttuuriaineistojen tallettamisesta ja säilyttämisestä 28.12.2007/1433.
- Lindroth, J. (1995). Arkiven och den akademiska forskningen. Teoksessa A. C. Ulfsparré (toim.) *Arkivvetenskap*. Lund: Studentlitteratur, 196–213.
- Luoma, P., Karjalainen, T. P. & Reinikainen, K. (2006). Johdatus tietokoneavusteiseen laadulliseen tutkimukseen – esimerkkinä NVivo 7. Teoksessa J. Metsämuuronen (toim.) *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 416–470.
- Lybeck, J. et al. (2006). Arkistot yhteiskunnan toimiva muisti: Asiakirjahallinnon ja arkistotoimen oppikirja. Helsinki: Arkistolaitos.
- Metsämuuronen, J. (2006). Laadullisen tutkimuksen perusteet. Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*. J. Metsämuuronen (toim.). Helsinki: International Methelp K, 79–148.
- Miettinen, J. & Vehkalahti, K. (2013). Verkkokyselytutkimusten otosten valinta. Otteita verkosta. Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät. Teoksessa Laaksonen, S-M. & Matikainen, J. & Tikka, M. (toim.). Tampere: Vastapaino, 84–104.
- Niiniluoto, I. (2005). Digitointi tukee yliopistoja. *Kansalliskirjasto*, 3 (5–6).
- Pääkkönen, T. (2015). Kansalliskirjasto. DIGIn käyttötilastot 2011–2014. Sähköposti 26.1.2015. (Aineisto tekijän hallussa.)
- Ross, S. (2007). Digital Preservation, Archival Science and Methodological Foundations for Digital Libraries. Keynote address ECDL2007, Budapest. PDF-dokumentti. <http://www.ecdl2007.org/Keynote_ECDL2007_SROSS.pdf> (käytetty 2.3.2015).
- Ruchatz, J. (2008). The Photograph as Externalization and Trace. Teoksessa Erll, A. & Nünning, A. (Eds.) *Cultural Memory studies: An International and Interdisciplinary Handbook*. Berlin: Walter de Gruyter, 367–378. Saatavilla ebrary Pro Quest-

tietokannasta: <<http://helios.uta.fi:2082/lib/tampere/reader.action?docID=10256423>> (käytetty 23.2.2015).

Rutner, J. & Schonfeld, R. C. (2012). Supporting the Changing Research Practices of Historians. Ithaca S+R.< <http://www.sr.ithaka.org/sites/default/files/reports/supporting-the-changing-research-practices-of-historians.pdf>> (käytetty 24.10.2014).

Scott, P. J. (1966). The record group concept: A case for abandonment. *The American Archivist*, 29(4), 493–504.

Shephard, E. & Yeo, G. (2003). *Managing Records: A handbook of Principles and Practice*. London: Facet Publishing.

Sinn, D. (2012). Impact of digital archival collections on historical research. *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 63 (8), 1521–1537. doi: 10.1002/asi.22650

Sinn, D., & Soares, N. (2014). Historians' use of digital archival collections: The web, historical scholarship, and archival research. *Journal of the Association for Information Science and Technology* 65 (9), 1794–1809. doi:10.1002/asi.23091

Smedberg, S. (1995). Bevarande och gallring. Teoksessa A. C. Ulfspärre (toim.) *Arkivvetenskap*. Lund: Studenlitteratur, 176–195.

Sundqvist, A. (2007). The use of archives. A literature review. *Archives & Social Studies* 1(1), 623–653.

Suomen Akatemia (2014). Tieteen tila 2014: Yhteenveto. PDF-dokumentti. <http://www.aka.fi/Tiedostot/Tieteentila2014/AKA_tieteen_tila_yhteenveto_2014_web.pdf> (käytetty 10.2.2015).

Suomen Akatemia (2015). Digitaaliset ihmistieteet (DIGIHUM). Akatemiaohjelma 2016–2019. Ohjelmamuistio 3.3.2015. Suomen Akatemian verkkosivut osoitteessa <www.aka.fi/digihum> (käytetty 2.9.2015).

Terras, M. (2011). Artefacts and Errors: Acknowledging Issues of Representation in the Digital Imaging of Ancient Texts. Teoksessa F. Fischer, C. Fritze & G. Vogeler (toim.) *Codicology and Paleography in the Digital Age 2*. Norderstedt: Books on Demand, 43–61.< <http://discovery.ucl.ac.uk/171362/>> (käytetty 20.2.2015).

Tibbo, H. (2002). *Learning to Love Our Users: A Challenge to the Profession and a Model for Practice*. School of Information and Library Science. North Carolina.

Tibbo, H. R. (2003). Primarily History in America: How U.S. Historians Search for Primary Materials at the Dawn of the Digital Age. *American Archivist* 66 (1), 9–50.

Tolonen, M. & Lahti, L. (2015). Aatehistoria ja digitaalisten aineistojen mahdollisuudet. *Ennen ja Nyt: historian tietosanomat* 15 (2). <<http://www.ennenjanyt.net/2015/08/aatehistoria-ja-digitaalisten-aineistojen-mahdollisuudet/>> (käytetty 1.12.2015).

- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2008). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2013). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Yakel, E. (2004). Seeking information, seeking connections, seeking meaning: genealogists and family historians. *Information Research* 10 (1), paper 2005. <<http://InformationR.net/ir/10-1/paper205.html>> (käytetty 26.8.2015).
- Yliopistolaki 22.7.2009/558.
- YSA - Yleinen suomalainen asiasanasto. (2014). <<http://vesa.lib.helsinki.fi/ysa/>> (käytetty 29.11.2014).
- YSA - Yleinen suomalainen asiasanasto. (2015). <<http://vesa.lib.helsinki.fi/ysa/>> (käytetty 14.9.–20.10.2015).
- YSO - Yleinen suomalainen ontologia. (2015). <https://finto.fi/ysa/fi/> (käytetty 14.9.–20.10.2015).
- Vanhoutte, E. (2013). The Gates of Hell: History and Definition of Digital | Humanities | Computing. Teoksessa M. Terras & J. Nyhan & E. Vanhoutte (toim.) *Defining Digital Humanities. A Reader*. Farnham: Ashgate. 119–156.
- Vehkalahti, K. (2014). *Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät*. Helsinki: Finn Lectura.
- Viiri, S. (2014). *Digital humanities and future archives*. London. <http://assets.finnishinstitute.studiocoucou.com/media/W1siZiIsIjIwMTQvMDgvMjgvMTUvNDgvNDQvN-DU3L0RpZ2I0YWxfSHVtYW5pdGllc19hbmRfRnV0dXJlX0FyY2hpdmVzLnBkZiJdXQ/Digital_Humanities_and_Future_Archives.pdf?sha=a0b1bacf> /> (käytetty 7.10.2014).
- Waters, D. J. & Garrett, J. (1996). *Preserving digital information: Report of the task force on archiving digital information*. Washington DC: Commission on Preservation and Access.
- Wilson, T. (2008). The information user: past, present and future. *Journal of Information Science* 34 (4), 457–464. doi:10.1177/0165551508091309
- Zipf, G. K. (1949). *Human behavior and the principle of least effort: An introduction to Human Ecology*. Cambridge (Mass.): Addison-Wesley Press.

LIITTEET

Liite 1: Kyselyn saatekirje

Hyvä vastaaja,

Opiskelen Tampereen yliopiston informaatiotutkimuksen ja interaktiivisen median yksikössä ja teen parhaillaan pro gradu -tutkielmaa digitoitujen kulttuuriperintöaineistojen tutkimuskäytöstä ja tutkijoista.

Tavoitteenani on selvittää verkossa tehtävän kyselyn avulla Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston digitaalisten verkkoaineistojen käyttöä, käyttäjien kokemuksia ja käyttäjäryhmiä. Kyselyn painotus on tutkimuskäytössä, mutta myös muu käyttö ja valittujen palvelujen erityyppiset käyttäjät kiinnostavat. Käyttäjien kokemukset kohtaamistaan ongelmista ja esteistä verkkopalveluja sekä niiden sisältöjä käyttäessään ovat myös selvityksen kohteena.

Osallistu tutkimukseen täyttämällä kyselylomake osoitteessa:

<https://elomake3.uta.fi/lomakkeet/14831/lomake.html>

Vastaukset käsitellään nimettöminä, eikä sinua voida tunnistaa vastaustesi perusteella. Kysely jakaantuu kuuteen osioon sisältäen sekä monivalinta- että avokysymyksiä.

Vastaamalla autatte palvelujentuottajia kehittämään entistä käyttäjäystävällisempiä verkkopalveluja sekä osallistutte käyttöön ja käyttäjiin kohdistuvan tieteellisen tutkimustiedon luomiseen.

Vastaathan kyselyyn viimeistään tiistaina 30.6.2015.

Ystävällisin terveisin

Tiina Hölttä

Holtt.Tiina.M@student.uta.fi

Kyselyn kohdeorganisaatiot ovat:

Kansallisarkisto (lyhenne KA)

Kansalliskirjasto (lyhenne KK)

Liite 2: Kysely

KYSELY DIGITAALISTEN AINEISTOJEN KÄYTÖSTÄ, KÄYTTÄJIEN KOKEMUKSISTA JA KÄYTTÄJÄRYHMISTÄ

TAUSTATIEDOT

1 Sukupuolesi?

Nainen Mies

Olen

2 Ikä vuosina?

Alle 25

25–34

35–44

Ikäni on 45–54

45–54

55–64

yli 65

3 Organisaatio, jossa työskentelet?

Arkistossa

Kirjastossa

Museossa

Yliopistossa

Työskentelen Tutkimuslaitoksessa

Muussa organisaatiossa, missä?

Muualla valtio-organisaatiossa

Kuntasektorilla

Yksityisellä sektorilla

En ole töissä

4 Ylin suorittamasi tutkinto?

Ylioppilastutkinto

Ammatillinen tutkinto

Alempi korkeakoulututkinto

Ylin tutkintoni on Ylempi korkeakoulututkinto

Muu, mikä?

Lisensiaatintutkinto tai vastaava

Tohtorintutkinto tai vastaava

Ei tutkintoa

5 Työkokemus tutkijana vuosina yhteensä, mikäli vastaaja on tieteellistä tutkimustyötä tekevä?
Muut vastaajat: Ohita kysymys.

Alle vuosi

1–4 vuotta

Työkokemukseni tutkijana 5–9 vuotta

Yli 10 vuotta

Ei työkokemusta tutkijana

6 Ammattiasemasi, mikäli vastaaja on tieteellistä tutkimustyötä tekevä? *Muut vastaajat: Ohita kysymys.*

- Professori
- Yliopistotutkija
- Yliopistonlehtori
- Yliopisto-opettaja
- Olen** Tutkija/erikoistutkija Muu, mikä?
- Tutkimus- tai projektipäällikkö
- Tohtorikoulutettava
- Tutkimusavustaja
- Ei tieteellistä ammattiasemaa

DIGITAALISTEN PALVELUJEN KÄYTTÄJÄRYHMÄT JA TIETEENALAT

7 Mihin seuraavista käyttäjärhymistä katsot lähimmin kuuluvasi **Kansallisarkiston ja/tai Kansalliskirjaston** digitaalisten aineistojen käyttäjänä?

- Lähin käyttäjäryhmä, johon kuulun on**
- Tieteelliset tutkijat
 - Yliopiston opetushenkilökunta
 - Muu opetushenkilökunta
 - Asiantuntijat - työkäyttö (mm. toimittajat, lakimiehet, hallinto)
 - Jatko-opiskelijat
 - Opiskelijat
 - Sukututkijat
 - Historian harrastajat
 - Muut harrastekäyttäjät
 - Muut käyttäjät (tarkenna muu, mikä?)
- Muu, mikä käyttäjäryhmä?

8 Mikä on tutkimuksesi päätiiteenala? Muut kuin tutkijavastaajat: Ohita kysymykset 8 ja 9.

- Tutkimukseni päätiiteenala on**
- Luonnontieteet
 - Bio- ja ympäristötieteet
 - Tekniikka
 - Lääke- ja terveystieteet
 - Maatalous- ja metsätieteet
 - Yhteiskuntatieteet
 - Humanistiset tieteet
 - Tyhjä vastaus (ei päätiiteenalaa)
- Muu päätiiteenala, mikä?

9a) Minkä alatiiteen tutkimusta teet? Valitse alatiede listasta (lista aakkosjärjestyksessä)

Valitse tästä, Arkkitehtuuri, Avaruustieteet ja tähtitiede, Biokemia, solu- ja molekyylibiologia, Biolääketieteet, Biotieteet, Ekologia, evoluutiobiologia, Eläinlääketiede, Esittävät taiteet, Farmasia, Filosofia, Fysiikka, Genetiikka, kehitysbiologia, fysiologia, Geotieteet, Hammaslääketieteet, Historia ja arkeologia, Hoitotiede, Kansantaloustiede, Kasvatustieteet, Kasvibiologia, mikrobiologia, virologia, Kemia, Kielitieteet, Kirjallisuuden tutkimus, Kliiniset lääketieteet, Kone- ja valmistustekniikka, Kuvataide, ja muotoilu, Liiketaloustiede, Liikuntatiede, Lääketieteen tekniikka, Maataloustieteet, Matematiikka, Materiaalitekniikka, Media- ja viestintätieteet, Metsätiede, Muu tekniikka, Muut humanistiset tieteet, Muut luonnontieteet, Muut yhteiskuntatieteet, Nanoteknologia, Neurotieteet, Oikeustiede, Psykologia, Rakennus- ja yhdyskuntatekniikka, Sosiaali- ja yhteiskuntapolitiikka, Sosiologia, Sähkötekniikka (...), elektroniikka, Teknillinen kemia, kemian

9b) Mikäli et löytänyt ed. listasta sopivaa tieteenalaa, tarkenna. Muu, mikä tieteenala?

VERKKOPALVELUJEN KÄYTTÖ JA TUNTEMUS

Kansallisarkiston Digitaaliarkisto

(arkistolaitoksen digitoitujen asiakirjojen tallennus- ja esitysjärjestelmä)

osoitteessa <http://digi.narc.fi/digi/>

Huom. Digitaaliarkisto on serverivian vuoksi toistaiseksi poissa käytöstä.

Lisätietoja Kansallisarkiston Ajankohtaista sivuilta.

DIGI – Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot

(sanomalehdet = historiallinen sanomalehtikirjasto, aikakauslehdet ja pienpainatteet)

osoitteessa <http://digi.kansalliskirjasto.fi/>

Kansalliskirjaston aineistot DORIA-julkaisuarkistossa

osoitteessa <https://www.doria.fi/handle/10024/4194>

10 Mitä seuraavista **Kansallisarkiston** ja **Kansalliskirjaston** verkkopalveluista olet käyttänyt ja kuinka usein?

	En ole käyttänyt	Viikoittain	Kuukausittain	Vuosittain	Satunnaisesti
Kansallisarkiston Digitaaliarkisto	☐	☐	☐	☐	☐
DIGI – Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot	☐	☐	☐	☐	☐
Kansalliskirjaston aineistot, DORIA-julkaisuarkisto	☐	☐	☐	☐	☐

11a) Käytätkö **Kansallisarkiston** ja /tai **Kansalliskirjaston** fyysisiä aineistoja? Käyttötarkoitus?

	Kansallisarkiston fyysiset aineistot		Kansalliskirjaston fyysiset aineistot		Lisätietoja
	Kyllä, käytän	En käytä	Kyllä, käytän	En käytä	
Tieteellisen tutkimuksen lähdeaineistoina	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Opetuksessa	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Sukututkimuksessa	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Muussa, missä?	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>

11b) Tarkenna, miksi et käytä **Kansallisarkiston** ja/tai **Kansalliskirjaston** fyysisiä aineistoja? ?

12a) Käytätkö **Kansallisarkiston** ja/tai **Kansalliskirjaston** digitaalisia aineistoja? Käyttötarkoitus?

	Kansallisarkiston digitaaliset aineistot		Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot		Lisätietoja
	Kyllä, käytän	En käytä	Kyllä, käytän	En käytä	
Tieteellisen tutkimuksen lähdeaineistoina	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Opetuksessa	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Sukututkimuksessa	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Muussa, missä?	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>

12b) Tarkenna, miksi et käytä **Kansallisarkiston** ja/tai **Kansalliskirjaston** digitaalisia aineistoja? ?

DIGITOITUJEN KULTTUURIPERINTÖAINEISTOJEN TUTKIMUSKÄYTTÖ JA MUU KÄYTTÖ - AINEISTOT, KOKOELMAT JA AIHEET

Kyselyn kulttuuriperintöaineistoilla tarkoitetaan Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston hallussa olevien kokoelmien ja arkistojen sisältöjä, kuten esimerkiksi erityyppisiä asiakirjoja, sanoma- ja aikakauslehtiä, kirjoja, karttoja tai pienpainatteita.

13 Millaista tutkimusta teet käyttäen **Kansallisarkiston ja/tai Kansalliskirjaston** digitoimia kulttuuriperintöaineistoja?

- Teen
- Teoreettista tutkimusta
 - Empiiristä tutkimusta
 - Suunnittelu- ja kehitystyötä Muuta, mitä?
 - Sukututkimusta
 - En tee tutkimustyötä

14a) Mitä seuraavia **Kansallisarkiston Digitaaliarkiston** aineistolajeja tai arkistoja olet käyttänyt?

	Käytän	Ei hyödyllinen tutkimukselleni	Ei hyödyllinen kannaltani	En tunne sisältöjä	Kuvaile sisältöjä tarkemmin tarvittaessa
Viranomaisten asiakirjoja	☐	☐	☐	☐	<input style="width: 100%; height: 20px;" type="text"/>
Yhteisöjen ja yhdistysten asiakirjoja	☐	☐	☐	☐	<input style="width: 100%; height: 20px;" type="text"/>
Yksityisten asiakirjoja	☐	☐	☐	☐	<input style="width: 100%; height: 20px;" type="text"/>
Yritysten asiakirjoja	☐	☐	☐	☐	<input style="width: 100%; height: 20px;" type="text"/>
Muita asiakirjoja	☐	☐	☐	☐	<input style="width: 100%; height: 20px;" type="text"/>
Karttoja ja piirustuksia	☐	☐	☐	☐	<input style="width: 100%; height: 20px;" type="text"/>
Muita aineistoja, mitä?	☐	☐	☐	☐	<input style="width: 100%; height: 20px;" type="text"/>

14b) Mitä seuraavia **DIGI – Kansalliskirjaston digitaalisten aineistojen palvelun** aineistolajeja käytät?

	Käytän	Ei hyödyllinen tutkimukselleni	Ei hyödyllinen kannaltani	En tunne sisältöjä	Kuvaile sisältöjä tarkemmin tarvittaessa
Aikakauslehtiä	☐	☐	☐	☐	<input style="width: 100%; height: 20px;" type="text"/>
Sanomalehtiä (= historiallinen sanomalehtikirjasto)	☐	☐	☐	☐	<input style="width: 100%; height: 20px;" type="text"/>
Pienpainatteita: Teollisuushinnastot	☐	☐	☐	☐	<input style="width: 100%; height: 20px;" type="text"/>

14c) Mitä seuraavia **Kansalliskirjaston aineistot DORIA-julkaisuarkistossa** aineistolajeja tai kokoelmia käytät tutkimukseen tai muuhun tiedonhankintaan?

	Käytän	Ei hyödyllinen tutkimukselleni	Ei hyödyllinen kannaltani	En tunne sisältöjä	Kuvaile sisältöjä tarkemmin tarvittaessa
A. E. Nordenskiöldin karttakokoelma	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Aarteet (valikoima kirjoja, karttoja ja käsikirjoituksia)	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Helmi (näytteitä: kirjoja, pienpainatteita, karttoja, nuottijulkaisuja, kuvia ja käsikirjoituksia)	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Klassikkokirjasto (kaunokirjallisuuden klassikoita)	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Kuva-arkisto	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Maantiede ja matkailu (valikoima kirjoja)	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Pergamenttikirjeet (v 1328–1863)	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Program-blad – tapahtumia Helsingissä 1882–1916	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Pienpainatteet (valikoima eri ryhmiä)	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Samuli Paulaharjun teoksia	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Suomen karttoja ja kartastoja	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Travel – matkakertomuksia Suomesta	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Turun akatemian väitöskirjat	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Urho Kekkosen julkaistu tuotanto	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>

15 Kuvaile käyttötarkoituksia (esim. tutkimukseen tai muuhun käyttöön) tarkemmin, mihin käytät **Kansallisarkiston ja/tai Kansalliskirjaston** digitaalisia aineistoja?

16 Mitä tutkimusaiheita tai teemoja tutkimuksesi käsittelevät, joissa käytät **Kansallisarkiston ja/tai Kansalliskirjaston** digitaalisia aineistoja? *Muut kuin tutkijavastaajat: Ohita kysymys.*

17 Onko tutkimuksella kotisivuja tai muuta aineistoa tarjolla verkossa, osoite? *Muut kuin tutkijavastaajat: Ohita kysymys.*

18 Mitkä digitaaliset kulttuuriperintöaineistot soveltuvat mielestäsi parhaiten tutkimuskäyttöön ja

miksi?

TUTKIMUKSEN JA KÄYTÖN ESTEET, ONGELMAT JA RATKAISUEHDOTUKSET

19 Erilaisia väittämiä on koottu alla olevalle listalle. Mitä haittaavia esteitä ja ongelmia olet havainnut Kansallisarkiston Digitaaliarkistoa ja sen sisältöjä (mm. erityyppisiä asiakirjoja) käyttäessäsi? [?](#)

- En ole käyttänyt Kansallisarkiston Digitaaliarkisto-palvelua**
- En tunne Digitaaliarkiston sisältöjä
- En tiedä, onko Digitaaliarkistossa tutkimukseni kannalta relevantteja sisältöjä
- En löydä itseäni kiinnostavia aineistoja Digitaaliarkistosta
- Aineistokokonaisuuksia on vaikea hahmottaa
- Aineistosta kertovat meta- ja kuvailutiedot puuttuvat
- Digitoitujen aineistojen laatu ei ole tutkimuksen kannalta riittävä
- Valittu digitoitintapa (harmaasävy vs. väridigitointi) on epäsopiva tutkimuksen kannalta
- Harmaasävy- ja mustavalkodigitointi on hävittänyt aineiston yksityiskohtia
- Digitaaliarkiston käyttöliittymä on hankalakäyttöinen
- Digitaaliarkiston haku- ja selailutyökalut ovat puutteelliset ja keskeneräiset
- Digitaalista aineistoa ei voi käyttää käyttörajoitusten (tekijänoikeudet) takia kotikoneelta
- Aineiston käyttökiellot estävät tutkimuskäyttöä
- Pelkät digitaaliset aineistot eivät riitä, tarvitsen samoja aineistoja myös alkuperäisinä
- Digitoitu aineisto ei ole täysin identtinen alkuperäisen aineiston kanssa
- Digitoituun aineistoon viittaaminen on vaikeaa
- Aineistoja, joista olen kiinnostunut, ei ole digitoitu
- En ole havainnut esteitä tai ongelmia palvelun käytössä

20 Mitä muita tutkimuksen tai muun käytön esteitä ja ongelmia olet kokenut **Digitaaliarkistoa**

käyttäessäsi?

21 Mitä ratkaisuehdotuksia ja terveisiä sinulla on **Digitaaliarkisto-palvelun** tuottajalle

Kansallisarkistolle?

22a) Erilaisia väittämiä on koottu alla olevalle listalle. Mitä haittaavia esteitä ja ongelmia olet havainnut DIGI – Kansalliskirjaston digitaalisten aineistojen palvelua (sanoma-, aikakauslehtiä ja pienpainatteita) käyttäessäsi? [?](#)

- En ole käyttänyt DIGIä – Kansalliskirjaston digitaalisten aineistojen palvelua**
- En tunne palvelun sisältöjä
- En tiedä, onko palvelussa tutkimukseni kannalta relevantteja sisältöjä
- En löydä itseäni kiinnostavia aineistoja
- Aineistokokonaisuuksia on vaikea hahmottaa
- Aineistosta kertovat meta- ja kuvailutiedot puuttuvat
- Digitoitujen aineistojen laatu ei ole tutkimuksen kannalta riittävä
- Valittu digitoitintapa (harmaasävy vs. värividigointi) on epäsopiva tutkimuksen kannalta
- Harmaasävy- ja mustavalkodigitointi on hävittänyt aineiston yksityiskohtia
- Käyttöliittymä on hankalakäyttöinen
- Haku- ja selailutyökalut ovat puutteelliset ja keskeneräiset
- Digitaalista aineistoa ei voi käyttää käyttörajoitusten (tekijänoikeudet) takia kotikoneelta
- Aineiston käyttökiellot estävät tutkimuskäyttöä
- Pelkät digitaaliset aineistot eivät riitä, tarvitsen samoja aineistoja myös alkuperäisinä
- Digitoitu aineisto ei ole täysin identtinen alkuperäisen aineiston kanssa
- Digitoituun aineistoon viittaaminen on vaikeaa
- Aineistoja, joista olen kiinnostunut, ei ole digitoitu
- En ole havainnut esteitä tai ongelmia palvelun käytössä

22b) Erilaisia väittämiä on koottu alla olevalle listalle. Mitä haittaavia esteitä ja ongelmia olet havainnut Kansalliskirjaston aineistoja DORIA-julkaisuarkistossa (mm. pienpainatteita, kartoja, kirjoja) käyttäessäsi? [?](#)

- En ole käyttänyt Kansalliskirjaston aineistoja DORIA-julkaisuarkistopalvelussa**
- En tunne palvelun sisältöjä
- En tiedä, onko palvelussa tutkimukseni kannalta relevantteja sisältöjä
- En löydä itseäni kiinnostavia aineistoja
- Aineistokokonaisuuksia on vaikea hahmottaa
- Aineistosta kertovat meta- ja kuvailutiedot puuttuvat
- Digitoitujen aineistojen laatu ei ole tutkimuksen kannalta riittävä
- Valittu digitoitintapa (harmaasävy vs. värividigointi) on epäsopiva tutkimuksen kannalta
- Harmaasävy- ja mustavalkodigitointi on hävittänyt aineiston yksityiskohtia
- Käyttöliittymä on hankalakäyttöinen
- Haku- ja selailutyökalut ovat puutteelliset ja keskeneräiset
- Digitaalista aineistoa ei voi käyttää käyttörajoitusten (tekijänoikeudet) takia kotikoneelta
- Aineiston käyttökiellot estävät tutkimuskäyttöä
- Pelkät digitaaliset aineistot eivät riitä, tarvitsen samoja aineistoja myös alkuperäisinä
- Digitoitu aineisto ei ole täysin identtinen alkuperäisen aineiston kanssa
- Digitoituun aineistoon viittaaminen on vaikeaa
- Aineistoja, joista olen kiinnostunut, ei ole digitoitu
- En ole havainnut esteitä tai ongelmia palvelun käytössä

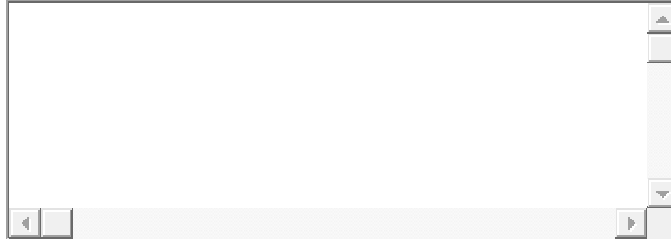
23 Mitä muita tutkimuksen tai muun käytön esteitä ja ongelmia olet kokenut **Kansalliskirjaston**

digitaalisia palveluja käyttäessäsi? ?

24 Mitä ratkaisuehdotuksia ja terveisiä sinulla on **DIGI- ja Doria-palvelujen** tuottajalle

Kansalliskirjastolle?

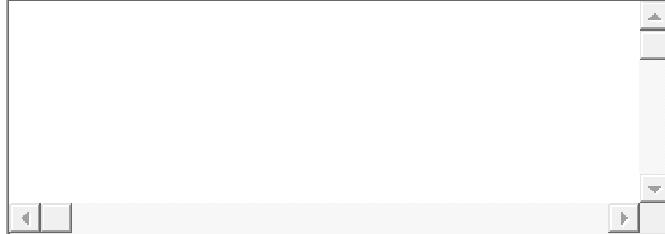
25 Mitä aineistoja pitäisi digitoida seuraavaksi ja minkälaisen tutkimuksen tekemistä tai muuta käyttöä nämä digitoitavaksi esitetyt aineistot mahdollistavat? ?

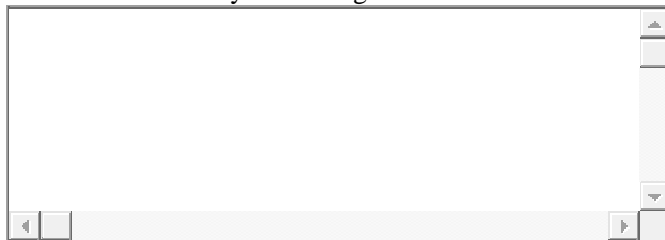
DIGITAALINEN KOPIO JA ALKUPERÄINEN AINEISTO TUTKIMUSKÄYTÖSSÄ

Lopuksi esitetään viisi lyhyttä yleiskysymystä digitaalisesta kopiosta suhteessa alkuperäiseen aineistoon.

26 Yleisesti näetkö, että digitaalisella ja alkuperäisellä aineistolla on oman käyttösi kannalta merkittävää eroa? (Esim. autenttisuus, saatavuus, käytettävyys jne.)

27 Onko aineiston digitoijalla (esim. julkinen organisaatio vs. muut tahot) merkitystä siihen, kuinka luotettavana koet käyttämäsi digitaalisen aineiston?

28 Kun sinulla on mahdollisuus valita aineisto digitaalisena tai alkuperäisenä versiona, kumpaa käytät mieluummin?

Digitaalista aineistoa Alkuperäistä aineistoa Syy?

Käytän mieluummin

29 Arvioi digitaalisten ja fyysisten aineistojen käytön suhdetta prosentteina, kuinka paljon käyttämästäsi tutkimus- tai muista aineistoista on digitaalisia ja kuinka paljon niistä on painettuja aineistoja? ?

Digitaalisia aineistoja Painettuja aineistoja

Arvioin, että käyttöni jakaantuu prosentteina (%)

30 Kun sinulla on mahdollisuus valita digitaalinen kopio tai alkuperäinen aineisto (olet nähnyt molemmat), kumpaan viittaat julkaisussasi?

Digitaaliseen Alkuperäiseen Viittauksen valinta
lähdeaineistoon lähdeaineistoon riippuu siitä... Lisätietoja

Viittaat julkaisussa mieluummin

Jatka vielä seuraavalle sivulle ja paina "Valmis", jolloin vastauksesi tiedot lähetetään.

Kiitos arvokkaista vastauksistasi ja ajastasi!

Tiina Hölttä (Holtta.Tiina.M@student.uta.fi)

Järjestelmänä Eduix E-lomake 3.1, www.e-lomake.fi

Liite 3: Kyselyn tiedotus Kansalliskirjaston Facebook-sivuilla

Kansalliskirjasto

9 t · 🌐

Kansalliskirjaston ja/tai Dorian käyttäjä – osallistu kyselyyn palvelun etusivulla!

Kyselyn tavoitteena on selvittää Kansalliskirjaston digitaalisten verkkoaineistojen käyttöä, käyttäjien kokemuksia ja käyttäjäryhmiä. Kyselyn painotus on tutkimuskäytössä, mutta myös muu käyttö ja valittujen palvelujen erityyppiset käyttäjät kiinnostavat.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi>

<http://www.doria.fi/handle/10024/4194>

Tykkää · Kommentoi · Jaa

Liite 4: Kysely linkitettynä Kansalliskirjaston Doria-sivuille

Suomeksi På svenska In English

[Doria etusivu >](#) Kansalliskirjasto

Hae Hakuohjeet

Tämä yhteisö Hae Doriasta

Kansalliskirjasto

Uutiset

Kysely Kansalliskirjaston digitoimien aineistojen käyttäjille 30.6.2015 asti

Kyselyn tarkoituksena on selvittää aineiston käyttöä, käyttäjien kokemuksia ja käyttäjäryhmiä.

Kyselylomake: <https://elomake3.uta.fi/lomakkeet/14831/lomake.html>

Kyselyn saatekirje

Yhteisö sisältää alayhteisöt

- [Elektra](#) [32622]
- [A. E. Nordenskiöldin karttakokoelma](#) [705]
- [Julkaisuarkisto](#) [819]
- [Klassikkokirjasto](#) [679]
- [Pienpainatteet](#) [5330]
- [Suomen karttoja ja kartastoja](#) [268]

Yhteisö sisältää kokoelmat

- [Aarteet](#) [542]
- [Arkistoluettelot](#) [198]
- [Kokoelmaluettelot](#) [23]
- [Kuva-arkisto](#) [1616]
- [Pergamenttikirjeet](#) [150]
- [Raita - musiikkia vanhoilta äänilevyiltä](#) [482]
- [Samuli Paulaharjun teoksia](#) [23]
- [Turun akatemian väitöskirjat](#) [1781]
- [Urho Kekkosen julkaistu tuotanto](#) [4611]
- [Helmi - näytteitä Kansalliskirjaston kokoelmista](#) [505]
- [Keskiajan käsikirjoitukset](#) [1]
- [Maantiede ja matkailu](#) [610]
- [Program-blad - tapahtumia Helsingissä 1882 - 1916](#) [1044]
- [Slavica - Futuristit](#) [9]
- [Travel - matkakertomuksia Suomesta](#) [113]

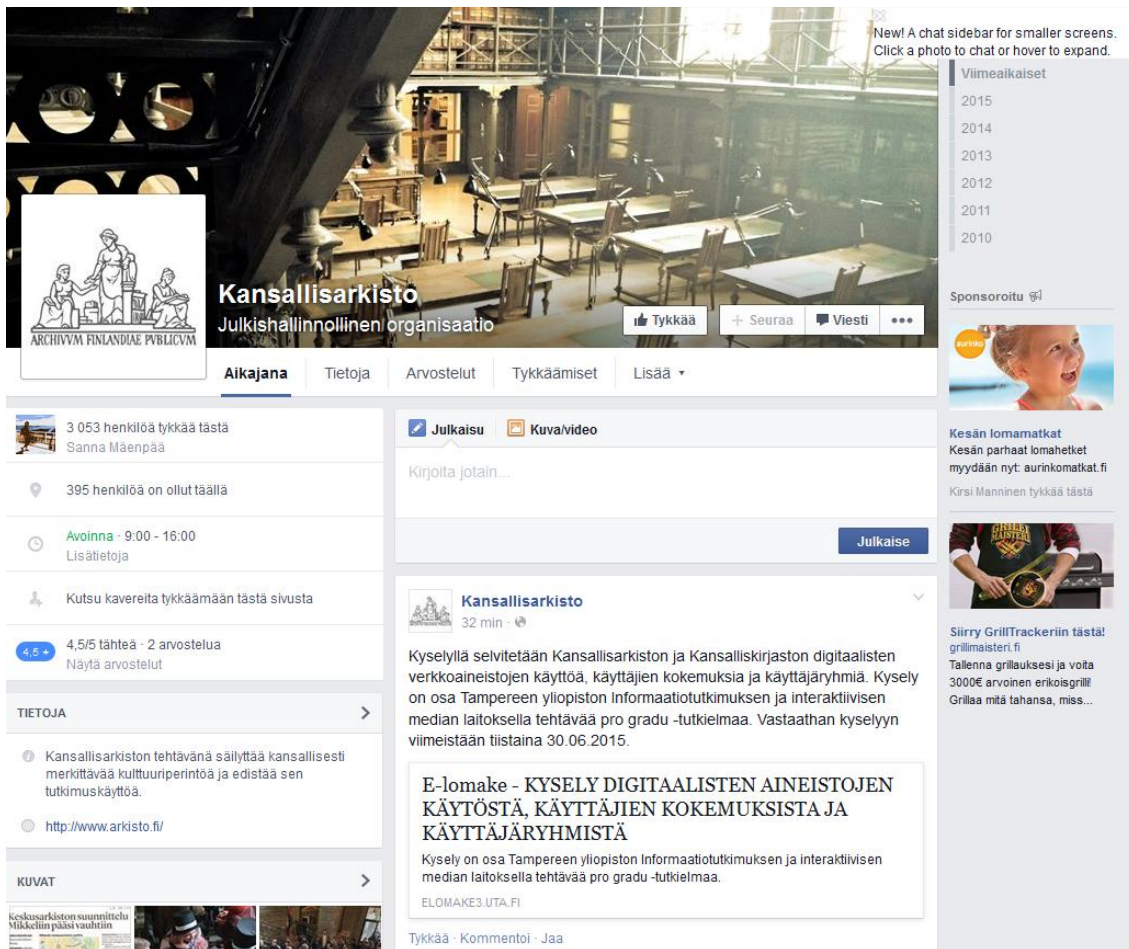
Selaa yhteisöä

- [Nimekkeet](#)
- [Tekijät](#)
- [Julkaisuajat](#)
- [Asiasanat](#)
- [Uusimmat](#)
- [Sivukartta](#)

Omat tiedot

- [Kirjaudu sisään](#)
- [Rekisteröidy](#)

Liite 5: Kyselyn tiedotus Kansallisarkiston Facebook-sivuilla

New! A chat sidebar for smaller screens. Click a photo to chat or hover to expand.

Kansallisarkisto
Julkishallinnollinen organisaatio

Aikajana Tietoja Arvostelut Tykkäämiset Lisää ▾

3 053 henkilöä tykkää tästä
Sanna Mäenpää

395 henkilöä on ollut täällä

Avoimena · 9:00 - 16:00
Lisätietoja

Kutsu kavereita tykkäämään tästä sivusta

4,5/5 tähteä · 2 arvostelua
Näytä arvostelut

TIETOJA >

- Kansallisarkiston tehtävänä säilyttää kansallisesti merkittävää kulttuuriperintöä ja edistää sen tutkimuskäyttöä.
- <http://www.arkisto.fi/>

KUVAT >

Keskusarkiston suunnittelu Mikaelin pääsi vuositin

Julkaisu Kuva/video

Kirjoita jotain...

Julkaise

Kansallisarkisto
32 min ·

Kyselyllä selvitetään Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston digitaalisten verkkoaineistojen käyttöä, käyttäjien kokemuksia ja käyttäjäryhmiä. Kysely on osa Tampereen yliopiston Informaatiotutkimuksen ja Interaktiivisen median laitoksella tehtävää pro gradu -tutkielmaa. Vastaathan kyselyyn viimeistään tiistaina 30.06.2015.

E-lomake - KYSELY DIGITAALISTEN AINEISTOJEN KÄYTÖSTÄ, KÄYTTÄJIEN KOKEMUKSISTA JA KÄYTTÄJÄRYHMISTÄ

Kysely on osa Tampereen yliopiston Informaatiotutkimuksen ja Interaktiivisen median laitoksella tehtävää pro gradu -tutkielmaa.

ELOMAKE3.UTA.FI

Tykkää · Kommentoi · Jaa

Viimeaikaiset

- 2015
- 2014
- 2013
- 2012
- 2011
- 2010

Sponsoroitu

Kesän lomamatkat
Kesän parhaat lomahetket myydään nyt: aurinkomatkat.fi
Kirsi Manninen tykkää tästä

Siirry GrillTrackeriin tästä!
grillmaisteri.fi
Tallenna grillauksesi ja voita 3000€ arvoinen erikoisgrilli!
Grillaa mitä tahansa, miss..

Liite 6: Kyselyn tiedote Agricola-verkkosivuilla

HAKU	Agricola uutiset ja keskustelu	KARTTA
UUTTA!		HAKEMISTO

ajankohtaista	uutiset ja keskustelu	historian äärelle	julkaisut
---------------	-----------------------	-------------------	-----------

🔍 UKK • 👤 Käyttäjät • 🚪 Kirjaudu ulos [tmh] • ⚙️ Omat asetukset •

0 uutta viestiä • Näytä omat viestit • Etsi • **RSS**

AGRICOLA » UUTSET JA KESKUSTELU » AJANKOHTAISTA » UUTISIA HISTORIASTA

KYSELY KANSALLISARKISTON JA KANSALLISKIRJASTON DIGITAALISTEN KULTTUURIPERINTÖ-AINEISTOJEN KÄYTTÄJILLE

VASTAA VIESTIIN Etsi 0 0

KYSELY KANSALLISARKISTON JA KANSALLISKIRJASTON DIGITAALISTEN KULTTUURIPERINTÖ-AINEISTOJEN KÄYTTÄJILLE tmh

Kirjoittaja **tmh** » 26.05.15 20:13

Viestit: 1
Liittynyt: 26.05.15 15:28

Hyvä historiantutkija, sukututkija tai historian harrastaja, osallistu käyttäjäkyselyyn

Kyselyllä selvitetään Kansallisarkiston ja Kansalliskirjaston digitaalisten verkkoaineistojen käyttöä, käyttäjien kokemuksia ja käyttäjäryhmiä. Kyselyn painotus on tutkimuskäytössä, mutta myös muu käyttö ja valittujen palvelujen erityyppiset käyttäjät kiinnostavat. Käyttäjien kokemukset kohtaamistaan ongelmista ja esteistä verkkopalveluja sekä niiden sisältöjä käyttäessään, ovat myös selvityksen kohteena.

Kyselyn osoite: <https://elomake3.uta.fi/lomakkeet/14831/lomake.html>

Vastaamalla autatte palveluntuottajia kehittämään entistä käyttäjäystävällisempiä verkkopalveluja sekä osallistutte käyttöön ja käyttäjiin kohdistuvan tieteellisen tutkimustiedon luomiseen.

Kysely on osa Tampereen yliopiston informaatiotutkimuksen ja interaktiivisen median yksikössä tekeillä olevaa pro gradu -tutkielmaa digitoitujen kulttuuriperintö-aineistojen tutkimuskäytöstä ja tutkijoista.

Ystävällisin terveisin
Tiina Hölttä
Opiskelija
Tampereen yliopisto
Informaatiotutkimuksen ja interaktiivisen median yksikkö
[url]Holtta.Tiina.M@student.uta.fi[/url]

VASTAA VIESTIIN